

EGYHÁZfórum

Keresztény közéleti – kulturális folyóirat

Fórum a szerelemről
A kereszténység igazsága
A Vatikán keleti politikája
Hitoktatás Nyugat-Európában

Tartalom

SÚLYPONT

- J. Ratzinger:*
Az Egyház a világban 3
- Eördögh István:*
A vatikáni Ostpolitik
kialakulása és jellemzői 8

MODELLEK

- Wildmann János:*
Ferences békemisszió Horvátországban
és Bosznia-Hercegovinában 15

EGYHÁZ – TÁRSADALOM – KULTÚRA

- Ralph Sauer:*
A hitoktatás Európa országaiban 17
- P. Szilczl Dóra:*
Szekták-kultuszok... IV. 20
- A felelősség etikája 22

FÓRUM

- Lábady Tamás:*
Házasság a harmadik évezred küszöbén 24
- Wolf Judit:*
A személyes kapcsolat etikája 27

AKI ÜZEN: NYÍRI TAMÁS

- Az irgalmasság lelki cselekedeteiről V.
Tévelygőket meginteni 30

FOLYÓIRATSZEMLE 31

CHRISTIAN SOLIDARITY INTERNATIONAL 33

OLVASÓI LEVELEK 34

Keresztény közéleti–kulturális folyóirat

Megjelenik évente hatszor

Egy szám ára 250 Ft

Évi előfizetési díj: 1 200 Ft

A folyóirat megrendelhető a kiadó címén, vagy
megvásárolható a hírlapárusoknál.

Alapítók:

Paul M. Zulehner és Wildmann János

Kiadó:

Egyházforum Alapítvány

1055 Budapest, Markó utca 7. III/4.

Telefon: 1/269–0521

Szerkesztőség:

7624 Pécs, Nagy Jenő u. 2.

72/216-536

E-mail: wildmann@elender.hu

A szerkesztőbizottság tagjai:

Dévény István

Molnár Péter (felelős szerkesztő)

Ocsovai Gábor

Wildmann János (főszerkesztő)

Wolf Judit

Bankszámla:

OTP Bank Rt. Budapest, József körút 33.

11708001–20523716

Nyomdai munkák:

Molnár Nyomda és Kiadó Kft.

Pécs, Légszeszgyár u. 28.

ISSN 1215–0630

Olvasóink leveleit a szerkesztőség címére kérjük.
Minden írásért szerzője felelős és nem feltétlenül
a szerkesztőség véleményét fejezi ki.

Nem kért kéziratokat nem őrzünk meg
és csak kérésre küldünk vissza.

Címnap:

Remény „2000” – a Békekultúra Ferences Intézetének
emblémája a jubileumi szentév alkalmából

Lapunkat rendszeresen szemlézi
Magyarország legnagyobb
médiafigyelője az

»OBSERVER«

BUDAPEST MÉDIAFIGYELŐ KFT.

1084 Budapest, Auróra u. 11.

Tel.: 303-4738, Fax: 303-4744

E-mail: marketing@observer.hu

<http://www.observer.hu>

Joseph Ratzinger

Az Egyház a világban¹

– a kereszténység igazsága?

A második évezred végén Európában, éppen elterjedésének történelmi területén, a kereszténység súlyos válságban van, ami alapvetően igazságkeresésének megfogalmazásában jelenik meg. Ennek a válságnak kettős vetülete van: felmerül a kérdés, hogy helyes-e az igazság fogalmát a valláshoz kapcsolni, illetve lehetséges-e az ember számára, hogy megismerje az igazságot magáról Istenről és az isteni dolgokról. Napjaink emberének helyzetét jól jellemezheti az elefántról és a vakokról szóló buddhista tanmese: Valahol Észak-Indiában volt egy király, aki összegyűjtötte városának összes vak emberét, majd elébük vezetett egy elefántot. Néhányuknak hagyta, hogy megérintsék az elefánt fejét, miközben azt mondta: Ez egy elefánt. Mások megfoghatták a fülét, az ormányát, a lábát, a hátsóját, a farka végén a szőrt. Ezután a király megkérdezte mindegyiküket, hogy milyen is az elefánt, és aszerint, hogy mely részét fogták, így válaszoltak: Az elefánt valami olyasmi, mint egy fonott kosár... olyan, mint egy bögre... akár a szekér rúdja... mint egy raktár... mint egy oszlop... mint a habarcs... mint egy seprű... Ekkor – folytatódik a történet – elkezdtek veszekedni és kiabálni, hogy „az elefánt ilyen meg olyan”, egymásnak estek, és összeviessza ütötték egymást, a király nagy derűségére. A vallások közti viták a mai embernek olyanok tűnhetnek, mint ezeknek a vakoknak a veszekedése. Mert az isteni titkok iránt, úgy tűnik, született vakok vagyunk magunk is. A kereszténység a mai gondolkodásban semmilyen vonatkozásban nem áll jobban más vallásoknál, ellenkezőleg, igazságigényével különösen vaknak tűnik. Beleütközik az istenivel kapcsolatos ismereteink korlátaiba, hiszen ezeket az ismereteket egy különösen esztelen fanatizmus jellemzi, amely visszavonhatatlanul egészen tekinti azt a darabkát, amelyet személyes megtapasztalással szerez meg.

A vallás igazságigényével kapcsolatos általános szkepticizmust még jobban alátámasztják a modern tudomány által felvetett kérdések, amelyek a keresztény világkép gyökereit érintik. Úgy tűnik, hogy az evolúciós elmélet a teremtés tana fölé kerekedik. Az ember eredetéről szerzett ismereteink megkérdőjelezik az eredendő bűn fogalmát. A kritikai exegézis relativizálja Jézus alakját és ugyancsak megkérdőjelezi istenfiúságát, valamint az Egyház Jézusban való eredeztetését stb. A „metafizika vége” problematikussá tette a kereszténység filozófiai alapjait, a modern történelemszemlélet kétes megvilágításba helyezte történelmi alapjait. Így mi sem egyszerűbb, mint a keresztény tartalmat szimbolikus módon értelmezni, nem tulajdonítani neki több igazságot, mint a vallástörténet bármely mítoszának, úgy tekinteni, mint egyfajta vallásélményből fakadó tapasztalatot, amely szerényen meghúzza magát a többi között. Ebben az értelemben bárki – akinek ez megfelel – nyugodtan maradhat keresztény. Használhatja a kereszténység fogalmait, bár a kereszténység igazságigénye természetesen teljesen átalakult: az igazság keresése, amely kötelező érvényű erő és biztos ígéret volt az ember számára, mára az általános vallásos érzékenység egyfajta kulturális kifejezésévé vált, amely – hallhatjuk gyakran – európai történelmünk kockázatainak a terméke.

Joseph Ratzinger bíboros – Az igazság őre

Az egyház igazságigénye

Ernst Troeltsch a század elején fogalmazta meg filozófiailag és teológiailag a kereszténységnek ezt a belső visszahúzóódását eredeti, egyetemes érvényű igényéhez képest, amely nem alapulhatott máson, mint az igazságigényén. Troeltsch arra a meggyőződésre jutott, hogy a kultúrák nem kerülhetők meg, és hogy a vallás a kultúrákhoz kötődik. A kereszténység tehát Istennek csupán Európa felé forduló arca. A „kulturális és faji csoportok egyéni sajátosságai” és „nagyobb vallási csoportjaik sajátosságai” megszerezték a jogot a végső, sürgető kérdés felvetésére: „Kinek van bátorsága rangsorolni ennyire alapvetően meghatározó értékek között? Egyedül Isten vállalhatja ezt magára, ő, aki ennek a sokféleségnek a gyökere.” Egy vakon született ember tudja, hogy nem azért született, hogy vak legyen, állandóan keresi a választ „miért”-jére, és keresi gyógyulásának módját. Csak látszólag hasonló módon, az ember beletörődött az ítéletbe, mely szerint vakon születik az egyetlen realitással szemben, ami életének utolsó pillanatában számíthat. Az emberfeletti erőfeszítés, amellyel birtokolni akarja az egész világot, amellyel ki akarja préselni az életből és az életre mindazt, ami csak lehetséges (hasonlóan egy extázisból, túlpörgésből, önpusztításból álló kultuszhoz), jól mutatja, hogy mégsem nyugszik bele ebbe az ítéletbe. Mert ha nem tudja, hogy honnan jön, és miért létezik, nem lehetséges-e, hogy valójában selejtes teremtmény? A látszólag végleges lemondás Isten megismeréséről és lényegében önmagunkról, a látszólagos elfogadása annak, hogy mindezzel nem kell foglalkoznunk – tévedés. Az ember nem nyugodhat bele, hogy vak, és lényegében született vak is marad. Az igazság kereséséről nem mondhatunk le örökre.

A dolgok ilyenén állása mellett újra fel kell tennünk a divatjelműt kérdést a kereszténység igazságával kapcsolatosan, ha mégoly felszínesnek vagy megoldhatatlannak is tűnik sokaknak. De

1. 1999. november 25–27-én a párizsi egyetem (Sorbonne-IV.) által megrendezett előadássorozaton tizennyolc francia és külföldi értelmiségi vett részt, köztük Joseph Ratzinger bíboros, a Fittani Kongregáció elöljárója. Ő volt az egyetlen katolikus teológus a meghívottak között. A viták fókuszában a kereszténységnek a civilizáció kétezre éve alatt betöltött szerepe állt: hatása a filozófiára, etikára, művészetekre, valamint jövőjének esélyei. J. Ratzinger bíboros november 27-én tartotta előadását, amit alábbiakban adunk közre. Franciául elhangzott előadás, amelynek a szövegét Joseph Ratzinger bíboros titkárságától való. A MÉRLEG 2000/3 számában megjelent fordítástól független, teljes szöveg.

Forrás: La Documentation Catholique, 2000. január 2., 2217. szám

hogyan? A keresztény teológiának minden bizonnyal gondosan meg kell majd vizsgálnia – nem félve a kockázatoktól – a különféle momentumokat, amelyek a kereszténység igazságigényével szemben merültek fel a filozófia, a természettudományok és a történelemtudomány területén. Másrészt azonban meg kell találnia egy átfogó meghatározást arról, hogy mi a kereszténység valódi lényege, mi a vallások történetében betöltött szerepe, és hol van a helye az emberi létben. Ebbe az irányba szeretnék tenni egy lépést, rávilágítva arra, hogy maga a kereszténység hogyan látta a szerepét a vallások világán belül.

Tudomásom szerint nincs még egy ókori keresztény szöveg, amely olyan jól megvilágítaná ezt a kérdést, mint Szent Ágostoné, amelyben „a rómaiak legtudósabb” vallásfilozófusával, Marcus Terentius Varronnal (i. e. 116–27) szállt vitára. Varron sztoikus isten- és világképet vallott magáénak. Istent így határozta meg: *animam motu ac ratione mundum gubernantem* (azaz „a lélek, aki a mozgás és a ráció által kormányozza a világot”). Más megfogalmazásban: Isten a világ lelke, amit a görögök kozmosznak neveztek: *hunc ipsum mundum esse deum*. Igaz, hogy a világnak e lelke semmilyen kultuszt nem élvez. Nem tárgya a *religio*-nak. Más szóval: igazság és vallás, racionális ismeret és kultikus közeg két teljesen különálló terület. A kultikus közeg, a vallás konkrét világa nem a *res*, azaz a valóság, hanem a *mores*, a szokások világához tartozik. Nem az istenek teremtték az államot, hanem az állam alkotott isteneket, akiknek hódolata nélkülözhetetlen az állam rendjének és az alattvalók jó magaviseletének kézbentartásához. A vallás lényegében politikai jelenség. Varron háromféle „teológiát” különböztet meg, teológián *ratio, quae de diis explicatur*-t (az isteni dolgok értéke és magyarázása) értve. Ezek: *theologia mythica*, *theologia civilis* és *theologia naturalis*. Ezután négy definíció segítségével megmagyarázza, mit kell értenünk ezeken a „teológiák-on”. Az első definíció a három teológia alá sorolt teológusokat határozza meg: a mitikus teológia teológusai a költők, mivel énekeltek az istenekről, tehát az istenség dalnokai. A fizikai (természeti) teológia teológusai a filozófusok, azaz a tudósok, a gondolkodók, akik a megszkott ismereteken túllépve, a valóságot, az igazságot tanulmányozzák. A civil teológia teológusa a „nép”, amely nem a filozófusokhoz (az igazság kereséséhez), hanem a költőkhöz, a költői képekhez és alakokhoz csatlakozott. Varron második definíciója a valóságnak arra a helyére vonatkozik, ami a kérdéses teológia élettere. Így a mitikus teológiának a színház felel meg, amelynek teljes egészében vallási, kultikus rangja van: az uralkodó közfelfogás szerint a színi-előadásokat az istenek rendelték el Rómában. A politikai teológia helyének az *urbs* felel meg, a természeti teológia helye viszont a kozmosz. A harmadik definíció a három teológia tartalmi részét határozza meg. A mitikus teológia magában foglalta az istenekről szóló meséket, melyeket költők írtak. Az állami teológia tárgya a kultusz volt, a természeti teológia pedig a „kik is az istenek?” kérdésre adott választ. Érdemes erre egy kicsit konkrétan kitérni: „Hérakleitosznál az istenek tűzből vannak, Pitagorasznál számokból, Epikurosznál – atomokból és még sok más dolgokból, melyeket fül könnyebben fogad egy iskola falain belül, mint kívül, a köz-

téren.” Világosan kitűnik itt, hogy ez a természeti teológia demitologizál, sőt, racionalizál, sőt kritikus tekintettel a mitikus felszín mögé néz és a természettudományok segítségével részekre bontja a láthatót. Kultusz és megismerés két teljesen eltérő úton jár. A kultusz hasznos és szükséges mindaddig, amíg a politikának érdeke fűződik hozzá, a megismerésnek viszont romboló hatása van a vallásra, ezért nem való a közterekre. Végül itt van még a negyedik definíció: miféle valóságból építkeznek a különféle teológiák? Varron válasza a következő: a természeti teológia az „istenek természetével” foglalkozik (akik valóban nem is léteznek), a másik két teológia *divina instituta hominum*-okról – ember alkotta isteni intézményekről – beszél. Itt az összes különbség leegyszerűsödik arra az ellenetre, ami az ókori értelemben vett fizika és a kultikus vallás között fennáll. „A civil teológiának egyetlen istene sincs, csak „vallása”, a természeti teológiának viszont nincs vallása, csak egy istensége”. Nem lehet vallása, mert képtelen vallásosan intézni szavait istenéhez, a tűzhöz, számokhoz, atomokhoz. Így tehát a *religio* (alapvetően kultuszt jelölő kifejezés) és a valóság, illetve a valóságos dolgok racionális megismerése úgy helyezkednek el egymástól elkülönülten, mint két félgömb, egyik az egyik oldalon, a másik pedig a másikon. A *religio* nem az istenség valóságával igazolja magát, hanem politikai funkciójával. Intézmény, amelyre az államnak szüksége van ahhoz, hogy létezzen. Itt kétségtelenül a vallás egy kései fázisánál járunk, amelyben a vallásos világ naivitása már eloszlott, felbomlása vége felé jár. A vallás alapvető köteléke az állammal azonban továbbra is szoros. A kultusz, utolsó állapotában egy pozitív közeg, amely mint ilyen, nem mérhető az igazság mércéjével. Míg Varron a maga idejében, amikor a politikai hatalom még elég erős volt, meg tudta védeni a politikailag motivált kultuszt egy, a racionalitáson és az igazság hiányán alapuló eléggé nyers koncepció alapján, később, a neoplatonizmus más kiutat keresett a válságból. Ilyen volt Julianus császár erőfeszítése, amivel igyekezett visszaállítani a római állami vallást. Ahogyan a költők mondják: ezek olyan képek, amelyeket nem lehet fizikai módon hallgatni. De ezek mégiscsak képek, amelyek kifejezik a kifejezhetetlent mindazok számára, akik elől a misztikus egyesülés királyi útja el van zárva. Dacára annak, hogy a képek nem igazak, mégis megközelítik azt, ami örökre kifejezhetetlen marad.

A megismerés, mint a keresztény hit alapja

Ezzel azonban egy kicsit előre szaladtunk. A neoplatoniánus felfogás tulajdonképpen szembehelyezkedés a keresztény állásfoglalással, a kultusz és hit keresztény alapításával, valamint azal kapcsolatban, hogy a keresztény hit milyen helyet foglal el a vallások között. De térjünk vissza Szent Ágostonhoz! Hová helyezi ő el a kereszténységet a vallások Varron-i rendszerében? Meglepő módon a kereszténységet habozás nélkül a „fizikai teológia”, a filozófiai racionalitás fogalmával társítja. Ezzel fenntartja a folytonosságot a kereszténység keletkezése előtti teológusokkal, a II. század apologetáival, még szent Pállal is, nevezetesen azzal a jellemzéssel, amelyet Pál a keresztény valóságról adott a Római levél első fejezetében. Olyan jellemzés ez, amely a bölcsesség őstestamentumi teológiáján alapul, sőt visszavezethető egészen a Zsoltárokiig. A kereszténység – ebből a perspektívából megítélve – a filozófiai racionalitásba és nem a vallásokba gyökerezik. Szent Ágoston és a bibliai tradíció szerint a kereszténység alapjai nem mitikus képek és megérzések, amelyek politikai hasznosságuk által nyernek igazolást, hanem ellenkezőleg: a kereszténység az isteni szférában gyökeredzik, amelyet a valóság racionális elemzése meg tud ragadni. Más szavakkal: Szent

Szent Ágoston

– A kereszténység fizikai teológia

Szent Pál

– Az „igaz vallás” apostola

Alapja, az „igaz Isten”. A kereszténységben a racionalitás vallás-sá vált, és nem az ellenfele többé. Így, mivel a kereszténység a demitologizálásnak, a megismerésnek és vele együtt az igazságnak a győzelme volt, szükségszerűen egyetemesnek és minden néphez szólónak tekintette magát. Ezt nem úgy képzelte el, mint ha egy különleges vallás lenne, amely elnyomja a többi valamiféle vallási imperializmus által hajtván, hanem olyan igazságnak tekintette magát, ami feleslegessé teszi a látszatot. Pontosan ezért tűnhetett a kereszténység a politeizmus tökéletes toleranciája közepette intoleránsnak, sőt a vallás ellenségének, „ateizmusnak”. Nem ragaszkodott a képek relativitásához és konvertibilitásához, ezáltal leginkább a vallások politikai hasznosságának fogalmát zavarta meg, veszélyeztetve az állam alapjait, amennyiben nem egy vallás akart lenni a sok között, hanem az intelligencia diadalává akart válni a vallások világában.

Másrészt, a vallás és a filozófia világában a keresztény szféra eme jellemrajzához hozzátartozik még az a dinamizmus, amellyel a kereszténység terjedni kezdett. A zsidó hittől való szövetség lehetőségét már a kereszténység megjelenése előtt keresték az ókor műveltebb körei „az istenfélő ember” alakjában. Számukra a zsidó hit a monoteista filozófia egyik vallási megjelenésének tűnt, amely egyszerre felelt meg a szellem igényeinek és a vallásos ember elvárásainak. Ezt a szükségletet pusztán a filozófia nem tudta kielégíteni: nem imádkozhatunk ahhoz az istenhez, amelyet csupán kigondoltunk. Amikor azonban a kigondolt Isten hagyja magát, hogy szívünkben találkozzunk vele mint olyan istennel, aki szól hozzánk és cselekszik – a gondolat és a hit kibékülnek. A Zsinagógával kötött szövetségben azonban volt egy teljesíthetetlen feltétel: egy nem-zsidó soha nem válhatott teljes értékű taggá, legfeljebb társsá. Ezt a láncot – Pál értelmezésében – törte szét Krisztus alakja a kereszténységben. Ettől kezdve a judaizmus vallási monoteizmusa egyetemessé vált, és ezáltal a gondolat és hit egysége, a *religio vera* bárki számára hozzáférhető lett. Justinus, a filozófus és mártír (Kr. u. 167) a kereszténységre való megtérés jellegzetes alakjának tekinthető: az összes filozófiát áttanulmányozta, és végül a kereszténységben ismerte fel a *vera philosophia*-t. Kereszténnyé válva nem fordult el a filozófiától, sőt attól kezdve lett igazi filozófus. Az a meggyőződés, amely szerint a kereszténység filozófia, a tökéletes filozófia, amely képes eljutni az igazságra, még az egyházatyák kora után is sokáig érvényben maradt. A XIV. századi bizánci teológiában Nicolas Cabasilasnál még teljesen magától értetődően jelent meg. Igaz, hogy ekkor nem úgy tekintették a filozófiát, mint valami pusztán gondolati képződményt, tudományos tant, hanem főként gyakorlatnak, az élet és halál művészetének, olyan művészetnek, amit csak az igazság világosságában lehet gyakorolni.

Történelmi és metafizikai kötődések, alapelvek

A racionalitás és a hit egyesülése, ami a keresztény misszió fejlődése és a keresztény teológia kialakulása során valósult meg, természetesen az Istenről alkotott filozófiai képben is döntő változásokat eredményezett, melyekből kettőt különösen ki kell emelni. Az első abban áll, hogy Isten, akiben a keresztények hisznek, és akit dicsőítenek – eltérően a mitológiai és politikai istenekről – valóban *natura Deus*. Ebben megfelel a filozófiai racionalitás igényeinek. Ugyanakkor van egy másik megközelítés is: *non tamen omnis natura est Deus* – nem minden Isten, ami természet. Isten természetből fogva Isten, de a természet, mint olyan, nem Isten. Szakadás keletkezik az egyetemes természet és teremtője között, aki életet adott neki. Ezen a ponton már csak a fizika és a metafizika képes világosan megkülönböztetni egyiket a másiktól. Imádság tárgya csak a valóságos Isten lehet, akit gondolatunkkal felismerhetünk a természetben. De Ő több mint a természet. Megelőzi azt, hiszen a természet is az Ő teremtménye. Egy második, még döntőbb fontosságú felfedezés is kapcsolódik az Isten és a természet közötti szétváláshoz: nem lehetett imádkozni olyan istenhez, aki természet, a világ lelke, vagy nevezzük bárholgyn is. Tudomásul vettük, hogy Ő nem „vallásos isten”. Most viszont – és erről tanúskodik már az Ótestamentum, és még inkább az Újtestamentum hite –, ez az isten, aki már a természet előtt létezett, felénk, emberek felé fordult. Pontosan azért, mert Ő nem pusztán természet, és nem is néma isten. Belépett a történelembe, felkereste az embert, hogy találkozhassanak, ezért tud most az ember találkozni vele. Az embernek lehet kapcsolata Istennel, mert Isten kapcsolatot teremtett az emberrel. A vallás két dimenziója – a természet, az ő örök uralkodásával, valamint a szenvedő, küzdő ember szomjúsága az üdvözlésre –, amelyek mindig elkülönültek egymástól, most egymásba kapcsolódnak. A racionalitás vallássá válhat, mert a racionalitás istene maga lépett be a vallásba. A hitet, Isten történelmi Igéjét igénylő elem nem előfeltétele-e voltaképpen annak, hogy a vallás ezentúl a filozófiai Istenhez forduljon, aki nem pusztán filozófiai Isten, és aki mindazonáltal nem áll ellen a filozófia ismeretének, hanem felvállalja azt. Itt meglepő jelenséggel találkozunk: – a kereszténységgel lát-szólag ellentétes két alapelv, a metafizikához és a történelemhez való kötődés feltételezi egymást és összekapcsolódik. Együtt alkotják a kereszténység védőbeszédét, amely szerint a kereszténység igenis *religio vera*.

Következésképpen, ha azt állítjuk, hogy a kereszténységnek a pogány vallások feletti győzelmét valójában az érthetőséghez való ragaszkodása tette lehetővé, hozzá kell tennünk, hogy van egy másik, legalább ennyire fontos ok, amely általánosan megközelítve a kereszténység mély erkölcsiségében rejlik. Olyan jellemzője ez a kereszténységnek, amelyet már Pál is kapcsolatba hozott a keresztény hit racionalitásával. A törvény lényegében azokat az alapvető követelményeket írja elő, amelyeket az egyetlen Isten központú keresztény hit is elvár az emberektől. Ezek a követelmények megfelelnek az emberi szív igényeinek is, annyira, hogy amikor a törvény megjelenik előtte, úgy ismeri el mint Jót. A törvény megfelel annak, ami „természetből fogva jó” (Róm 2,14). A sztoikus erkölcsre, természetfelfogásának etikus értelmezésére tett célzás itt éppen úgy megnyilvánul, mint Pál más szövegeiben, például a Filippiekhez írt levélben: „Egyébként testvérek, mindarra irányuljanak gondolataitok, ami igaz, ami tisztességes, ami szeretetre méltó, ami dicséretes, ami erényes és magasztos”. (Fil 4,8). Így a filozófiai racionalitással fennálló inkább alapvető, mintsem kritikai egység, ami jelen van az istenfogalomban, ettől kezdve az egységben erősödik meg és konkretizálódik, amely kritikussá válik a filozófiai erkölccsel szemben. A vallás területén a

kereszténység meghaladta skolasztikus filozófia bölcsességének korlátait éppen azért, hogy a kigondolt Isten hagyta magát, hogy élő Istenként találkozzanak vele. Ezáltal az etikai elmélet erkölcsi, megélt és közösségben konkretizált gyakorlattá vált, és a filozófiai perspektíva áttevődött a valóságos tettbe azért, hogy minden erkölcsi tanítás Isten és felebarátunk szeretetének kettős parancsolatára koncentrálódott. Leegyszerűsítve azt mondhatjuk, hogy a kereszténység azért győzedelmeskedett, hogy összekapcsolta a hitet a rációval és a cselekedeteket a karitászt felé irányította: gondoskodás a szenvedőkről, a szegényekről és a gyengékről, az életfeltételekről. Hogy ebben rejlett a kereszténység ereje, azt legtisztábban abból láthatjuk, ahogyan Julianus császár megpróbálta megújított formában visszaállítani a pogányságot. Ő, az ókori istenek visszaállított vallásának *Pontifex maximus*-a, hozzálátott, hogy létrehozzon egy papokból és metropolitákból álló pogány hierarchiát (ami addig nem létezett). A papoknak erkölcsi példával kellett elől járni: át kellett magukat adni Isten (legfőbb Isten, aki az istenek felett áll) és a felebarátok szeretetének. Kötelesek voltak jótékonyan segíteni a szegényeket, nem olvashattak többé laza erkölcsű vígjátékokat és erotikus regényeket, továbbá prédikálniuk kellett az ünnepnapokon egy-egy filozófiai témáról, ezáltal oktatva a népet. Teresio Bosco joggal mondta ezzel kapcsolatban, hogy a császár ezzel valójában nem visszaállítani akarta a pogányságot, hanem megpróbálta „keresztényiesíteni” – azaz szintézisbe hozni (az istenek kultusza szempontjából erőltetetten) a racionalitást és a vallást.

Szintézis az értelem, a hit és az élet között

Ha visszapillantunk a történelemre, láthatjuk, hogy az értelem, a hit és az élet szintézisében rejlik az az erő, ami a kereszténységet világvallássá alakította. Ez fejeződik ki röviden a *religio vera* fogalomban. Annál inkább felmerül a kérdés: miért nem győzedelmeskedik ma ez a szintézis? A racionalitást és a kereszténységet miért tekintik ma egymással ellentmondásos, sőt egymást kizáró fogalmaknak? Mi változott a racionalításban, mi változott a kereszténységben, amitől ez a helyzet előállt? Régebben az újplatonizmus, nevezetesen Porphyre szembehelyezett a keresztény szintézissel egy másik értelmezést, az istenek vallásának egy filozófiai újraalakozását. Ma azonban éppen a vallásnak és a racionalitásnak ez a másfajta összeegyeztetési módja jelentkezik úgy, mint a modern tudatra alkalmazott vallásossági forma. Porphyre a következőképpen fogalmazta meg alap gondolatát: *latet omne verum* – az igazság el van rejtve. Emlékezzünk az elefánt tanmesére, amelyet pontosan ez a gondolat jellemez, és ahol a buddhizmus és az újplatonizmus találkozik. Eszerint nincsen bizonyosság az igazságról, Istenről, hanem csak vélekedések vannak. A IV. század vége felé a válsághelyzetben lévő Rómában Szümmachosz szenátor – Varron elképzelt képe és vallási elmélete – az újplaton gondolatot egyszerű és pragmatikus fogalmakban fejezte ki, amelyek megtalálhatók a 384-ben II. Valentinus császár előtt elmondott beszédében, amelyet a pogányság védelmében és Viktória istennőnek a római szenátusba visszahelyezése érdekében tartott. Csupán híressé vált, döntő jelentőségű mondatát idézem: „Ugyanazt a dolgot tiszteljük mindannyian, egyetlen dolgot gondolunk, ugyanazokat a csillagokat szemléljük, fölöttünk az ég egyetlen, ugyanaz a világ borít be minket, mit számítanak hát a különféle bölcsességek, amelyekkel mindenki az igazságot keresi. Nem lehet egyetlen úton eljutni egy ilyen nagy misztériumhoz.” Pontosan ugyanezt mondja ma a racionalitás: az igazságot úgy, ahogy van, nem ismerhetjük meg: a legkülönbözőbb képekkel lényegében ugyanazt a dolgot célozzuk meg. Egy olyan nagy misztérium, mint az isteni, nem egyszerűsíthető le

egyetlen alakra, amely az összes többi kizárja, egy olyan útra, amely mindenkit annak elfogadására kötelezne. Sok út van, sok kép van, mindegyik tükröz valamit az egészről, és önmagában egyik sem az egész. A tolerancia *ethos*-a azé, aki mindegyikben felismeri az igazságnak egy darabját, aki nem helyezi a saját igazságát a mások igazsága fölé, aki békésen belesimul az örök Elérhetetlennek polimorf szimfóniájába. Tulajdonképpen szimbólumokba rejtőzik, de ezek a szimbólumok úgy jelennek meg, mint egyedüli lehetőségünk arra, hogy bizonyos mértékig az istenségre jussunk.

A kereszténységnek azt az igényét, miszerint ő a *religio vera*, túllépte volna a racionalitás fejlődése? Szükséges-e csökkenteni ez irányú igényét és beleolvasni az igazság és a szimbólum újplatonista vagy buddhista felfogásába? Eleendő-e – amint azt Troeltsch javasolta – Isten arcának azt az oldalát megmutatni, amellyel az európaiak felé fordult? Kell-e talán eggyel több lépést megtenni, mint Troeltsch – aki a kereszténységet még úgy tekintette, mint egy Európára alkalmazott vallást – különös tekintettel arra, hogy maga Európa kételkedik abban, hogy a vallást elfogadják a világban? Ezzel a nagy kérdéssel kell az

Római hivatalnok

– A politika a vallásra támaszkodott

egyháznak és a teológiának ma szembenézni. A kereszténységen belüli válságok, amelyeket ma tapasztalhatunk, csak másodlagosan függenek össze intézményi problémákkal. Az egyház intézményi és személyi problémái végső soron ebből a kérdésből erednek, valamint abból a hatalmas teherből, amit az egyház hordoz. Senki sem várhatja, hogy egy konferencia során végleges választ kapjon az alapvető kihívásra, amellyel a kereszténység második évezredének végén szembesülnie kell. Senki sem fog tisztán elméleti választ kapni, minthogy a vallás mint az ember végső magatartása sem pusztán elmélet. Az ismeretnek és a tettek a kombinációjára van szükség, ez alapozta meg az egyházatyák kereszténységének meggyőződéses erejét is.

Ez semmiképpen sem jelenti azt, hogy megszabadulunk a probléma intellektuális megközelítésétől azért, hogy a *praxis* körébe utaljuk. Pusztán keresem a módot, hogyan lehetne olyan perspektíva felé nyitni, amely megmutatná az irányt. Láthattuk, hogy a racionalitás és a hit között lévő viszonylagos egység – amelynek Aquinói Szent Tamás egy rendszerezett formát adott – szétesett, de nem annyira a hit fejlődése, mint inkább a racionalitás új fejlődési irányai miatt. A kölcsönös szétválás korszakaiként megemlíthető nevek: Descartes, Spinoza és Kant. A Hegel által megkísérelt új, mindent magába foglaló szintézis nem adta vissza a hitnek az ő filozófiai helyét, hanem megpróbálta rációvá tenni, és eltörölni, mint hitet. A szellemnek ezzel az abszolút voltával helyezi szembe Marx az anyag egyedüliségét; a filozófiát ettől kezdve teljesen

az egzakt tudományok területére kell utalni. Az ismeret kifejezést egyedül az egzakt tudományos ismeret érdemelheti ki. Az isteni nek a gondolatát így tehát eltávolították. Századunkban komoly visszhangra talált Auguste Comte próféciája, miszerint az embernek egyszer majd lesz fizikája, és azokat az alapkérdéseket, amelyek addig a metafizika körébe tartoztak, a jövőben majd ugyanolyan „pozitívan” fogják kezelni, mint mindent, amit addig már pozitív tudománynak tekintettek. A fizika és metafizika között a keresztény gondolkodás által teremtett szétválasztás félretétetett. Mindennek „fizikává” kell válnia ismét. Az evolúciós elmélet letisztulva egy olyan út lett, amely véglegesen eltünteti a metafizikát, fölöslegessé teszi „Isten feltételezését” (Laplace), és megteremt egy szigorúan „tudományos” világ magyarázatát. Az egész valóságot mindent magába foglaló módon magyarázó evolúciós elmélet egyfajta „első filozófiává” vált, amely valójában a világ racionális megértésének igazi alapja. Minden olyan kísérletnek, amely a legkülönbébb okokat használja fel egy „pozitív” elmélet kidolgozására, minden „metafizikai” kísérletnek úgy kell megjelennie, mint a ráció visszaszorulása, mint színvonalcsökkenés a tudomány egyetemes igényével szemben. Az evolúciós elmélet a keresztény istenfelfogást is szükségképpen úgy tekinti, mint ami nem tudományos. Ennek a felfogásnak nem felel meg semmilyen *theologia physica*: Ebben a szemléletben az egyetlen *theologia naturalis* az evolúciós elmélet, és ez nem ismer Istent, sem Teremtőt a kereszténység (zsidóság, iszlám) felfogásában, nem ismeri a világ lelkét vagy a belső dinamizmust a *Stoa* szellemében. Esetleg – buddhista szellemben – úgy lehetne tekinteni a világot, mint láttszatot, a semmit pedig úgy, mint igazi valóságot, és ebben az értelemben igazolni lehet a vallás misztikus formáit, amelyek nincsenek közvetlen versenyben a rációval.

A kereszténység racionalitása

Kimondtuk ezzel az utolsó szót? A ráció és a kereszténység ily módon véglegesen elkülönülnek egymástól? Semmiképpen, egyetlen út sem kerülheti meg azt a vitát, amelynek a tárgya az evolúció tanának, mint első filozófiának a jelentősége, valamint a pozitív módszernek, mint a tudomány és racionalitás egyetlen pozitív módjának kizárólagossága. Ezért ezt a vitát mindegyik félnek kellő derűvel és azzal a hozzáállással kell elkezdenni, hogy meghallgatja a másikat, ami eddig csak kismértékben valósult meg. Senki sem vonhatja komolyan kétségbe a mikro-evolúciós folyamatok tudományos bizonyítékait. Ennek kapcsán R. Junker és S. Scherer „kritikai kézikönyvükben” (*kritisches Lesebuch*) a következőket írják az evolúcióról: „Az ilyen események (mikro-evolúciós folyamatok) jól ismertek a variációs és formációs természetes folyamatokból kiindulva. Az evolúció biológiájával történő vizsgálatuk jelentős ismeretekhez vezetett az élő rendszerek zseniális alkalmazkodóképességével kapcsolatban.” Ezzel kapcsolatban azt állítják, hogy az eredetek kutatását joggal lehet úgy jellemezni, mint a biológia királyi tudományát. A kérdés, amit egy hívő ember a modern rációval szemben feltesz, nem erre vonatkozik, hanem egy olyan *philosophia universalis* terjeszkedésére, amely önmagát a valóság általános magyarázatává igyekszik tenni, és arra törekszik, hogy a gondolkodás más szintjének ne adjon teret. Magában az evolúciótanban ott jelentkezik a probléma, ahol a mikro-evolúció átmegy makro-evolúcióba. Ezzel az átmenettel kapcsolatban Szamarthy és Maynard Smith – mindketten az evolúció mindent egybefoglaló elméletének meggyőződések hívei – elismerik, hogy: „Nincsen elméleti indíték, ami arra engedne következtetni, hogy az evolúciós vonalak az idővel együtt növekednének; és empirikus bizonyítékok sincsenek arra, hogy ez bekövetkezzon.”

A kérdés, amit itt fel kell tenni, valójában mélyebbre szántó: megjelenhet-e az evolúció tana az egész valóság egyetemes elméleteként, amelyen túl a dolgok eredetével és természetével kapcsolatban utólagosan már nem lehet kérdéseket felvetni? Ezek az utólagos kérdések nem lépik-e túl valójában a természettudományok felé nyitott kutatás területét? Még konkrétabban szeretném feltenni a kérdést. Megválaszolható-e minden kérdés egy olyan típusú megfogalmazással, amelyet például Poppernél találunk a következőképpen: „Az élet, ahogyan mi ismerjük, fizikai „testekből” (pontosabban folyamatokból és struktúrákból) áll, amelyek problémákat oldanak meg. Ezt „tanulták meg” a különféle fajok a természetes kiválasztódás, vagyis a reprodukció plusz variáció módszere révén (amely módszer maga is ugyanazzal a módszerrel volt megtanulható. Ez visszafejlődés, de nem végtelen...” Nem hiszem. Végző soron olyan alternatíváról van szó, amely már nem oldható meg egyszerűen a természettudományok, de a filozófia segítségével sem. A kérdés az, hogy a ráció vagy a racionális ott van-e minden dolgok kezdetén és alapjaikban. A kérdés az, hogy a valóság a véletlen és a szükségszerűség alapján keletkezett-e (vagy Popperrel együtt és Butler után: „*luck és cunning* [szerencse és előrelátás]) és valami olyanból, ami ráció nélküli. Más szavakkal: vajon a ráció tulajdonképpen az irracionálisnak egy esetleges mellékterméke és végeredményben éppen olyan jelentéktelen az irracionálisnak a végtelen óceánjában? Továbbra is igaz-e az, ami a keresztény hitnek és filozófiájának alapvető meggyőződése: *In principio erat Verbum* – minden dolgok kezdetén ott volt a ráció teremtő ereje? A keresztény hit ma és tegnap a ráció és a racionalitás prioritása melletti választás. Ezt a végső kérdést nem lehet, mint szó volt róla, a természettudományoktól kölcsönvett érvek segítségével megoldani, a filozófiai gondolkodás pedig a saját

Krisztus mennybemenetele egy római fakapun – Vallás vagy filozófia?

hogy az a racionalitás, amely megszabadul ettől a választástól, minden látszat ellenére egyáltalán nem evolúciót, hanem a racionalitásnak involúcióját kellene, hogy jelentse.

Heraklesz legyőzi
a vérengző nemeai oroszlánt
– Theologia mythica

Láthattuk a korábbiakban, hogy az ókori keresztény felfogásban a természet, ember, Isten, *ethos* és vallás fogalmak elválaszthatatlanul egymásba fonódtak, és hogy ez az egymásba fonódás éppenséggel hozzásegítette a kereszténységet, hogy világosan lásson az istenek válságában és az ókori racionalitás válságában. A vallásnak a valóság racionális felfogása felé fordulása, az *ethos*, mint ennek a fel-

fogásnak a része, valamint ennek konkrét alkalmazása a szeretet elsőbbségének megtartásával – összekapcsolódtak. A *logos* elsőbbsége és a szeretet elsőbbsége azonosan nyilvánult meg. A *logos* nem pusztán úgy jelent meg, mint minden dolgok mélyén lévő matematikai ráció, hanem mint teremtő szeretet, amely képes részvétre a teremtmény iránt. A vallás kozmikus dimenziója, amely a létezés hatalmában tiszteli a Teremtőt, továbbá eg-

zisztenciális dimenziója, vagyis a megváltás fogalma összefonódtak és egyetlen problémává olvadtak össze. Valójában szükségszerűen tökéletlen a valóságra vonatkozó minden olyan magyarázat, amely nem tud létrehozni értelmesen és érthetően egy *ehtos*-t is. Tény azonban, hogy az evolúciós elmélet – ott, ahol megkockáztatja magát *philosophia universalis*-nak vallani – megkísérli, hogy újra létrehozza az *ethos*-t az evolúció alapján. Ez az evolúciós *ethos* viszont, amely kulcsfogalmát elkerülhetetlenül a szelekció modelljében, tehát a túlélésért való küzdelemben, a legerősebbnek a győzelmében és a sikeres alkalmazkodásban találja meg, csak kevés vigasztalást tud kínálni. Végző soron még ott is kegyetlen *ethos* marad, ahol különféle módokon megpróbálják szépíteni. Szemlélatomást elbukik az a szándék, amely a racionálisnak a desztillálására irányul egy önmagában értelmetlen valóságból kiindulva. Mindez aligha segít minket abban, amire szükségünk van: egy olyan etikára, ami az egyetemes békét, a gyakorlati felebaráti szeretetet és az egyéni javakon való szükségszerű felülemelkedést vallja.

Ha az emberiségnek ebben a válságos korszakában megkísérjük, hogy a kereszténységnek, mint *religio vera*-nak visszaadjuk érthető tartalmát, az orthopraxisra és az ortodoxiára egyaránt építeni kell. Legmélyebb elemzésben a kereszténység tartalma – napjainkban éppen úgy mint régen – az kell hogy legyen, hogy a szeretet és a ráció egybeesnek, amennyiben a tulajdonképpen valóság alapvető pillérei: az igazi ráció a szeretet, és a szeretet az igazi ráció. Egységükben az egész valóság alapját és célját képezik.

Fordította: Deme Áron

Eördögh István

A Vatikán keleti politikája

Történeti előzmények Róma és Moszkva között

Németország és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége (CCCP) között 1939. augusztus 23-án létrejött Molotov–Ribbentrop meg nem támadási egyezmény, amely garantálta Moszkva uralmát Lengyelország és a balti államok fölött, a Vatikán kezdettől elítélte. A vatikáni államtitkárságon a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációjának vezetője, Tardini prelátus 1939. szeptember 22-én dolgozott ki egy rövid tanulmányt a Szentszék számára, amelyben hangsúlyozta, hogy az CCCP határainak nyugat felé történő expanziójával 8 millió katolikus került az ateista rezsim adminisztrációja alá. Az egyezmény tehát sértette Róma egyetemes egyházpolitikai érdekeit, ugyanis számára Lengyelország keleten egész történelme folyamán a katolicizmus bástyáját jelentette. Ugyanez a sors jutott osztályrészül a katolikus Litvánia számára is.

1941 júniusában a vatikáni diplomácia visszautasította a német ajánlatokat egy kommunistaellenes kereszties hadjárat közös megszervezésére. Domenico Tardini prelátus, a Vatikán államtitkársági ügyintézője ekkor elzárkózóan arra hivatkozott, hogy a Szentszék mindig elítélte az ateista kommunizmust és nincs szüksége az ateizmus elleni harcban a náciikkal történő szövetségre. XI. Pius (1922–1939) ugyanis miután 1937. március 14-én a *Mit brennender Sorge* enciklikával megbélyegezte a nemzeti szocializmust és a náciizmust, ugyanúgy néhány nappal később a *Charitate Christi*, de főképpen az 1937. március 19-ei *Divini Redemptoris* enciklikákban nem csupán elítélte a kommunizmus tanát, hanem megtagadott minden együttműködési lehetőséget a

kommunistákkal: „a kommunizmus velejéig perverz és megengedhetetlen, hogy bárki, akár a keresztény civilizáció megmentése érdekében is, együttműködjön vele”.

1941-ben Roosevelt amerikai elnök XII. Piushoz (1939–1958) rendelt diplomáciai képviselője, Myron Taylor optimista megnyilatkozásokat tett a Szovjetunióban uralkodó állapotokról, szeptemberben Tardini memorandumban fejezte ki Taylor számára a Vatikán pozícióját a kommunizmust illetően:

„Európának ma két nagy veszéllyel kell szembenéznie: az egyik a náciizmus, a másik a kommunizmus. Mindkettő ellensége a valásnak, a keresztény civilizációnak, a személyi szabadságnak és a békének... Amennyiben a jelenleg folyó háború mindkét veszély végét eredményezné, befejeztével egy nyugalmi periódus várhatna Európára, de ha e két rossz közül csak az egyik – pl. a kommunizmus – mégis megmaradna, mint aktív erő, Európa rövidesen ugyanolyan helyzetben találná magát, mint amilyenben ma van. Ugyanis az egyszer győzelemre jutott kommunizmusnak Nyugat-Európa a későbbiekben nem tudna már ellenállni és zavartalanul terjeszthetné ki hatalmát a germán, a szláv és a latin népek között”.

A Szentszék naivnak és drámai következményekkel járható optimizmusnak minősítette az amerikai politikát Moszkvát illetően: „Az amerikai elnök – írta Tardini – már előre látja a kommunizmus túlélését a háború után, amely egy tönkretett Németországgal a végsőkéig kimerült Európában az egyedüli domináns erővé válhat az európai kontinensen.” Ezzel a szemben a Vatikán álláspontja Tardini szerint: „Én szeretném, ha Isten terveiben a háború úgy a kommunizmus, mint a náciizmus végét jelentené”.

Érthető tehát a Vatikán határozottan kritikus álláspontja az 1945. február 4–12. között kötött háromhatalmi (USA, Nagy-Britannia és CCCP) jaltai megegyezésre vonatkozóan, amelyet „örültségnek” minősített az CCCP számára Európa térségében biztosított hatalmi pozíció miatt.

Msgr. Tardini

– A kommunizmus végére járt

Kérdéssé vált azonban a Vatikán számára, hogy 1945 után lehet-e vallásszabadságról beszélni az CCCP-ben. Amíg ugyanis 1939-ben 15 templom volt nyitva Moszkvában, 4 évvel később már 50-re emelkedett. A Moszkvához rendelt itáliai nagykövet, P. Quaroni jelentései szerint Szergej Sztragodorszki moszkvai és Alekszej Szimanszki leningrádi pátriárkák „egyedülálló és kivételes privilégiumra tettek szert az CCCP-ben”. Tény az, hogy Alekszej pátriárkát 1945. április 10-én fogadta V. M. S. Molotov és a kollokvium során a marsall elismerését fejezte ki a honvédelmi háborúban pozitív szerepet betöltött ortodox egyház iránt és megsegítésére konkrét tervek születtek. 1945 után már 20.000 ismét megnyílt templom működhett az CCCP-ben, más 67 rendház kapott létjogosultságot és 8 szeminárium, valamint 2 teológiai akadémia végezhetette a klérus továbbképzését.

1944 és 1946 között hírek kezdtek terjedni Nyugaton néhány katolikus exponensnek Sztálinnal történő tárgyalásairól. S. Orlemanski lengyel származású amerikai pap négy órán keresztül tárgyalhatott Sztálinnal a katolikus egyház helyzetéről, aki biztosította a kommunista rezsim tiszteletéről a vallásszabadság iránt. Springfield püspöke azonban, ahova Orlemanski tartozott, fegyelmi megrovásban részesítette ez utóbbit, amiért önhatalmúlag kezdeményezett és engedélye nélkül hagyta el plébániáját. A szovjet sajtó ezt a katolikus hierarchia CCCP-ellenes politikai támadásának minősítette. Rooseveltn pedig a maga részéről, hogy mindezt ellensúlyozza, Orlemanskival személyes kollokviumra volt kész, tekintve, hogy új lehetőséget látott a Róma és Moszkva közti kapcsolatok rendezésében.

Sztálin ugyancsak kihallgatásban részesítette a lengyel származású Oskar Lange amerikai közgazdászt is, akit biztosított úgy a katolikus egyház, mint Lengyelország függetlensége iránti tiszteletéről.

A későbbiek során azonban bebizonyosodott, hogy Sztálin tudatosan igyekezett ebben a periódusban félrevezetni az USA figyelmét és egyben megnyerni bizalmát a lengyel térségben tervezett szovjet hegemonia stratégiai és politikai biztosításáért.

1. AZ 1940–ES ÉVEK VÉGÉN KONSZOLIDÁLÓDOTT KOMMUNISTA REZSIMEKKEL TÖRTÉNŐ EGYHÁZI MEGBÉKÉLÉS VAGY ELLENÁLLÁS KÉRDÉSE A VASFÜGGÖNY MÖGÖTTI ORSZÁGOKBAN

Moszkva európai térhódításával együtt éleződtek a feszültségek a Vatikán a CCCP között. A vatikáni diplomáciai körökben egyre határozottabbá vált az a vélemény, hogy az orosz katonai jelenlét támogatta szatellit szocialista országok bábkormányai a Moszkvában előre gyártott egyházpolitikának voltak a hűséges másolói. Mindez azonban nem jelentette azt, hogy a Szentszék azonnal és kizárólagosan a reakció megoldását kereste volna, tekintve, hogy a Közép-Kelet-Európa országaival a II. világháború előtt megkötött konkordátumai nem veszítették el jogi érvényüket azzal, hogy az illető országok a CCCP stratégiai domíniumává váltak.

1945. április 4-én a Szövetséges Ellenőrző Bizottság a szovjetek követelésére kiutasították Magyarországról a Vatikán diplomáciai képviselőjét és Angelo Rotta nunciusnak diplomáciai stábjával együtt el kellett hagynia Magyarországot. A bilaterális kapcsolat csupán 1990. február 9-én jött ismét létre nagykövetségi szinten. Ennek ellenére Mindszenty emlékiratai azt bizonyítják, hogy XII. Piusnak határozott szándékában állt Rottát még 1945-ben ismételt Magyarországra küldeni a diplomáciai kapcsolat további ápolása érdekében. Ugyanez történt Albániában, ahol a kommunista kormány tiltotta meg L. G. B. Nigris prelátus pápai diplomáciai képviselő visszatérését az országba. Bulgáriában 1948-ban tiltja meg a baloldali kormány, hogy kollégája, G. Galtoni visszatérhessen rövid itáliai útjáról. Csehszlovákiában, miután 1949-ben G. Verolino prelátust, a Szentszék megbízottját kiutasították az országból, a nunciatúra titkára még Prágában maradt, akit 1950-ben távolítottak el az országból. Romániában G. P. O'Hara nuncius 1950-ig folytathatta tevékenységét, amikor végül is a kormány elrendelte kiűzetését. Jugoszlávia 1952-ben szakította meg diplomáciai kapcsolatát a Szentszékkel. A. Stepinac érsek kardinálissá történő kinevezése miatt Lengyelország 1945. szeptember 15-én bontotta fel a Szentszékkel 1925-ben megkötött konkordátumot, aminek valós oka az volt, hogy a Vatikán vonakodott elismerni Lengyelország új határát az Odera-Neisse vonalán.

1945 júniusában a Szentszék már nyilvánosan hangoztatta aggodalmát, hogy valamennyi Szovjetunió által megszállott országgal megszakadt minden kapcsolata, kivéve a romániai nunciussal és a lengyel püspökökkel.

a) Az egyházpolitikai válság kezdete Csehszlovákiában

A Szovjetunió által katonailag megszállt országokban a kommunista kormányok elnyomása alatt élő egyházi hierarchia számára a legnagyobb problémát a baloldali kormányokkal történő kiengesztelődés, azaz együttélés, vagy az ellenszegülés kérdése jelentette. Ennek a helyzetnek a realitását a csehszlovák és a magyar egyházpolitikai válságok igazolják.

Az 1946-tól prágai érsek, J. Beran a náci periódus alatt szenvedő alanya volt a dachau tragédiának, aminek köszönhetően 1948-ig problémamentes maradt az egyház és az állam kapcsolata. 1948-tól azonban egyre intenzívebbé vált a kormány egyházi

struktúrákat ellenőrizni törekvő szándéka, ami ellen Beran, ha mérsékelten is, de felemelte szavát. A Beran képviselte magatartási forma mottója saját szavaival ez volt: „Nem leszünk sem az állam, sem az egyház árulói, de ugyanúgy nem vagyunk hajlandók sem az Isten, sem az egyház ügyét elárulni”

A csehszlovák egyház számára súlyos örökséget jelentett Jozef Tiso prelátus náci-barát papi kormányának antiszemita politikája. Ezért Beran igyekezett távol tartani az egyháziakat a politikai életben való aktív részvételtől, amit viszont az új kommunista kormány nem szűnt meg szorgalmazni saját hitelességének javára, mint ahogy azt a pap, J. Plojhar egészségügy-miniszter esete is tanúsította. A válság elmélyülése akkor kezdődött, amikor Beran felmentette Plojhart politikai kandidátúrája miatt és a kormány ezt sérelmesnek minősítette az érsek részéről.

Ebben a fázisban kezdődött el a kormány részéről a kormánypárti Katolikus Akció megszervezése, amelynek célja az alsó klérusnak az egyházi hierarchiától történő elválasztása volt. 1949 júniusától a prágai kúria és az érseki palota a kormány és a rendőrség direkt ellenőrzése alá került. Ünnapja (*Corpus Domini*) liturgikus ünnepe alkalmával a kormány manipulálta elemek incidenst provokáltak a prágai székesegyházban és Beran felfüggesztette a hagyományos processziót, visszavonulva lakosztályába. Néhány nappal később a vatikáni Szent Officium nyilatkozatban tette közzé, hogy a Csehszlovák Katolikus Akció szakadár szervezetnek minősíti. A kormány palotafogollyá tette Berant és a vatikáni leiratot illetően 1949 júliusában Cepicka miniszter elrendelte, hogy „hazaárulásnak lesz minősítve a vatikáni dokumentum bárminemű alkalmazása az ország területén”. Magyarázként a kormány eljárását azzal indokolta, hogy „Beran és az őt követő püspökök egyértelműen követik azt, amit a Vatikán diktál, és pedig az a Vatikán, aki a kizsákmányoló kapitalisták szövetségese. Beran érsek mindent elkövetett azért, hogy a reakciós erők az egyház berkeiben tömörüljenek”.

1949 októberében az új törvényhozás, ha biztosított is egyes gazdasági kedvezményt a klérus számára, de súlyosan megnehezítette az egyházi hivatalokra történő kinevezések ügyintézését, *conditio sine qua non*-ként követelve meg az állameskü. Az egyház ellenőrzésére a közép-kelet-európai országokban elsőként jött létre az Állami Egyházügyi Hivatal.

1949 júliusában a csehszlovák Minisztertanács elnöke kijelentette: „Senki számára nem óhajtjuk választás tárgyává tenni Moszkvát, vagy a Vatikánt. De, ha ugyanez megtörténne mások részéről, mint hozzánk intézett kérdés, egyértelmű lenne népünk állásfoglalása Moszkva, Sztálin és a szocializmus mellett”.

Montini vatikáni államtitkár-helyettes 1950-ben kijelentette a francia nagykövetnek, hogy „a csehszlovák püspöki karnak semmiféle kapcsolata nincs többé Rómával”. Ugyanakkor 1950-ben megkezdődnek az állami kinevezések az egyházi hivatalokra Hradec Kralové püspöki helynökkel első ízben. 1951-ben Beran érseket eltávolítják az érseki palotából egy privát rezidenciába, ahol a rendőrség szigorú ellenőrzése alatt áll a külvilágtól elzártan.

Novak kanonok elnökletével 1951-ben megalakult a papok Hazafias Népfront Bizottsága. Ugyanebben az évben Prágában összeült a nemzetközi szervezetnek tervezett békepapi mozgalom első kongresszusa. A békepapi mozgalom célja a klérus politikai megosztása volt. Ennek ellenére a prágai kongresszus alkalmával összegyűlt mintegy 1.600 egyházi személy közül nem mindenki volt hajlandó a Vatikán-ellenes propaganda szolgálatába állni. Mások viszont, akik visszatartották a békepapi mozgalomban való részvételt, represszív következményeknek tették ki magukat.

1954-ben a milánói érsekké kinevezett Montini arról értesíti a francia nagykövetet, hogy a Szentszék semmiféle információnak nincs többé birtokában a csehszlovák egyházat és Beran sorsát illetően.

b) Egyházpolitikai válság Magyarországon

Az *ancien régime* nyilas börtöneit megjárt Mindszenty József az azt követő új kommunista politikai áramlatról egyértelműen fejezte ki állásfoglalását, amikor azt állította, hogy: „Egy püspök csak úgy állhat a kommunizmus mellé, ha lemond saját ügyéről”. Mindszenty számára ugyanis elég okulásul szolgált Kiss Szaléz (OFM) gyöngyösi ferences első koncepciós pere, akit a magyar kommunisták támogatásával az orosz katonai bíróság ítélt halálra fasiszta, antidemokratikus összeesküvés hamis vádjával, és ki is végezték 1946. október 20-án. Az oktatás és az egyház szabadsága, a klérus társadalmi helyzete mind olyan feladatot jelentettek Mindszenty számára, amelyek teljesítésénél nem ismert kompromisszumot. A Szent István Akadémián elhangzott, szocialista rendszert kritizáló 1948. februári nyilatkozatára utalva a kommunista sajtó a következőképpen ítélte meg Mindszenty magatartását: „Úgy tűnik, Mindszenty mindenáron mártír óhajt lenni. Mániákusokra azonban nem a hősi halál vár, hanem a kényszerbubony”.

Az 1948. december 10-én Dobi István által megalakított kormány ideje alatt történt meg Mindszenty letartóztatása 1948. december 26-án. Az azt követő világsajtót bejárta Mindszenty-féle kirakatper során a kommunista politikai börtönökben jól bevált módszerek hatása alatt Mindszenty vallomást tett, amit Kádár János belügyminiszter tett közzé. A primást terhelő bűntények között szerepelt, hogy összeesküvést szervezett az állam ellen, kémkedett és hogy valutacsempészéssel üzérkedett. Életfogytiglani börtönre ítélték.

Mindszenty bíboros – Mártír akart lenni?

A Szentszék hivatalos diplomáciai jegyzékben értesítette a Vatikánhoz rendelt országok diplomáciai képviselőit a Magyarországon történekről. Az Egyesült Nemzetek Szövetségének közgyűlése 1949. április 5-én 43:5 arányban ítélte el a kommunista magyar kormány eljárását a perben és a bíboros bebörtönzését nemzetközi jogsérelemnek minősítette. Mindszenty kirakatpere a nyugati közvélemény számára az orosz fegyverekkel fenntartott közép-kelet-európai szocialista rendszerek igazi arculatát tárta fel. A bebörtönzött, majd szigorú háziőrizet alatt tartott Mindszenty az 1956-os forradalom során szabadult ki.

Mindszenty esete szimbolikus kifejezésévé vált a Róma és a Moszkva szatellit rendszerei közti ellentétnek. Vatikáni körökben azonban egyre komolyabb problémává vált a kérdés: hogyan lehetne segíteni kelet katolicizmusán? A szovjet katonai jelenlét garantálta szocialista rendszerek egyre stabilabbá váltak és a római kúriában nem mindenki értett már egyet a magyar primás merev, kompromisszumot nem ismerő, apolitikusként is megbélyegzett intranzigens magatartásával. A budapesti itáliai nagykövetség politikai megfigyelése szerint „Mindszenty személye a fennálló baloldali rezsimmel szembeni ellenállás zászlaját és programját jelentette politikai szempontból”.

Ugyanez elmondható a magyarországi hierarchia politikai állásfoglalásáról is, amely kezdett megosztottá válni. 1950. június 16-án 35 katolikus pap aláírásával felhívás jelent meg Szegeden a *Dél-Magyarország* lapban, hogy az egyház változtasson addigi politikai magatartásán az állammal való kapcsolatát tekintve és Budapestre gyűlést hívtak össze augusztus 1-jére, amely megnyilvánulás már a békepapi mozgalom embrió állapotára utalt. Nem sokkal később, a kommunista rezsimmel szemben már 1948 óta a mérsékelteket képviselő, G. Czapiak érsek 1953-ban be is lépett az állam szorgalmazta papi béketanácsba.

Ennek ellenére a Vatikán sugallta útmutatások szerint Mindszenty magatartása volt a mérvadó és a követendő a helyi hierarchia és klérus számára. Ugyanakkor a Vatikán és a magyar egyház közti kapcsolatok hiánya miatt a helyi egyházi vezetőség felelősségére hárult a politikai állásfoglalás. A klérus és az egyház számára két út mutatkozott járhatónak, vagy a kommunista rezsimmel történő megbékélés, vagy az azzal szembeni ellenállás. Rómából azonban nem érkeztek utasítások sem az egyik, sem a másik megoldás követésére.

A Szentszékhez rendelt diplomáciai körökben már 1948-ban megfogalmazódott, hogy a Vatikán stratégiája kezd elasztikussá válni a szocialista kormányokkal szemben, amely meglátásnak az adott alapot, hogy a Szentszék, figyelembe véve az egyes országok egyházpolitikai helyzetének különbözőségét, hallgatólagosan cselekvési autonómiával ruházta fel az egyes püspöki karokat az állammal történő együttélés módját illetően. A központi egyházkormányzat erre azért kényszerült, mert az egyes kommunista kormányok a helyi püspökökkel igyekeztek megegyezni és nem Rómával.

Idővel bebizonyosodott azonban, hogy a Beran érsek képviselte megbékélő magatartás ugyanolyan válságba fulladt, mint a Mindszenty tanúsította ellenálló és intranzigens állásfoglalás. 1949 elején a Vatikánban egyre inkább tudatosult az a meglátás, hogy Kelet-Közép-Európa országaiban egy központi politikai célkitűzés tárgyát képezte a katolikus egyház és általában a vallás tönkretétele. 1949 során az egyes püspökök cselekvési szabadsága egyre szűkebb területre redukálódott. Ukrajnában, Romániában és Jugoszláviában a katolikus püspököket sorozatosan tartóztatták le. Lengyelországban, ahol az egyház helyzete talán a legjobb volt a Szovjetunió által elfoglalt szatellit államok közül, szintén megkezdődött papok és katolikus laikusok bebörtönzése, a szerzetesrendek felfüggesztése, valamint az egyház szociális struktúráinak módszeres felszámolása. Magyarországon a kirkatperek sorozata követte egymást.

A XII. Pius meglátásait nem mindig osztó Tisserant számára is egyre inkább világossá vált az az analógia, amely az iszlám és a kommunizmus expanziója között létezett. 1950-től kezdett a nyugati közvélemény beszélni a „csend egyházáról”, amelyen a Szovjetunió megszállta országok hívó társadalmát értették. A Jaltában 1945. február 4–11. között megosztott Európa politikai valósága, mint megváltoztathatatlan status quo kezdett tudatosulni a nemzetközi közvéleményben.

2. AZ 1950-ES ÉVEK

EGYHÁZPOLITIKAI VÁLSÁGAI

A kommunista sajtó szünet nélkül támadta XII. Piust, azzal vádolva, hogy antikommunista rögeszméjével ideológiai háborút folytat a szocialista országok ellen. A katolikus egyháznak ez az elsősorban Szovjetunió-ellenes politikai tevékenysége úgy lett minősítve, mint a nyugati katonai blokk morális támogatása. Az 50-es évek elején fel sem merülhetett egy diplomáciai vagy politikai megoldás lehetősége a katolikus egyház és a kommunista kormányok között.

A francia diplomácia 1949-ben igyekezett meggyőzni XII. Piust, hogy az ugyanazon esztendőben Washingtonban létrejött Észak-atlanti Szövetség (NATO) a jugoszláviai változásokhoz hasonló láncreakciót eredményezhet a keleti országokban. A pápa azonban Taylor-nak adott nyilatkozatában kifejezte, hogy „Míg Tito Moszkvával veszekszik és elutasítja a szovjet befolyást Jugoszlávia belügyeibe, ugyanakkor kommunista módszerekkel adminisztrálja országát”, amivel a szocialista politikai ideológia perverzítésére utalt. XII. Pius szerint nem maradt más, mint beszélni, és pedig hangosan. Ebben a klímában jelent meg az Alfredo Ottaviani szerkesztette, de a Szent Officium dekrétumaként 1949. július 13-án a szentszéki nyilatkozat a kommunizmus ideológiája követéinek, rokonszenvezőinek kiátkozásáról, ami azt hangsúlyozta, hogy nem a nyugati vagy a keleti blokk a mérvadó, hanem az egyház tanítói hivatásának tesz eleget akkor, amikor az ateizmus szociális és morális következményei ellen veszi fel a harcot. A XII. Pius inspirálta vatikáni stratégia elvárásai szerint az ateista kommunizmus határozott elítélése és ideológiájának a katolikus hittel történő összeegyeztethetlensége határozott irányelvként szolgálhatott a keleti blokk püspökei számára.

Az 1949-es kiátkozási nyilatkozat abban a tudatban született meg, hogy a szocialista rezsimnek hosszú ideig fognak tartani, ezért egyértelmű állásfoglalásra van szükség az általuk képviselt ateista ideológiával szemben. A nyugati közvéleményt is váratlanul érte a radikális vatikáni állásfoglalás és Tisserant kardinális 1949 augusztusában ki is jelentette, „semmilyen tudomásom nem volt a kommunizmust elítélő nyilatkozat kidolgozásának folyamatáról”. Egyértelművé vált így az a szentszéki szándék, hogy a Vatikán nem keres megegyezést Kelet kormányaival. A szocialista kormányok ezt meg is értették olyannyira, hogy amikor az 1954-es dunai árvíz magyarországi károsultjainak a Vatikán humanus segínyt óhajtott nyújtani svájci képviselője útján, a magyar kommunista kormány válasza sem méltatta a kezdeményezést.

a) Az állam és Wyszynski közti megegyezés Lengyelországban

1950 áprilisában érkezett Rómába a hír, hogy a lengyel prímás, Stephan Wyszynski (1901–1981) bíboros április 14-én egyezményt kötött a varsói kormánnyal. Sőt néhány nappal később, április 19-én, létrehozták az Állami Egyházügyi Hivatalt is Lengyelországban. Miután a Vatikán részéről megtörtént az ateista kommunista ideológia exkommunikációja, az első esetben fordult elő, hogy egy kommunista előkelő szocialista országban a katolikus egyház egyezményt kössön a fennálló rezsimmel. Az egyetemes, nemzetiségektől és országhatároktól elvonatkoztatott, központi irányítású római katolikus egyház az egyes országok törvényesen elismert kormányaival az őt képviselő államtitkárság diplomátaival kötött bilaterális megegyezéseket az évszázados joggyakorlat szabályai szerint. Wyszynski azonban önkényesen kezdeményezett és nem is az egész lengyel püspöki

kar konszenzusa támogatásával. Az akkor éppen Rómában tartózkodó krakkói érsek, Ádám S. Sapieha (†1951) kételyeit fejezte ki úgy a megegyezés alkalmasságát, mint a kommunisták ígéreteinek hitelét illetően.

Az előzményekhez tartozik, hogy 1949. szeptember 1-jén, a háború kirobbanásának 10 éves évfordulója alkalmával a lengyel püspöki karhoz írt levelében XII. Pius megemlékezett az ország egyházának súlyos aktuális problémáiról is. A kommunista rezsim reakcióként házkutatásokkal, a katolikus szociális intézmények megszüntetésével és az egyházi vagyon államosításával válaszolt 1950 márciusától. Ugyanebben a hónapban Wyszyński a lengyel kormányhoz rendelt itáliai nagykövetség útján tudomására adta a Vatikánnak, hogy lehetetlenné vált a további kapcsolat a Szentszékkal, tekintve a kormány által foganatosított állandó és mindenre kiterjedő rendőrségi felügyeletet. A *La Civiltà Cattolica* ugyanakkor tekintélyes helyet szentelt a folyóiratban a lengyelországi üldözések részletes leírásának, amely száma 1950. március 15-én jelent meg, pontosan egy hónappal az idézett megegyezés előtt.

XII. Pius pápa Wyszyński érseket bíborossá kreálja
– Elsőként egyezett meg a kommunistákkal

Érthető tehát a szentszéki körök meglepetése. Tardini a lengyel püspöki kart gyengeséggel, szervilizmussal vádolta. A szentszéki diplomácia pedig attól félt, hogy az eset precedensként fog szolgálni más közép-kelet-európai országok egyházai számára. Ennek adott kifejezést a *La Civiltà Cattolica* 1950. december 2-i számában, amikor tartózkodásra inti a geopolitikai térség egyházait, nehogy „ideális paradigmának” minősítsék a Wyszyński megegyezését. A legsúlyosabb politikai következménye azonban mégis az volt, hogy az egyezmény meghazudtolta a Vatikán szo-

cialista rezsimekkel szemben folytatott politikáját és egy más image-t adott a „csend egyházának”. A lengyel egyház ugyanis tárgyalta a kommunista állammal, azt elismerte, amiért ez utóbbi engedményekben részesítette. Nem utolsósorban jelentett aggodalmat a Vatikán számára a lengyel megegyezés nyugati közvéleményben lecsapódott hatása, tekintve az általános bizonytalanságot, hogy egyedinek minősíthető-e az eset, vagy a Vatikán egy új diplomáciai stratégiájáról van szó a keleti tömböt illetően.

A keleti katolicizmus protagonistái közül később a vitathatatlán primátusi státuszt elnyert Wyszyński kardinális akkor még igazolni volt kénytelen általános megdöbbenést okozó egyházpolitikai kezdeményezését. A sajátos lengyel helyzetre hivatkozva két motívumot hozott fel mentségéül: az ország általános válságát és a katolikus egyház minden szempontból lehetetlen állapotát. Ennek illusztrálására a kardinális bizonyítékul hozta fel a lakosság belső és külső emigrációját, a háború okozta rombolásokat, a kommunista rezsim militáns elemeinek infiltrálódását és destruktív ateista tevékenységét a még vallásos érzelmű népesség soraiban. A klérus 25%-a vesztette életét a német koncentrációs táborokban és a megmaradtak 15%-a vált munkaképtelenné a háborúban elszenvedett megpróbáltatások miatt. A primásnak újjá kellett szerveznie az egyházi hierarchiát és meg kellett védenie attól a hamis kommunista propagandától, amely XII. Pius, mint német nácibarátot igyekezett feltüntetni. Nem utolsósorban készítette Wyszyńskit a kormánnyal történő megegyezésre az a súlyos diplomáciai feszültség is, amely a Vatikán és Lengyelország között fennállt, tekintve, hogy a Szentszék – mint már említettük – vonakodott elismerni Lengyelország bővített határait, sőt még a háború során emigrációba kényszerült lengyel kormány Szent-székhez rendelt diplomáciai képviselőjét is működni hagyta és azzal folytonos diplomáciai kapcsolatot tartott fenn. Wyszyński ahhoz, hogy mindezt a gátló tényezőt elmozdítsa a lengyel egyházi élet politikai és szociális újjáépítésének útjából, a primási jogköréből fakadó kötelességére hivatkozva az egyéni kezdeményezés mellett döntött, a kölcsönös megegyezés kivezető útját keresve az állammal.

Elsődleges célja volt, hogy a szovjet támogatású szocialista kormány hatalmi pozíciója ellenére a tradicionális lengyel katolicizmus továbbra is az ország többségének ideológiai értékét képezze. A megegyezés létrehozásával a primásnak ugyancsak határozott szándéka volt, hogy a vezetése alatt álló klérust kivonja a szocialista kormány szorgalmazta papi békemozgalmából. Wyszyński ezért utasította vissza a Stockholmban 1950-ben megszervezett kommunista Béke Világtanács konferencia-kiáltványának aláírását, amelyet viszont a többi közép-kelet-európai országok egyházi képviselői megtettek állami nyomásra. Amikor pedig a lengyel kormány az országhoz csatolt volt német területek egyházi előljáróit elmozdította hivatalukból, mint nem kívánatosakat, és káptalani helynőkök megválasztását szorgalmazta az érintett egyházi provinciák élére, Wyszyński késedelem nélkül püspöki helynőkök azonnali kinevezésével válaszolt, felvállalva a kérdéses régiók pasztorális szolgálatát. Ezzel a primás elkerülte az állammal történő összeütközést és ugyanakkor megakadályozta, hogy a jurisdikciója alatt álló egyházak egy része állami befolyás alá kerüljön.

Wyszyńskinek 1951-ben nyílt alkalma, hogy személyesen tisztázza a lengyel állammal kötött megegyezését a Vatikánban XII. Pius pápa előtt. Ugyanakkor a lengyel primás a kormány szóvivője is volt a Szentszék felé az új lengyel határok elismerésének szorgalmazásában. Wyszyński a maga részéről hangsúlyozta Lengyelország különleges helyzetét, a vatikáni körök azonban a katolicizmus és a keleti kommunizmus közti párharcban látták a kérdés lényegét. A szentszéki diplomácia számára a lényegi kérdés Róma és Moszkva közti ellentét volt, amelyet

nem láttak megoldhatónak Varsó közvetítésével. Wyszyński meg volt győződve a lengyel katolicizmus történelmi jelentőségéről a kommunizmus keleti régiójában, Róma számára viszont a lengyel helyzet csupán mozaikját képezte egy sokkal nagyobb dimenziójú kép politikai kontrasztjának. Nemzetközi megegyezés hiányára hivatkozva a Szentszék továbbra is tartózkodott a Lengyel Népköztársaság új határainak egyoldalú elismerésétől, valamint egy olyan kormányhatalom iránt történő elkötelezettségtől, amelyet reális társadalmi alap nélküli ideiglenes hatalomnak tartott.

Wyszyński sikertelen római küldetése után hamarosan bebizonyosodott, hogy a Vatikánban fenntartással fogadott lengyel szocialista állammal történt megegyezés a primás politikai előrelátásának és kommunista ígéretekbe vetett bizalmának a csődjét jelentette. A kormány ugyanis megvádolta a lengyel püspököket, hogy az új lengyel államhatárok elismerését nem szorgalmazták kellő eréllyel, megosztottságot tanúsítva az államérdekek képviselésében. A lengyel állam érvénytelennek nyilvánította a korábbi megegyezést, Wyszyńskit letartóztatta, majd izolálta a lengyel egyháztól. Ugyanakkor fellendülésnek indult állami nyomásra a kollaboráns egyháziak mozgalma.

b) Az állam és egyház közti kapcsolatok Közép-Kelet-Európa más szocialista országaiban

Magyarországon Mindszenty 1948. december 26-án történt letartóztatása, kirakatpere és bebörtönzése után az egyház 1950. augusztus 30-án kötött megegyezést a kommunista kormánnyal Grösz József (1887–1961) kalocsai érsek aláírásával. A megegyezés egyébként soha nem jelent meg a Magyar Közlönyben 1990. február 6-ig. A megegyezést megelőzően Grösz érsek volt az, aki 1945. május 26-án az Egyesült Államok katonai missziójának küldött memorandumában tragikusan illusztrálta a magyarországi politikai élet baloldali tendenciájú első változásait. A magyarországi megegyezés sokkal kevesebb előnyös elemet tartalmazott, mint a lengyelországi. A megegyezés teljesen figyelmen kívül hagyta a Szentszék joghatóságát a magyar nemzeti egyház felett és minimális garanciát sem adott az ország szerzetesrendjeinek létjogosultságát illetően. A dokumentumban a Szentszék a lengyel precedens súlyos következményét látta és a helyettes vatikáni államtitkár, Dell'Acqua prelátus a pápa nevében sajnálkozását fejezte ki Grösz érseknek a jogalap nélküli dokumentum aláírásáért. Röviddel később, 1951-ben államellenes cselekedetekben való részvételért a kommunista rezsim Grösz érseket is letartóztatta és bebörtönözte. 1955 májusában szabadulhatott amnesztiával.

Nem felejtendő azonban el, hogy időközben létrejött a hírhedt té vált állami Egyházügyi Hivatal, aminek elsődleges célja a kommunista rezsim cesaropapizmusának gyakorlati kivitelezése volt, azaz az állami felügyelet biztosítása az egyház tevékenységeiben. A Darvas József miniszter vezette Vallási és Közoktatási Minisztériumból 1949. június 11-től kihasították a népművelési tárcát. Darvas miniszteri tárcája pedig, mint Közoktatási Minisztérium működött tovább 1951. május 19-től. Ebből szakították ki az 1951. május 19-i I. számú törvényrendelettel az Állami Egyházügyi Hivatalt, Kossa István elnökletével. Feladatai közé tartozott az állam és a felekezetek közti ügyek, egyezmények intézése, azok anyagi dotálása. A Hivatal hatásos tevékenységét biztosította, hogy a minisztertanács felügyelete alá tartozott.

Lengyelország katolikusaihoz 1953-ban, Szent Szaniszló (†1079) kanonizációjának (1253) hetedik évszázados évfordulója alkalmával intézett levelében XII. Pius a tirannus hatalom elleni keresztényi ellenállás modelljének mutatta be a szentet, mint követésre méltó példát. Három évvel később XII. Pius Európa üldö-

zést szenvedő pásztoraihoz, papjaihoz és népeihez 1956. június 29-én intézett *Dum maerenti* apostoli levelében pedig a kommunista rezsimiek pressziója alatt élő „csend egyházainak” jövőjét illető drámai vízióinak adott kifejezést. A dokumentum elsősorban Mindszenty, Stepinač, Wyszyński kardinálisokhoz, valamint Albánia, Bulgária, Csehszlovákia, DDR, Jugoszlávia, Magyarország, Lengyelország, Románia híveihez és püspökeihez szólt. A XII. Pius által szorgalmazott magatartás a keresztények ellenállása volt egy olyan ateista szisztéma ellen, amelynek célja a hit kitörlése volt az emberi lelkekből és az egyház dezintegrációja.

Jugoszlávia kevésbé sztálinista befolyású szocialista ország volt az egyetlen, amellyel a Szentszéknek az 50-es évek elején még megmaradt a diplomáciai kapcsolata. Nem felejtendő el, hogy Joszip Broz Tito (1892–1980), az 1945. november 29-én létrejött Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság elnöke kormányának a Szovjetunióval szembeni autonóm törekvéseihez szüksége volt az USA támogatására, amelyhez eszközként szolgált a Vatikán iránti toleráns magatartás. A Vatikán számára ugyanakkor, az 50-es években Tito a katolikus egyház ellenségeként volt minősítve, tekintve, hogy Alois Stepinač, zágrábi érseket már 1946-ban 16 év börtönre ítélték Ante Pavelić usztasa katolikus horvátaival történt kollaboráció vádjával, a klérus 13%-át kivégezték és más 50%-át börtönözték be hasonló vádakkal. Ugyancsak erre a periódusra esik a jugoszláv kormány által szorgalmazott Cirill és Method fémjelzésű békepapi mozgalom. Titónak az 1948-as Moszkvával történő szakításától kezdődően az Egyesült Államok diplomáciája közbenjárt Titónál Stepinač szabadlábra helyezéséért, amely probléma a Belgrád és Róma közti ellentét lényegét jelentette. A bebörtönözött Stepinačnak az 1953-ban kardinálissá történő kinevezése pedig még inkább mélyítette a válságot. Miután azonban a jugoszláv püspökök határozottan ragaszkodtak az egyházi ügyekben történő megegyezések során a Szentszék utasításainak figyelembevételéhez, 1954-ben enyhülés történt Belgrád egyházpolitikájában és Tito hozzájárult, hogy Seper személyében Róma kisegítő püspököt nevezzen ki utódlási joggal Zágrábba Stepinač kardinális helyére.

Sztálin (Joszif Visszarionovics, eredeti grúz nevén: Dzsugasvili, 1879–1953) halálával bizonyos fokú enyhülés következett be úgy az CCCP, mint a közép-kelet-európai szatellit államok egyházpolitikájában. Litvániába több tízezer katolikus térhetett vissza a száműzetésből, velük együtt két püspök is, jóllehet, nem kaptak működési engedélyt. 1955 szeptemberében Moszkva hallgatólagos engedélyével két új püspököt szenteltek fel. Ugyanebben a periódusban volt lehetséges két új templom felépítése. Erre az időszakra esnek azok az első feltételezések, amelyek szerint a bécsi szovjet és vatikáni diplomáciai képviselők között megkezdődtek volna a titkos tárgyalások. Ekkor azonban egy ilyen formájú megoldás elképzelhetetlen volt a Szentszék részéről.

c) A vatikáni diplomácia merev elzárkózása a kommunista avancement elől

Sztálin 1953. március 5-én bekövetkezett halálával a szovjet rezsim történetében lezárult a korlátlan, terrorisztikus diktatúra korszaka és kezdetét vette a modern szovjet társadalom kialakulásának periódusa. Ezekben az esztendőkhöz jelent meg nyugaton az CCCP-ben bekövetkezendő minimális nyitás iránti remény. Ezt fejezte ki a luxemburgi jezsuita páter, Reding 1955 végén külön meghívásra tett moszkvai látogatása, akit a Kreml, mint a kereszténység és a kommunizmus, szocializmus közti humánus dialógus előmozdítóját tartott számon. A jezsuita meglátogathatta a litván püspököket és a Kremlben személyesen fogadta Anasztaz

Ivanovics Mikojan (1896–1978), akinek hivatalos megbízás nélkül ugyan, de kifejezte, hogy moszkvai látogatásával tanulmányozni szándékozik a Vatikán és az CCCP közti megegyezés lehetőségét. Mikojan válaszában hangsúlyozta, hogy „A Szovjetunió őszintén törekszik minden békés szervezettel a kapcsolatfelvételre, beleértve az egyházakat is. Azonban a Szovjetunió és a Szentszék közti korrekt viszony kiépítése mindaddig lehetetlen, amíg az egyház elzárkózik a politikától”.

A Szentszék nem mulasztotta el hangsúlyozni, hogy a jezsuita páter utazása a Rómával történő előzetes megbeszélések nélkül történt, sőt Reding nyilatkozatainak politikai tartalmát naivitásnak minősítette. Diplomáciai körökben a Vatikán egy külön nyilatkozattal hangsúlyozta, hogy „amíg a jelenlegi állapotok uralkodnak – azaz a szovjet kormány szélsőséges ateizmusa – a Szentszék semmiféle lehetőségét nem látja a Szovjetunióval történő kapcsolatnak”.

Vatikáni segítség Moszkvának 1922 karácsonyán

– A koszorú alatti felirat: „A római pápa az orosz gyerekeknek”

Ugyanebben a periódusban, 1956 augusztusában, a Szovjetunió római nagykövete két dokumentumot mutatott be az Olaszországhoz akkreditált Fietta nunciusnak a leszerelésről és a szuezi válságról. Ez volt az első jel a Szovjetunió részéről, hogy a Vatikánt, mint szuverén államot kezdi számon tartani. Fietta nuncius pontosan ezért emlékeztette a római szovjet nagykövetséget, hogy a Szentszék sajátos jellege miatt a Szovjetunióval mindaddig lehetetlen a diplomáciai kapcsolat, amíg az ország katolikusainak vallásszabadsága nincs tiszteletben tartva”.

A szovjet diplomácia kezdeményezései azonban határozott visszautasításra találtak a pápa, a Szent Officium és az államtitkárság befolyásolta vatikáni diplomácia részéről, gyengeségnek minősítve bármilyen engedményt a hitelt nem érdemlő és egyelőre hatalma teljében lévő kommunizmussal szemben. Sztálin halálakor ugyanis a Szovjetunió Kommunista Pártjának közel 7 millió tagja volt, és a GULAG-on 8 millió embert tartottak fogva, amely tényről a Vatikánnak voltak információi. Nem véletlen, hogy a Vatikán diplomáciai képviselői külön utasítást kaptak ebben az időben, hogy kerüljenek mindenféle kapcsolatot a szocialista országokat képviselő kollégáikkal.

Az 1956-os magyarországi forradalom elfojtása és a szovjet intervenció ismételt a Szentszéknek a kommunista országoktól történő diplomáciai elzárkózását látszottak igazolni. Mindszenty esete pedig a kommunizmussal szembeni magyar katolicizmus ellenállás legkifejezőbb jelévé vált a nemzetközi közvélemény előtt is. XII. Pius 1956. november 10-i rádiónyilatkozatával érintette a Szovjetunió elnyomása alatt élő országok Nyugat-Európa segítségével történő felszabadításának kényes problémáját, „morális kö-

telességnek” tüntetve fel az „emberi méltóságuktól megfosztott népek, szolgai állapotba taszított milliók szabadságának restaurálását”, akkor is, ha egyidejűleg elismerte, hogy ez a nemzetközi nagyhatalmi egyensúly nehéz kérdése. A pápa ugyanis – ahogy azt A. Dell’Acqua államtitkár pontosította – nem a háborút akarta, hanem „Magyarország megsegítését szabadsága elnyerése útján, azaz XII. Pius politikája ebben az esetben is a békét szolgálta”.

Ugyancsak a Szentszék kommunizmussal szembeni keresztes hadjáratát indokolták a lengyelországi Poznanban történt 1956-os munkásmozgalmak. Wladyslaw Gomulka (1905–1982) hatalomra jutása 1956-tól, mint a Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottságának első titkára a „liberális” vonal erősödését jelezte ugyan, de a Szentszék továbbra is szigorúan tiltotta a katolikusok kommunistákkal történő együttműködését. A lengyel prímás, Wyszynski azonban egy szovjet beavatkozástól félve – a két rossz közül a kisebbiket választva – a kommunista Gomulka támogatására szólította fel a lengyel katolikusokat.

A lengyel anomáliát természetesen nem nézte jó szemmel a Szentszék és a XII. Pius koordinálta egyházpolitika számára elérhetőbb volt a Mindszenty-féle radikális ellenállás. A XII. Pius és Wyszynski képviselte politikai koncepció személyes tisztázására a lengyel prímás 1957-ben történt római látogatása adott alkalmat. A fővárosba már május 8-án megérkezett kardinális a pápa csak 14-én fogadta, amely hideg fogatást Wyszynski König kollégájának mint megaláztatást értelmezett. A vatikáni diplomácia ezzel azt szándékozta hangsúlyozni, hogy egyáltalán nincs szándékában megáldani a lengyel prímás és országának kommunista kormánya között létrejött megegyezést. Ugyancsak ezt fejezte ki XII. Piusnak az a gesztusa, hogy a lengyel püspökök Rómából történő távozása után két nappal hozta nyilvánosságra az *Invicti athletae Christi* enciklikát, amellyel Andrea Bobola lengyel jezsuitának a kozákoktól három évszázada elszenvedett mártírhaláláról emlékezett meg. Az enciklika emlékeztette a lengyeleket a keletről jövő veszély elleni *semper fidelis* magatartásra és történelmi hivatástudatukra, amely szerint Lengyelország *antemurale christianitatis*.

Az 1950-es évek során a vatikáni diplomáciában egyre inkább tudatosult, hogy a harmadik világ a szovjet politikai érdekek központjába került. Ázsia, Afrika és Dél-Amerika régióiban végbe ment dekolonizáció és nacionalizmus folyamatai termékeny talajt nyújtottak a kommunista ideológiának. Az említett kontinenseken jurisdikcióval rendelkező szentszéki hivatal, a *de Propaganda Fide* ügyintézői a kommunizmus elleni harcban ebben az időben tekintettek érdeklődéssel az USA felé. Moszkva poszt-sztálini politikáját: Nyikita Szergejevics Hruscsov (1894–1971), a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának első titkára jugoszláviai látogatását 1955-ben, Kínával, Közép- és Távol-Kelettel folytatott stratégiát a Vatikán úgy ítélte meg, hogy mindezzel a kommunista diplomácia Nyugattal az addigi hidegháborús szándékának feladását igyekezett elhitetni. Erre utalt XII. Pius már 1954-es karácsonyi szózatában, amelyben a „hidegháborút” követő „hideg béke” politikáját ítélte el. Tisserant kardinális a harmadik világ iszlám országaiban rohamosan terjedő kommunista eszmékre utalt 1957-ben a belga nagykövetnek, amikor azt fejezte ki, hogy „szerinte az iszlám egyáltalán nem jelent gátat a kommunizmus számára, hanem pontosan ellenkezőleg, Mohamed tana mély affinitásban van a szovjet ideológiával”. A Szovjetunióban élő muzulmánok – akik az ortodoxok után a második legfontosabb vallást képviselték az országban – ideológiájának egyik fő tézise volt ugyanis az iszlám és a kommunizmus „békés egymás mellett élése”. A későbbiekben a muzulmán papság aktívan szolgálta külföldön is a szovjet külpolitika érdekeit, amit A. Benningsen, a szovjet iszlám egyik legjelentősebb szakértőjének megnyilatkozásai igazoltak.

Folytatjuk

Wildmann János

Ferences békemisszió Horvátországban és Bosznia-Hercegovinában

A béke megszerzéséért és megtartásáért való fáradozás szétválaszthatatlanul összefonódik Assisi Szent Ferencnek és követőinek életútjával. Szelleme a ferencesek nagy családjának munkáján keresztül Horvátországban és Bosznia-Hercegovinában is hat. Ennek a területnek a történelmét háborúk, hódítások, hatalmi torzalkodások és nem utolsósorban etnikai tisztogatások jellemzik. A ma ott élő embereknek pedig tanulniuk kell a múltból. Ebben is segítenek a ferencesek. Ők az elsők között voltak, akik a békés egymás mellett élést hirdették, ezt védendő és támogatandó értéknek tartották. Ők voltak azok, akik az evangélium szellemében nem csak kísérletet tettek a kibékülésre, hanem meg is valósították azt. Az 1991–1995 közötti háborúban szintén méltónak bizonyultak ehhez a küldetéshez, mert vállalták a különféle kultúrák és vallások közötti közvetítést és békességszerzést.

A „Békekultúra Ferences Intézete”

A horvátországi és bosznia-hercegovinai háború során a „Igazságosság, Béke és a Teremtett Világ Megőrzése” (IBTVM) elnevezésű ferences bizottság egy felhívást tett közzé a megbocsátás, kibékülés és béke érdekében. Arra kérték az embereket, hogy válástól és nemzetiségtől függetlenül békés új évet kívánjanak szomszédaiknak, a barátaiknak pedig, akikkel a háborús konfliktusok miatt elveszítették a kapcsolatot, újívi üdvözlét küldjenek. Továbbá arra buzdították az embereket, hogy a közelükben élő menekülteket és otthonaikból elűzötteket látogassák meg, vigyenek nekik ajándékot és közösen imádkozzanak velük a békéért.

A ferences generális, P. Herman Schalück javaslatára 1992–93-ban egy bosnyák és egy horvát ferences beutazta Európát és Észak-Amerikát, hogy tájékoztassák az országok politikusait és lakosságát a balkáni helyzetről. Előadásokat, sajtókonferenciákat tartottak, beszéltek a parlamentekben, a NATO-központban, az Európa Tanács és ENSZ előtt is. Természetesen nem hagyták ki a püspökkari konferenciákat, valamint a nagy humanitárius és vallási szervezeteket sem. Az IBTVM 1995-ben létrehozta a „Békekultúra Ferences Intézetét” (BFI), amelynek székhelye a horvát Split városban lett.

Az Intézet három feladatkörrel foglalkozik: kutatással, neveléssel és képzéssel, valamint a vallások és kultúrák közötti dialógussal. A kutatás egyaránt kiterjed konkrét konfliktusok etnikai, vallási és politikai okainak feltárására, valamint azon társadalmi struktúrák és jelenségek vizsgálatára, amelyek a békét, az igazságosságot és a teremtett világ megőrzését veszélyeztetik. Az erőszakmentes konfliktuskezelésre konkrét projekteket fejlesztettek ki, mint például a békenevelés az iskolákban, családokban és vallásos közösségekben. A dialógus arra való, mondja P. Bože Vuleta, a BFI vezetője, hogy a mulasztásokat fölfedjük, az igazságtalanságot szóra tegyük és a fennálló előítéleteket és félelmeket leépítsük.

A BFI az első tudományos szimpóziumot 1995 áprilisában rendezte, amelynek témája a „Praštanje”, azaz a megbocsátás volt. Tudósok foglalkoztak a megbocsátás többek között filozófiai, bibliai, teológiai, pszichológiai, irodalmi és történelmi vonatkozásaival. A szimpóziumot követően számos szemináriumon, kerekasztalnál és iskolában került szóba ez a kérdés. A rendezvényeken többnyire fiatalok, szülők, háborús özvegyek, tanárok, hitoktatók, szerzetesek és papok vettek részt. A szinte társadalmi vita végeredménye az a belátás volt, hogy *megbocsátás nélkül nincs kibékülés*; a megbocsátás az egyetlen út, amely a gyűlöletből elvezet a szabadságra.

1996-ban a spliti érsekség a horvát püspökkari konferenciával közösen ifjúsági találkozóra hívott, amelyre kb. 50 ezer fiatal érkezett. Ennek a találkozáson és az elvégzett közös munkának a gyümölcse a „*Béke útján*” c. könyv (ld. keretes interjúnkat). A könyvet azóta szinten minden plébánián és iskolában használják a diákok, tanárok és hitoktatók.

Assisi szelleme

II. János Pál pápa 1986-ban Assisiben közösen imádkozott a nagy világvallások képviselőivel. Tíz évvel később Szarajevóban, Mostarban és Splitben a BFI is közös imára hívta meg a békéért a különféle vallások képviselőit. Ezeken a katolikus, a szerb-ortodox, a macedón-ortodox, a baptista egyházak, valamint az iszlám képviselői vettek részt. A közös ima akkor nagyon kedvező fogadtatásra talált. Különösen a sarajevói rendezvény volt emlékezetes, mondja *Rebeca Anić* ferences nővér. „Először a temetőben imádkoztunk, majd az ortodox templomban, azután a katolikusban, végül pedig a zsidó zsinagógában.”

Mi köze azonban a békének a teremtett világ megőrzéséhez? A ferencesek úgy gondolják, hogy a kettő nem választható el egymástól (ld. keretes interjúnkat). A közelmúltban jelent meg a „*Csodálatos teremtés – A hívő ember és az ökológia*” c. könyv, amelynek szerzője P. Bože

P. Bože Vuleta – A békét a gyerekeknél kell kezdeni

Vuleta testvér. Célja, hogy fölhívja az emberek figyelmét a természettel szembeni felelősségükre. A ferencesek azonban itt sem maradnak meg az elméletnél, hanem konkrét akciókat terveznek fák ültetésétől kezdve kirándulások szervezésén keresztül egészen a természetben tartott istentiszteletekig.

A BFI a horvátországi és bosznia-hercegovinai ferencesek békemissziójának nem az egyetlen gyümölcse. A háború során számos karitatív-humanitárius központot hoztak létre. Kolostorok orvosi rendelőként, kórházként vagy egészségügyi központokként szolgáltak. Létrehoztak egy gyerek-rehabilitációs központot, Horvátországban megalapították a bosnyák háborús rokkantak otthonát, ma is működik a bajba jutott nők megsegítésének háza, az özvegyek lelkeség-szolgálat vagy terhes nők tanácsadó-állomása. A szülők nélkül maradt gyermekeknek anyagi segítő hálózatot hoztak létre oly módon, hogy az abban részt vevő támogatók egy vagy több gyerek anyagi kiadásaihoz, iskoláztatásához járulnak hozzá havi rendszerességgel. Ez a ferences lelkeség, ez Assisi szelleme, mondja búcsúzóul Bože testvér, feladatunk, hogy ezt ápoljuk Horvátországban és Bosznia-Hercegovinában is.

A zsidó-, moszlim közösség, a katolikus és makedón ortodox egyház képviselői a közös imán a békéért 1996-ban, Splitben

– Bože testvér, ön a „Csodálatos teremtés – A hívő ember és az ökológia” c. könyv szerzője. Intézetében a béke kérdésével foglalkoznak. Miért adott ki mégis egy az ökológiával foglalkozó könyvet?

– A béke és a teremtett világ megőrzése szorosan összetartoznak. A béke nem csak egy terület vagy ország, illetve országok gazdasági, politikai helyzetétől függ, hanem az ökológiától is. A természet kizsákmányolása, a föld, a levegő és a víz szennyezése is konfliktusokhoz vezethetnek, amelyek akár háborúba is torkollhatnak. A víz például a jövőben valószínűleg a világ egyik fő problémája lesz. Horvátország a víz gazdagságát tekintve Európában a második helyen áll. Ugyancsak jelentős nálunk a turizmus. Ha a horvátok vagy a turisták nem becsülik a vizet, hanem felelőtlenül szennyezik azt, az egyrészt súlyos károkat okoz a természetben, másrészt feszültségek forrása is lehet, például a turisták és a falu lakossága között. Meg kell tehát tanulunk, hogy annak tartsuk a természetet, ami, vagyis Isten világban való egyik szentségének. Ha az emberek megtanulják szeretni a természetet, amelybe akaratlanul is bele vannak ágyazva, amely táplálja őket, amely természetes életkörnyezetük, akkor megváltozik egymás iránti kapcsolatuk is. Aki nem akarja tönkretenni a természetet, elpusztítani fáinkat, szennyezni környezetünket, az majd nem akarja a más valóság ember templomát sem lerombolni, vagy más nemzeti-ségű szomszédját sem elűzni.

– Hogyan fogadják az emberek a vallások közötti imarendezvényeket, hisz sokak szemében a vallási hovatartozás azonos a nemzeti hovatartozással, amely pedig választóvonalat húz az emberek közé?

– Úgy gondolom, hogy a béke elsősorban nem attól függ, hogy a különböző népek és vallások hogyan viselik el egymást. A béke az ember szívében kezdődik, ott, hogy hogyan viseljük el önmagunkat és a körülöttünk lévő embertársainkat. Az erőszak mindenekelőtt a családban üti fel a fejét, ahol a férj veri a feleségét, vagy a szülők bántalmazzák gyerekeiket. Ezért ha a békével foglalkozunk, arra nevelünk, akkor nem a háborúból indulunk ki, hanem az egyes emberből, magamból. Nekem kell tudatosítanom magamban, hogy mennyire va-

gyok felelős környezetem békétlenségéért és mit tehetek a béke megteremtéséért. Elsősorban a bennem lévő ellenséggel kell békét kötnöm és csak azután a körülöttem lévőkkel, mindenekelőtt a családban, majd azokkal is, akikkel naponta találkozom. Mindezzel szembenézni pedig mindenekelőtt Isten előtt, az imában lehet. Azt gondolom, hogy ezért kíséri nagy szimpátia a vallások közötti imarendezvényeinket is.

* * *

– Rebeka nővér, az ön vezetése alatt született meg a „Béke útján” c. könyv. Tulajdonképpen kiknek szánták ezt a kötetet?

– Mindenekelőtt két célcsoport lebegett a szemünk előtt. Az egyiket a tanárok, hitoktatók és szerzetesek, a másikat a fiatalok, tanulók, diákok alkotják. Nem nevezném ezt tan-, hanem inkább kézikönyvnek. Az volt a célunk, hogy szempontokat adjunk a különfajta konfliktusok erőszakmentes megoldásához.

Rebeka Anić nővér – „A béke útján”

– Milyen témákkal foglalkoznak a könyvben?

– Fő témái a vallások és kultúrák közötti kapcsolat, dialóguskészség, pluralizmus, tolerancia, erőszakmentes konfliktuskezelés és a teremtett világért érzett felelősség. A könyvet úgy szerkesztettük meg, hogy az egyes egységek ne szorosan épüljenek egymásra, hanem lehetővé tegyék az alkalmatól függő válogatást. Bizonyos szövegek egy közösségben történő fölolvadásra alkalmasak, mások csendes elmélkedésre, de szerepelnek a könyvben különböző gyakorlatok, feladatok is, amelyeket közös foglalkozásokkor a résztvevőknek lehet adni. Találunk benne ötleteket festéshez, játékhöz vagy istentiszteletek és imaesték alakításához.

Ralph Sauer

A hitoktatás Európa országaiban¹

Franciaország

Franciaországban 1905 – tehát az állam és az egyház szétválasztása – óta az állami iskolákban nincs hitoktatás. A gimnáziumokban, az igazgató engedélyével azonban iskolai lelkipásztori munkát lehet végezni. Ez konkrétan azt jelenti, hogy a tanulók szabadon – az iskolaidő keretén kívül – hitoktatásban részesülhetnek. Megoldás: az iskolákban szerdán nincs tanítás. Ezt kihasználva plébániák az iskolásoknak hittanórákat szerveznek. A szerdai iskolaszünet azonban jelenleg veszélyben van, az egyháziak ezért a plébániai hitoktatást szombat délelőttre szeretnék át helyezni. Ebben az esetben viszont az a veszély fenyegeti, hogy megszűnik, mert sok család tölti a hétvégét vidéken vagy a tengerenél. Meglehetősen sok iskolaigazgató engedett már a szülők nyomásának, megszüntette a szabad szerdát, a szombat vált szabaddá, így lehetővé vált, hogy a szülők gyermekeikkel meghosszabbított hétvégére mehessenek.

A hitoktatói munka középpontját a 8-12/13-évesek katolikus hitben való nevelése alkotja. Ennek az oktatói-nevelői munkának végét jelzi a szentáldozás és ünnepélyes hitvallás (profession de foi). Katekézisre a katolikus iskolások 42%-a jár, de ez csak átlagos érték, mert van, ahol 1% (Párizs, elővárosaival együtt) és van, ahol 90% (Besançon egyházmegye). A megkeresztelteknek csupán 6%-a részesül a bérmálás szentségében! Ezt a hitoktatást „társadalmi munkában” katekéták látják el, többségük laikus, és többségük nő. Számuk – mintegy 220.000 – bámulatos létszám, a francia egyház vitalitásáról tanúskodik.

Katolikus iskolába az iskolakötelesek 17%-a jár. Hitoktatást tanrendbe iktatott katekézisben végeznek. Vannak vidékek, ahol egybeépül az iskolai és plébániai oktatás. Céljuk az, hogy elmélyítsék az iskola és a plébánia közötti kapcsolatot. Újabban szóba került az a kérdés, hogy fenntartható-e a katolikus iskolákban a hittan kötelező jellege. Egyre növekszik ugyanis azoknak a tanulóknak száma, akik nem hisznek, vagy közömbösnek mondják magukat. Egyes iskolák alternatív megoldásként bevezették a „Vallási kultúra” (culture religieuse) című tantárgyat, ahol valójában a különböző vallások kerülnek szóba.

Belgium

Az iskolák 52%-a katolikus vezetés alatt áll, de az állami iskolákban is kötelező a felekezeti alapon történő hittanóra. Belgium francia nyelvterületén választható a katolikus, evangélikus, zsidó vagy mohamedán hitoktatás. A törvény szabad teret ad azoknak is, akik pusztán humanista műveltségüket akarják elmélyíteni. Azok a tanulók, akik a hittan alól felmentést kértek, tantárgyként az etikát választhatják (morale laïque). A tanerőket és az oktatáshoz szükséges anyagot mindkét területen az állam fizeti. A franciául beszélő iskolások 75%-a látogatja a katolikus hittanórákat.

1. Ralph Sauer pedagógiai főiskolai tanár: Tanulmány a európai országok iskolai hitoktatási rendszereiről és kísérleteiről nyújt körképet. Mivel németeknek írt, feltételezte, hogy olvasói saját országuk helyzetét ismerik, így Németország hiányzik a felsorolásból. Fordításom nem teljes, néhány általa ismertetett országot kihagytam. Inkább a változatokat tartottam fontosnak, nem a teljességet, emiatt néha értelmező félmondatokat iktattam be, illetve általam nem tárgyalt részekre való utalásokat hagytam ki. (Ralph Sauer, „Der Religionsunterricht im europäischen Vergleich”, in: Religionspädagogische Beiträge, Kassel, 44. Szám, 2000, 137-151. oldal)

Luxemburg

A hittan kötelező, de választható tantárgy. Ez azt jelenti, hogy ki lehet jelentkezni ugyan, de akkor egy alternatív-szakot, az etikát kell választani. 1988-ig még lehetőség nyílt arra, hogy a tanuló egyik tárgy óráit sem látogatta. Erre a „lyukasórára” azóta nincs lehetőség. A hitoktatás alapját a keresztény hitrendszer képezi. A lakosság 98%-a katolikus, ezért gyakorlatilag minden iskolai hittanórát katolikus hitoktatók tartanak. A nem-katolikusok számára lehetővé tették, hogy iskolán kívüli hitoktatásban részesüljenek.

Spanyolország

A hitoktatás történetében a nyolcvanas évek alapvető változást jelentettek. Ezt két jelentős esemény indokolta. Az egyik a II. Vatikáni Zsinat által meghirdetett tétel az emberi jogokról és a vallásszabadságról, a másik a Franco-diktatúrát felváltó demokratikus államrend. Az 1952-ben aláírt konkordátum alapján a katolikus hittan kötelező tantárgy volt, felmentést senki sem kaphatott. Az egyház azonban privilegizált helyzetében sem tudta elérni, hogy a hittant – ha nem is minden iskolás, de legalább nagyobb részük – kedvelje. Hittanárak kizárólag papok lehettek, akik állami fizetésben részesültek.

Ezt a konkordátumot 1979-ben a demokratikus állam és a katolikus egyház közötti újabb megegyezés váltotta fel. A tantárgynak új megnevezése lett: „Vallásoktatás és katolikus erkölcsstan”. Felekezeti szinten tanítják, az alapvető tantárgyak közé sorolják. Kötelező jellege megszűnt, így az iskolások szabadon választhatják. Vidékektől függően a tanulók 70-90%-a választja a hittant. A hittanóra a rendes órarendhez tartozik, módszerében eltér a plébánia keretében végzett hitoktatástól.

Portugália

1989-ben kapott a hittanóra új megnevezést: „Erkölcsei nevelés és a katolikus vallás”. A név ellenére tanítása felekezeti alapon történik. Ugyanakkor szabadon választható, amelyre külön kell jelentkezni. Nincs szó rendszeres katekézisérről, mert célkitűzése az, hogy az emberi életet a keresztény hit fényében vizsgálja, hitet építsen a hit és kultúra, hit és élet között. Külön képesítéssel kell rendelkezniük azoknak, akik ezt a tárgyat tanítják.

A másik választható – tehát alternatív – tárgynak ezt a különös nevet adták: „Egyéni és szociális fejlődés”. Ez minden bizonnyal az erkölcsi elvek ismertetését jelenti. Valamelyiket – hittant vagy etikát – mindenkinek választania kell. Az új rendelkezés első évében, az 1988/89-es tanévben az állami iskolák tanulóinak 43%-a választotta a hittant. Az alsó és felső osztályok közötti eltérés azonban jelentős. Az 1. osztályban 73%, a 12. osztályban 3,5% a jelentkezettek aránya. A katolikus iskolákban viszont 90%-os részvétellől lehet beszélni.

Az iskolai hitoktatás és vallásos nevelés számára jelentős változást jelentett a Szentszék és az olasz kormány között 1984-ben kötött megállapodás, mely módosította az 1929-es konkordátum néhány elvét. A hittanóra privilegizált jellegét elvesztette, s egyenrangúvá vált a többi tantárggyal. Katolikus felekezeti jellegét megőrizte, ez viszont csak a hittanároknak és a hittanóra anyagára vonatkozik, a tanulóknak nem. A hittanórán tehát nem-katolikus iskolások is részt vehetnek.

Az óra anyagához tartozik az olasz kulturális hagyomány is, hiszen annak jelentős részére a katolicizmus nyomta rá bélyegét. A pusztán katekéziséből, hittanórából így a katolikus kultúrhagyománnyal is foglalkozó tantárgy lett. Jelentős az is, hogy az iskolásoknak külön jelentkeznük kell a hittanra, illetve a szüleiknek be kell jelenteniük őket. A tanulók összességét tekintve 80%-os a jelentkezés, ez a szám azonban a felsőbb osztályokban, a szakiskolákban – elsősorban a nagyobb városokban – csökkenő tendenciát mutat.

Hollandia

Hollandiában az iskolák kétharmad része, nagyjából egyenlően megosztva a katolikus és az evangélikus egyház kezében van. Ennek megfelelően az iskoláknak csupán egyharmada áll közvetlen állami vezetés alatt. Mivel az állam és az egyház különválasztására nagyon ügyelnek, ez utóbbiakban nincs kötelező hittanóra. A „privát” iskolákban azonban – amelyeket az állam anyagi támogatásban részesít – megengedik, hogy az egyes egyházak hittanórát tartsanak. A nyilvános iskolák alsó fokozataiban is beépíthetik a hittanórát a rendes órarendbe, ha a tanulók szülei nem emelnek ellene kifogást.

1980 illetve 1985 óta „Vallási áramlatok” címmel az alsó tagozatban alternatív tantárgy választható. Elkötelezettség nélkül a különböző vallásokról és világnézetekről kapnak a tanulók információkat. A felső tagozatban viszont még a választás kötelező jellege is megszűnik. A „szekularizmus” ugyanis egyre nagyobb teret hódít Hollandiában. Egy 1990-ben végzett közvélemény-kutatás szerint a 16–18 éves fiatalok 70%-a nem tartozik egyetlen egyházhoz sem. Ehhez járul még a kulturális pluralizmus, s ez a kettő együtt a tanulóréteg arculatát is átalakította. A családon belüli vallásos nevelés lényegében megszűnt, a tanítók és tanárok hozzáállása is megváltozott. Mindezek alapján azt kell mondani, hogy a hagyományos hitoktatás zsákutcába jutott. Erre a felismerésre jutottak a katolikus és evangélikus püspökök is.

Megoldásként az iskolai vallásos nevelés új formájával kísérleteznek. Ennek neve „Eligazítás életkérdésekben”, s ezt tanítók és tanulók egyre jobban kedvelik. A felvilágosítás iránya itt közvetlenül az élet. Arra is törekszenek, hogy a tanulók saját „privát” világnézetüket a különböző vallások hagyományaival szembesítsék, így saját személyi fejlődésük kerüljön középpontba. Egy-egy konkrét vallás – például a kereszténység – iránti elkötelezettséget nem követelik meg senkitől. Kifejezetten azokra a fiatalokra figyelnek, akik életük számára keresnek irányelveket. „Átfogó perspektívát” akarnak nyújtani, s ennek témája nem csupán a keresztény hagyomány, hanem minden – többé-kevésbé egyenrangú – életet értelmező gondolatrendszer.

A tantárgy megteremtői most arra törekszenek, hogy ezt az oktatási rendszert minden iskola – tehát az államiak is – fogadja el. Ugyanakkor vannak valláspedagógusok, akik a radikális megoldástól visszarettennek, s inkább a keresztény felekezeteket egyesítő (ökumenikus) hitoktatást tartják megoldásnak.

Angliában és Walesben a 20. század második felében a társadalom szerkezete jelentősen megváltozott. Ez elsősorban az angol államszövetségen belüli szabad „népvándorlásnak” köszönhető. Az évszázadokon át a keresztény népből multikulturális, és különböző vallási csoportokból álló társadalom lett. Ennek eredménye meglátszik az iskolai vallási nevelésben is. 1988. július 27-én hozott iskolatörvény szerint „Religious Education”, a vallásos nevelés minden fiatalra 16 éves koráig kötelező. Egy-egy felekezettől független, különböző vallásokra figyelő oktatásról van szó. A kereszténység alapjairól lehet kiindulni, de a tanár nem képviselhet semmilyen vallási abszolutizmust. Elsődlegesen a vallástudományok különböző rész tudományait és nem a keresztény hitet képviselő teológiát tartja szem előtt.

Közös istentiszteleteket is szerveznek, amelyek ugyan a keresztény háttérből nőnek ki, még sincsenek összekötve egyetlen felekezettel vagy vallással sem. A hittanórán minden világvallás sorra kerül, de – mint említettük – a kereszténység kifejezett méltatást érdemel. A tanrendet a város és az iskola vezetősége állíthatja össze. A vallásoktatásnak ezt a modelljét a tanulók, s a tanárok jelentős része is elismerően fogadta. A szülőknek azonban joguk van arra, hogy gyermeküknek a „hittanóra” alóli felmentését kérjék.

A vallásoktatásban arra figyelnek elsősorban, hogy egy-egy vallás a tanulók személyiségének fejlődéséhez milyen módon járul hozzá. A lehetőség szerint tárgyilagos bemutatásra törekszenek, a vallások igazságtartalmának kiértékelésétől eltekintenek. Nyilvánvaló, hogy ebben a helyzetben a tanár felekezeti hovatartozása elveszíti jelentőségét. Az is lehetséges, hogy egyetlen valláshoz sem tartozik, sőt az is, hogy vallási kötöttséget sem ismer.

Az egész valláspedagógiai elmélet háttérében az ún. birminghami iskola áll. Szerintük a bibliát egy mai szekularizált iskolában nem lehet önmagában álló szent könyvként olvasni, hanem a tanulók különböző, egymástól eltérő élethelyzetével kell kapcsolatba hozni. Ez a módszer semlegesíti a biblikus szövegek prófétai és kritikai életét, de elősegítheti egy alapvető vallásos beállítottság kialakítását. Ez azt is jelenti, hogy a szentírás már nem hittények és igazságok dokumentuma, hanem a nevelés és nevelődés szolgálatában áll.

Ezzel a módszerrel kapcsolatban kérdéseket lehet feltenni. Nem fenyeget-e az a veszély, hogy a Biblia „funkcionális” szerepe kerül előtérbe, tehát csak arra figyelnek, miként áll valamiféle humanista erkölcs kialakításának szolgálatában? Pusztán pedagógiai értéke marad tehát meg, az, amit az európai emberiség a felvilágosodás óta az egész újkoron a Bibliával kapcsolatban használhatónak tartott? Kizárólag az itt és most jelentkező életproblémákra kell a szentírást alkalmazni?

Ez a – mondjuk – fenomenológiai hit- és vallásoktatás különösen az első iskolaévekhez vonatkozóan ma súlyos krízisét éli át. Joggal merült fel a kérdés, hogy értékítélet nélkül lehet-e egyáltalán közeledni a valláshoz és a hithez, olyan „dolgokhoz” tehát, amelyeknek lényege, hogy közvetlenül érintenek, személyes állásfoglalásra szólítanak fel bennünket. A különböző vallási kultúrákra figyelő módszer kialakítói az utóbbi időben változtatásokat eszközöltek. Arra törekszenek, hogy a hit szava (a hitnek igazságként való kijelentése) súlyosabban legyen jelen az erkölcsi művelődésre irányuló beszélgetésekben. Különbözik az a veszély fenyeget, hogy a vallás és a különböző vallási közösségek elveszítik identitásukat. A tanárok vallási ismereteket közölnek, de csupán erkölcsi, etikai elvek maradnak vissza. A biblia által meghirdetett Istennek, Jézus üdv történeti szerepének tehát nagyobb teret kell teremteni. Megoldatlan kérdés viszont, hogy miként lehet ezt a célt megvalósítani a meglévő, tehát a legkülönbözőbb vallásokat ismertető oktatási keretben.

Svédország

Svédországban 1970-ben felekezeteiktől független „objektív vallásoktatást” vezettek be. A különböző vallások tárgyilagos ismertetéséről van szó, bár a kereszténységnek központi helyet biztosítottak. (Felmérések szerint a lakosság 19%-a fogadja el a keresztény hit által képviselt istenképet.) Ezt az anyagot a „társadalomtudományok” kategóriájába építették be. 1994/95 során született rendelkezés alapján egy-egy tantestület feladata, hogy eldöntse: a vallást a történelem, a földrajz, a szociológia keretében, vagy pedig önállóan tanítják. E nyitottság miatt a fölmentést kérők aránya jelentéktelen, 1%.

Az utóbbi időben azonban egyre többször fordul elő, hogy a vallás oktatásának ezt a típusát, tehát a „tudományos” megközelítést feladják, helyette inkább a konkrét problémákat és a mindennapi élettapasztalatokat részesítik előnyben. Felismerték ugyanis, hogy a valláshoz nem lehet teljesen semlegesen közeledni, az értékképlet a lényegéhez tartozik. A vallás állásfoglalásra kényszerít, előadása akarva-akaratlan hitvallás (vagy tagadás). Aki teljesen semleges területen szeretne maradni, az el sem érkezik arra a pontra, ahol felismerhető a vallás lényege. A tanulók ilyen esetben semmiféle segítséget sem kapnak ahhoz, hogy az élet konkrét problémavilágában eligazodjanak.

Vallásoktatás – hittanóra – a felsőbb osztályokban is lehetséges, de nem kötelező. Átlagosan a tanulók 80%-a látogatja ezeket az órákat. Az államvallásként nyilvántartott evangélikus egyházi vezetőség ajánlata szerint a vallásoktatást ezen a fokon egy hármas témakörrel lehet felváltani: Vallás-Etika-Életkérdések.

Összefoglalás és kitekintés

(1) Az iskolai hitoktatás kevés kivétellel minden országban megtalálható, helyzete megszilárdult, az iskolai oktatási rendszer részévé vált. Ennek hátterét az a felismerés alkotja, hogy a nevelői munkában és tanításban a vallásosság témájáról nem lehet lemondani. Az emberi jogok, elsősorban a vallásszabadság elismerése által a vallásoktatás szilárd helyet kapott a nem egyházi iskolák tantárgy-rendszerében is. Látható viszont, hogy egyes országokban azzal kísérleteznek, hogy a vallás oktatása helyett kötelező tárgyként etikát vezessenek be. Meg kell viszont említeni, hogy a „hittan” szilárd helyzete annak is köszönhető, hogy a hittantanárok-tanárnők szakavatott kiképzést kapnak. A vallásórák didaktikai minősége a legtöbb esetben olyan magas szintű, hogy a hittantanárnak más tantárgyak tanáraival szemben semmi szégyellnivalója sincs.

(2) Különböző országokban eltérő a hittanórák kötelező jellege. Némely esetben kötelező, de felmentést lehet kérni, más helyen viszont csak a jelentkezés szabadsága áll fenn. Néha választható tárgy, a tanulóknak hittan és egy alternatív szak között kell választaniuk. Nem tudják azonban mindenütt biztosítani, hogy létezzen ilyen „póttantárgy”, ezért problémát okoz a lyukasórás tanulók helyzete.

Alternatív tárgy legtöbb esetben az etika, vagy valami hasonló, amelynek pusztán az megnevezése más, mert tartalom és célkitűzés szempontjából lényegében ugyanarról van szó. Általában tárgyilagos távolságból szemlélt életproblémákról van szó, de a tanár etikai értékképletre nem vállalkozik. Talán nem meglepő, hogy ahol alternatív lehetőségek előtt állnak a tanulók, legtöbbször a vallásoktatást választja. A pusztán tény, hogy választhatnak, megszilárdította a hitoktatás helyzetét. A részvételi számarány tesz erről tanúságot, Németországban és Európa sok országában. A felsőbb osztályokban általában csökken a részvételi arány, bár ez sem érvényes azokra az iskolákra, ahol a vallásokkal és a vallásossággal felekezeteiket átfogó atmoszférában foglalkoznak.

A nyitottságnak vonzóereje van, az erőteljesen hangsúlyozott felekezeti önértékelés viszont inkább taszítja a felsőbb osztályok tanulóit. Anglia és Svédország példája azonban azt is jelzi, hogy a vallási jelenségekkel való túl tárgyilagos, tehát távolságtartó oktatás is válságba került. Hollandiában ugyanakkor a felekezeti jellegű hitoktatást az életkérdésekben eligazító „tantárggyá” próbálják átformálni.

(3) A hitoktatók és a hitoktatónők Európa minden országában lényegében ugyanazokkal a nehézségekkel küzdenek. A problémák hátterében az utóbbi évtizedek társadalmi és egyházi változásai állnak. Helyt kell állniuk a vallási közömbösséggel szemben akkor, amikor ez a közömbösség sokszor látszólagos, mert egyházellenes éle van. Ez Lengyelországra éppúgy érvényes, mint Hollandiára vagy Portugáliára. Ugyanakkor észlelhető a fiatalok vágyódása, hogy önvalósításukhoz eligazító, életet értelmező segítséget kapjanak. Itt a hitoktatásnak kivételesen nagy szerepe lehet.

Az iskolai hitoktatás – a vallástan – sokszerű arculata az Európai Unióban is megmarad, összhang megteremtésére nem szükséges törekedni. Nem ártana viszont, ha a hitoktatást helyettesítő vagy pótló tárgyat minden ország közoktatási vezetése be tudná vezetni. A vallás és vallásosság oktatásának hátrányos megítélése így csökkenne, a tanulók pedig nyílt és egyértelmű választási helyzet elé kerülnének. Ez egyúttal kiemelné a vallásos nevelés és művelődés sajátos értékvilágát is.

Fordította és összeállította: Dévény István

Magyarországon – a felnőtt hitoktatás területén – hasznos információkat nyújtó könyv.

Az andragógia a felnőttnevelés tudománya. A felnőttek tanulási motivációjával, a felnőttek érdeklődésének felkeltésével, a felnőtteknek megfelelő tananyag kiválasztásával, elrendezésével foglalkozik.

A szerző a következő kérdésekre keresett – és kapott választ:

- Mit csináljunk azért, hogy egyáltalán eljöjjenek a felnőttek?
- Ha eljönnek, mit tanítsunk nekik?
- Hogyan kell összeállítani a tananyagot?
- Milyen módszerekkel tanítsuk őket, hogy meg is tanulják az anyagot és szívesen vegyenek részt a képzésen?

Ezeket összegyűjtötte és a magyarországi felnőttképzésre próbálta alkalmazni. Ebből született meg a könyv.

„Amikor ezt megírtam, még bíztam benne, hogy elég nagy port sikerül felverni, akik olvassák, azok mind lelkesülni fognak.”

Dobos László

Hittan - felnőtteknek

Egy andragógiailag megalapozott
felnőttképzési körvonalai

Lámpás Kiadó

P. Szilczl Dóra

Szekták-kultuszok... IV.

Kilépés a mozgalomból

Az utóbbi két évtizedben számos olyan tanulmány jelent meg, mely az új vallási mozgalmakból való kiválással foglalkozik. E kérdéskör jelentős súlyponteltolódást mutat a kezdeti megtérés-vizsgálatokhoz képest. Ennek oka abban keresendő, hogy sok új vallási mozgalom életében következett be szerkezetváltás, létszámbeli stagnálás, illetve visszafejlődés. Ezek az esetek arra késztették a kutatókat, hogy feltárják, milyen okok vezetnek e mozgalmak elhagyásához, miért is áll meg, vagy fejeződik be sokkal gyorsabban az a növekedés, ami kezdetben a szektákat és a kultuszokat jellemezte. Sorozatunk utolsó részét ennek a kérdéskörnek szentelve, az új vallási mozgalmak elhagyásáról (aposztázia) lesz szó.

Az 1980-as évekig még Nyugaton is alig lehetett társadalomtudományi kutatást találni az új vallási mozgalmak elhagyásáról. Ugyanis az 1970-es évek szociológiai megfigyeléseit annak a nyilvános aggodalomnak a megjelenése jellemezte, ahogy a közvélemény a fiatalok szektákba, kultuszokba való tömörülésére reagált. Ez idő tájt kutatók széles köre kereste a magyarázatot erre az – akkor még – egyre növekvő jelenségre. Nem véletlenül vált a megtérés a vallási mozgalmak kutatásával foglalkozó szaktudományos érdeklődés központi fogalmává. Számos esetleírás, elemzés született e tárgykörben: Rambo 1982-ben összeszámolva a megtérésről szóló esettanulmányokat jelzi, hogy nem egész tíz év alatt 158 írás (szakcikk) született az USA-ban e kérdés kapcsán. Bár számos új vallási mozgalom formálódott, virágzásuk a vártnál jóval rövidebb ideig tartott, s hamarosan befejeződött a kezdetben őket olyannyira jellemző gyors növekedés. 1980-ban ez a fordulatváltás került az új vallásokkal foglalkozó tudományos vizsgálatok középpontjába.

Ennek oka az volt, hogy csak a megtérőkre, e mozgalmakhoz csatlakozókra koncentrálva – s e fókuszálásban a médiának jelentős szerepe volt – kevesekben tudatosultak a „hátsó ajtón” csendben távozők tömegei. Az agy mosás divatos fogalma elterelte a fi-

gyelmet a mozgalmakat elhagyókról. Mindebből a közvélemény azt a hibás következtetést szűrte csak le, hogy az új vallásokhoz csatlakozottak örökös tagságra „ítéltettek”, s a belépők többet „nem jönnek vissza” a szektákból, kultuszokból.

Ez az írás olyan megfigyelésekre támaszkodik, amelyek az angolszász területeken e téren bekövetkezett változásokat értékelik. Kiemelkedő ebben a vonatkozásban Stuart A. Wright tanulmánykötete (1987). Ezeknek a szövegeknek az adaptációjára (a jelen cikkben is) azért van szükség, mert a nálunk húszéves késéssel jelentkező mozgalmak esetében a nyugati példák előre tudnak vetíteni olyan folyamatokat, melyekkel itthon még csak csiráiban találkozhatunk.

Az elszakadásról szóló szociológiai tanulmányok hívják fel a figyelmet az új vallásokkal kapcsolatos jelenségek folyamat-jellegére. Ezen írások témája a társadalmi mozgalmak dinamikája, a új hitrendszerek szociális, demográfiai vonatkozásai, és az elszakadás különféle formái. Az elválás, az elszakadás egy mozgalomtól éppúgy egy többdimenziós folyamat, mint ahogy a megtérés is. Ahogy a megtérést az „csatlakozás”, a „megerősítés”, a „befogadás”, az „erőteljes átváltozás” fogalmaival írhatjuk le, úgy a kilépést is ilyen komplex módon tudjuk csak megragadni az „eltávolodás”, a „visszatérés”, a „kivonulás”, a „kitagadás” fogalmaival. A kilépések vonatkozásában a szakirodalom három alapvető szintről beszél:

1. affektív szint: az érzelmi eltávolodás a mozgalomtól, csalódás
2. kognitív szint: illúzióvesztés
3. társadalmi-szervezeti (szociális) szint: kiválás vagy kitagadás.

Nem mindig egyértelmű, hogy melyik szinten kezdődik az elválási folyamat. A kilépő gyakran nem is éli meg elszakadását minden szinten egyidejűleg, sem pedig egyforma intenzitással. Például egy szektagat kiábrándulttá válhat, ha nem látja megva-

lósulni karizmatikus vezetője próféciáit, de ez a csalódottság nem feltétlen vezet elszakadáshoz. Nagyon gyakran ugyanis az történik, hogy a prófétikus sikertelenségeket (vagy bármiféle kudarcot) a vezetők a szektagatok számára elfogadható módon megmagyarázzák, kivédve ezáltal az elpártolásokat és a kiválásokat. Ezért azt mondhatjuk, hogy egy vallási mozgalomból való kilépéshez szükséges, hogy a fent leírt három komponens (affektív, kognitív, szociális) mindegyike meglegyen. Ez egyúttal az elszakadás időbeli folyamatának állomásait is jelzi: érzelmi eltávolodás-illúzióvesztés-kiválás.

A sorozat elején írtunk arról, hogy a csoporthoz való kötődést az egység, a közösség érzése, a megkapott szeretet, az átélt vallási tapasztalatok együttesen hozzák létre. A kutatási eredmények azt mutatják, hogy ezt a csoporthoz fűző erős kötődést a szekták és kultuszok az interperszonális (személyes) kapcso-

Rock-térítés

latok hangsúlyozása révén érik el. Vonzerejük is éppen ebben rejlik: valós kötődést tudnak nyújtani tagjaiknak egy elszemélytelenedő, bürokratikus társadalomban. Amint ezek a kapcsolatok semlegessé, érdektelenné, szeretet nélkülivé válnak, felmerülhet az elválás lehetősége. Emberjogi oldalról nézve rossz technikával ugyan, de ezt próbálták megvalósítani azok a szülők, akik gyermeküket kirabolják a szektából. A deprogramozásnak az az erőszakmentes változata, mikor a szülők megakadályozták (hosszú távon), hogy gyermekük találkozzon a szekta tagjaival, éppen ezért tud sikeres lenni.

Az illúzióvesztés legtöbbször nem kizárólag érzelmi oldalról következik be, hanem sokkal mélyebb szinten éri csalódás, kiábrándulás a szektatagot. Ez a fajta kiábrándulás jelzi azt, hogy az a keret, melyen keresztül a hívő strukturálta és definiálta a világot, darabjaira hullott szét. Ezen a szinten megkérdőjeleződik a mozgalom ideológiájának, doktrínájának az igazságértéke, és megcsorbul a mozgalom vezetőjének karizmatikus autoritása, tekintélye. A csalódottság hitének újraértékelésére készteti a hívőt, és felébreszti a vágyat alternatív hitrendszerek (szélsőséges esetben a vallástalanság vagy a sátánizmus) irányában. A leválás után sokáig újra kereső (vagy a világban a „helyét kereső”) lesz az extag.

A harmadik, a szociális szint „leválás” fogalma a közösségi kapcsolatok, a tagság állapotának megszűnését jelenti. A leválás akkor fejeződik be, amikor a tag kilép a közösségből, azaz felhagy közösségbeli kötelességeivel, és megtagad minden részvételt, ami a közösség életével kapcsolatos. Tehát ahogy a megtérés is közösségi szinten jelölt folyamat volt, úgy a kilépés, a mozgalom elhagyása is az. Nem elég a csalódottság, az illúzióvesztés, a megfogalmazott kételyek, a kiábrándulás – ez csak a folyamatot jelzi – a döntés a mozgalom elhagyásával lesz megpecsételt.

A kilépés, a csoporttól való elszakadás azonban csak egy részét képezi az extaggá-válás folyamatának. A kilépőnek nemcsak önmaga előtt, de mások előtt is tisztázni kell belépése és tagsága körülményeit. Számos ex-tagnak hosszú hónapokba, sőt legtöbbször évekbe kerül, hogy megértse és értelmezze megelőző „szektás-korszakát”. A megtérést és a kilépést az egyén személyiségét fokozottan érintő drámai váltásnak tarthatjuk. Egy korábbi meggyőződés feladása mindig komoly veszélyt jelent az egyén személyiségére, annak stabilitására nézve.

A legtöbb kilépő az első időszakban csalódásként éli át a közösségből való kiszakadást, melyhez nagyon gyakran a bűnösség, a bukás érzése is társul. Mivel a csoport-előírások legtöbbször tiltják a kilépővel való kapcsolattartást, leépülnek az extagot szektás társaihoz fűző szálak, a „barátságok”. Szektás múltjuk miatt viszont a külvilág (barátok, rokonok, szomszédok) előtt stigmatizálnak érzik magukat, így az első időben nem igazán találják a helyüket, kapcsolatokat is nehezen létesítenek: nagyon gyakran visszavonulnak, vagy belevetik magukat az „életbe”, hogy a „személytelen” tömeg elnyelje őket. Oka ennek az is, hogy sokáig a csoport szemüvegén keresztül látnak mindent és időbe telik, míg alkalmazkodni tudnak az új életvitelhez. Az elhagyott szekta kezdeti éles elutasítása után, azonban minél inkább távolabb kerülnek a kilépés mozzanatától, annál inkább jellemző, hogy valamikori tagságukat az extagok nem értékelik negatívként.

A személyes csalódáson kívül a mozgalom életén belül történt változások szintén a tagság kilépéséhez vezethetnek bizonyos esetekben. Nézzük meg az új vallások kapcsán, milyen események vezetnek el a mozgalomból való kiábrándulásig, illetve a mozgalom elhagyásáig. Két változata van ennek. Az első esetben a kilépés egy konfliktus vagy krízis következménye, melynek a karizmatikus vezetőben, a mozgalom ideológiájában való csalódás az oka (ld. Bartus: Fesz van, 1999). A másik eset szoros összefüggésben van azzal, hogy ezek a mozgalmak is belső fejlődéssel rendelkeznek és az idő elmúltával másodgenerációs csoportokká válnak (fel nő a második generáció, vagy a vezető halálával új vezető(ség) kerül a szekta, kultusz élére – ez utóbbiról szólnék bővebben, mert Magyarországon ennek hatása a 70-es években keletkező közösségeknél annyira még nem érzékelhető).

A Szentlélek ott fúj, ahol akar?

A tanok módosulásához, a tekintélytisztelet új formáihoz vezet az, ha az isteninek tartott vallási vezetőket (azok halálakor) tanítványaik váltják fel. Ezek a követők merevebben ragaszkodnak a volt vezető tanaihoz, annak lemásolására törekednek, aminek következtében egy formálisabb, bürokratikus szervezet jön létre. Ezek a változások bizonyítják, hogy a szekták és kultuszok belső fejlődéssel rendelkeznek. Habár többségük még első generációs csoport – melyre jellemző az öncentrikusság, a kizárólagosság, az abszolút függőség – a második generáció megjelenésével elindulnak a társadalomba való visszaintegrálódás felé, hosszú távon ugyanis egyetlen vallási mozgalom sem vállalhatja fel a társadalommal való szembenállás, vagy kivonulás pozícióját. Amennyiben a társadalommal való együttélés normatív igényként jelenik meg egy új vallási közösségnél, megindul a társadalomba integrálódás, a kisegyházzá válás tendenciája. Ennek egyik külsődleges jele, ha letelepednek, és „templomot” építenek (ld. Hit Csarnok, vagy a krisnások azon igyekezete, hogy az első európai Krisna-templom hazánkban épüljön meg). Ez a fajta bürokratizálódás, a régi karizmatikus vezetés – amelyhez csatlakoztak – szervezetté alakítása sok tag számára kiábrándító – hisz nagyon sokan eredeti egyházukat pont annak merev intézménystruktúrája miatt hagyták el. Ezek a tagok folyamatosan eltávolodnak közösségüktől és más karizmatikus vezetőhöz (csoporthoz) csatlakoznak.

A másik ilyen pont, ahol megjelenik a kilépés a szektákból és a kultuszokból azzal van összefüggésben, mikor felnőnek a szektatagok gyermekei és rá kell döbbsenniük, hogy „gondos” nevelésük ellenére gyermekeik nem maradnak az általuk „legtekintélyesebbnek” tartott közösségben, hanem új utakat, más vallási formákat választanak. A legtöbb új vallási közösségnek szembeülnie kell ezzel a problémával. A dinamikus – sok szabadidővel, energiával rendelkező – ifjúság elvesztésével csökken a térítés, a toborzás lendülete. A családdal rendelkező szektatagok pedig konszolidáltabb, társadalmilag is elfogadhatóbb keretben folytatják „hívó működésüket”. A szekta társadalmi normáktól elütő volta ekkor már nem olyan jelentős, és lényegesen kevesebb konfliktus – néhány közösségtől eltekintve – kíséri működésüket.

Vége

A felelősség etikája – gondolatok a XXI. század elé

Tallózva az ezredfordulót közvetlenül megelőző évek dokumentumai között, néhány elgondolkodtató eseményt szeretnénk idézni az új esztendő beköszönté előtt. Sokszor talán ünneprontásnak is hathat a komoly kihívást jelentő problémák említése, mégis jó látni, hogy az „információáramlás korszakában” a feladatok és kihívások sokszor nyernek megfogalmazást, és így segítenek abban, hogy minél jobban felismerjük az előttünk álló feladatokat, és megtaláljuk a módját, hogy egyesítsük erőinket a megoldások keresésében.

Emlékezet és felejtés – a kulturális amnézia korszakában

Jelen kultúránk egyik veszélyes sajátossága, hogy hajlamosak vagyunk „nagyon rövid emlékezőtchetséggel” rendelkezni, illetve gyakran kívánunk teljesen emlékezés nélkül élni. A kulturális amnézia korszakában élünk. Olyan korban, amelyben az emlékezés okozta fájdalom – legyen szó bármilyen szintű fájdalmat okozó tényről az egyén vagy a társadalom életében – ki van rekesztve az emberiség kulturális memóriájából. Amikor azonban az emlékezés nem működik helyesen, valami mindig visszamarad a fájdalmat okozó sebekből. Még akkor is, ha látszólag minden seb teljesen bezárult. Az a szokatlan érzés keríti az embert hatalmába, hogy valami hiányzik, valami akadályozza az emlékezés fáj-

dalmának feloldódását. A fiatalok beilleszkedési problémái sokszor ennek a szenvedésnek a szimptomái. Ezért uralkodik a szkepticizmus, az idősebb generációk elutasítása.

A mások szenvedése iránti figyelem és együttérzés továbbra is törekény kategória marad korunkban, amely azon a véleményen van, hogy csak a felejtés kardja és az amnézia pajzsa védhet meg bennünket a szenvedés történelmének hullámaintól: tegnap Auschwitz, ma Bosznia, Szudán, és holnap...? A felejtés azonban nincs konzekvencia nélkül. Az emberiség történetének ugyanúgy, mint az egyén életének megvannak a mély rétegei, melyek komolyan sérülhetnek. Az amnézia álarca mögött nem kezdjük-e ki a civilizációba vetett eredeti bizalmat, azt a morális és kulturális tartalékot, amely emberségünket táplálja? Mennyire merültek már ki ezek a tartalékok?

Mi marad, ha ismételten bezárunk minden sebet? Mi marad, ha a kulturális amnézia teljes lesz? Vajon a jóra helyesen fogunk tudni emlékezni? Emberségünket helyesen őrizzük meg? Helyes lehet-e az emberről magáról vallott felfogásunk, ha olyan antropológiai szemléleten alapul, ahol nincs hely a rossz problémájának megértésére? A helyes vallásos szemléletet és életmódot azonban lényegében jellemzi az emlékezés kultúrája:

(Gondolatok a „Jó és a Rossz Auschwitz után. Etikai vonatkozások mára” c. ICCJ Római Konferencia anyagából)

„Lelki csúcs” a békéért

ICCJ 2000 konferencia. Részletek az „Ábrahám családja a környezetvédelmi problémák kihívásai közepette” c. munkaműhely anyagából.

A Millenniumi Béke Világ Csúcsértekezletre több mint ezren jöttek el New Yorkba a világ vallási vezetői közül 2000 augusztusában. Francis Arinze bíboros a Vatikánból, Meir Lau főrabbi Izraelből, és az Iszlám Világ Liga főtitkára, Abdullah Salaih Al-Obaid, valamint a különböző felekezetek képviselőiben 150 vezető vett részt a találkozón.

Hiányzott azonban a Dalai Láma, akinek részvételét Kína ENSZ képviselői ellenezték. A Buddhista vezető ezért lemondta a meghívást, de hivatalos üzenetet küldött, amelyben elmondta: „A különböző hitek képviselőinek fejleszteniük kell a kölcsönös tisztelet és megértés iránti érzéket egymás hite és értékei iránt. Addig, amíg gyötrő szegénység, társadalmi igazságtalanság, elnyomás, környezetrombolás létezik a világban, addig, amíg a kicsi és gyenge elnyomott marad, nem uralkodhat béke a világban.”

A találkozó zárónyilatkozatát csaknem minden résztvevő aláírta. Ebben felekezeteiket elkötelezték a béke megőrzése, a szegénység elleni küzdelem, és a vallás nevében folyó erőszak elítélése mellett.

Kiribas sorsa

2000. január 1-én, sok millió ember gyönyörködhetett a csendes-óceáni Kiribas-sziget napfelkeltéjében. Ez az óceáni atoll volt az a hely, ahol hivatalos megegyezés szerint először köszöntött be a 2000. esztendő. Üzenetértékű volt hallgatni a kommentátor megjegyzéseit, miközben a kamera a trópusi táj szépségein

Egyike annak a hatszáz templomnak, amelyet az elmúlt években a Balkánon leromboltak – Elfelejtjük (Kép a horváth BFI prospektusból)

pásztázott: ez a sziget a jelenlegi trendek szerint, a globális felmelegedés következtében az elsők között van, melyek a következő 25 évben eltűnnek a tenger hullámaiban.

Hatalmas azoknak a kihívásoknak a skálája, melyeket a tudomány és technika támaszt a környezetvédelemmel szemben. Mindannyian tudatában vagyunk, milyen komoly következményekkel járhat a globális felmelegedés jelensége, sőt sokan tapasztaltuk is a különböző országokban a klímaváltozás következményeit. Tudjuk azt is, hogy a félelmetes előrejelzések nem a távoli jövőre vonatkoznak ma, mint ahogy azt, nem is olyan régen gondoltuk volna. Kétségtelen tény, hogy az ökológiai problémák a világban politikailag éppúgy, mint minden egyéb emberi-társadalmi területen olyan komoly következményekkel jártak, amilyeneket az emberiség még sohasem tapasztalt.

Egy Nagy-Britanniában végzett közvélemény-kutatás adatai szerint a megkérdezettek 63%-a osztotta azt a véleményt, hogy a klérus, a vallási felekezetek képviselői számára alapvető fontosságú lesz a jövőben, hogy a környezetvédelem, az ökológia kérdéseiben tájékozódjanak, nyilatkozzanak és munkálkodjanak.

A vallási vezetőknek nyíltan ki kell állniuk a klónozással szemben, az azzal kapcsolatos kísérletek morális bázisának erősítése és védelme érdekében, és minden egyéb jelentős tudományos kér-

désben. Amennyiben a tudomány jelenlegi állásának előrehaladott volta miatt bizonyos folyamatok megállítása nem lehetséges, a világ vallási vezetőinek egyésíteniük kell erőiket legalább annak érdekében, hogy a politika vezetőit arra készítsék, hogy a tudományos kísérletek a legnagyobb részletességgel szabályozott körülmények között, felelős megfigyelés közepette, valamint a közvélemény teljes tájékoztatása mellett folyhassanak csak.

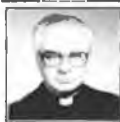
Ugyanez a felelősség terheli a vallások vezetőit a globális felmelegedés problémakörében és a környezetvédelem minden egyéb aktuális kérdésében. Ezek azok a legfontosabb területek, melyek objektíve arra kényszerítik a különböző felekezeteket, hogy a meg egyezés útjait keressék. Nem szabad alábecsülni annak a morális ítéletnek és nyomásnak hatását, melyet a hit világa gyakorolhat a társadalomra, és amely pozitív cselekedetek sorozatát indukálhatja ezen a területen. Az ősi rabbinikus mondás szerint, ha valaki csak egyetlen ember életét menti meg, megmentette a világot. Ma mindannyian olyan helyzetben élünk, ahol nem egyetlen ember, hanem sok millió ember, vagy talán az egész föld élete veszélyben van. Még ha az emberiség önző, kizsákmányoló magatartása miatt túl későnek tűnik is, ha csak egyetlen lehetőség mutatkozik az elkötelezett cselekedetre, nem fordulhatunk el közömbösen.

Összeállította és fordította: Hermann Judit

Megnyílt az Egyházforum honlapja:
www.egyhazforum.hu

A – még alakítás alatt lévő – honlapon az érdeklődők folyóiratunk különböző számairól és könyveinkről tájékozódhatnak. A Fórum rovat cikkei teljes egészében felkerülnek internetes oldalunkra, hogy meggyorsítsuk az Olvasók hozzászólásainak szerkesztőségünkbe történő eljuttatását.

Látogassa meg a www.egyhazforum.hu honlapunkat! Írjon és üzenjen nekünk az interneten!

[illegible]

Gyulay Endre
szegedi-csanádi megyéspüspök,
az Egyházforum Alapítvány elnöke

Súlypont

Szabó Ferenc S. J. Néhány vonás az azadunk szellemi körképéhez

"Széltől vagy" Az ezredfordulón visszatérő műve és ezúttal nevének, hűségének szimbólum (és keresztség) jóvá fordított. M. Tengerrel/Széltől és az értelem juttatja, új Korridó Jódalnak, a fegyverelő bizonyítékait jóvá állítva az értelem a rendkívüli jellel. Gabriel Mucel egy drámaelméleti hangnemeket jellemezve.

Teologia

Egyház-Társadalom-Kultúra

Hermann Judit: Az éljezés a jó János pápának szól.

Gondolatok IX. Pius és XXIII. János boldoggá avatásáról
- az életszentség mai útjairól >>

www.egyhazforum.hu

Az Egyházforum szerkesztősége 2000 első félévében Pécsen fórumot rendezett a szerelem és házasság témájáról. Itt hangzott el Lábady Tamás és Wolf Judit előadása, amelyeket alább közlünk. Várjuk Olvasóink hozzászólásait!

Lábady Tamás

Házasság a harmadik évezred küszöbén

Értékuhanások

Aktuális-e egyáltalában napjainkban még házasságról, házastársi szövetségről, házasságon alapuló családmódelről beszélni? Nem idejétmúlt intézmények-e a házasság és a család, amelyek az „internet-társadalomban” legfeljebb csak „nukleáris” formában léteznek? Helyettük atomokra széthullott tömegtársadalom – mint *Madách londoni színében* – elmagányosodott, az értékek ellen lázadó tömeg, erodálódó társ kapcsolatok és

konzumhedonizmus népesíti be modern világunkat. A keresztény életeszmeny helyébe a *fogyasztói életeszmeny* lépett. A keresztény értékek olyan devalvációjá folyik, mint ahogy magát az életet devalválták a középkori pestisjárványok.

A konsumerizmus hatása folytán mindenféle áruval – holmival és kacattal – rakjuk tele életünk szekerekét, és ezek súlya alatt maga az *élet* az, amely akadozik, megreked, fejlődésképtelenné válik, és nem tud kiteljesedni. A tárgyak elveszik tőlünk a szerelmet, csakúgy, mint a kultúrát és már arra sincs indítatásunk, hogy visszaszerezzük az elvett *IX. Szimfóniát*. A fogyasztó életeszmeny – ahogy ezt *Czakó Gábor* oly megrendítően írja – következtésen különválasztja azt, Szerelem és szexualitás, házasság és hűség, jog és létezés alkalmasint teljesen elszakadnak egymástól. *Az életet pedig alárendeljük az életmódnak*. Hogy mennyire, arra nézve álljon itt egy keserű példa zavaros világunkból:

Osztályfőnöki órán *Déry Tibor*: „*Szerelem*” című novelláját olvassa fel a gyerekeknek az osztályfőnök. A megejtő szépségű írás az 50-es években játszódik. Egy koncepció ítélettel egy fiatal férjet internálnak valahova a Hortobágyra vagy Recskre, és évekig nem tud életjelet adni magáról. Amikor aztán szabadlábra kerül, és valahogy bejut a lakásukba, még a találkozás előtt megbizonyosodik arról, hogy a felesége várta őt és hű volt hozzá. És az írás azzal a gondolattal fejeződik be, hogy a szerelem: a hűség. És akkor a gyerekek közül az egyik fölteszi a kezét és azt kérdezi: „Nem túlzás ez, tanár bácsi? Nem túlzás azt állítani, hogy a szerelem a hűség? Nem túlzás ezt mondani a szüleinkre, amikor én ezt a szót életemben még eddig kizárólag a kutyákkal kapcsolatban hallottam?”

Az egynek hitt, összetartozó értékek kettészakadása folytán elkezdett hasadékokban a házasság intézménye helyett szexuális kisebbségek, egzotikus szekták, alternatív életformák, feminista

mozgalmak tenyésznek. *Ibsen* „*Babaszoba*”-ja Nórájának epigonjai, akik megfogalmazzák az autonóm etika „új főparancsolatát”, hogy: *Légy önmagad!* Vagyis légy olyan, mint akiket a világ mutat neked, mint akiket a média kínál. Légy *Silvester Stallone*, *Arnold Schwarzenegger*, vagy hogy a hölgyek se maradjanak ki, mint amilyen *Claudia Schiffer*, vagy a *Spice Girls*. Nóra nagy öntudatra ébredése még így szól: „Azt hiszem, hogy elsősorban ember vagyok, vagy legalábbis meg kell kísérelnem, hogy az legyek.” És ma már egyre kevesebb nő tudja, hogy *elsősorban nő*, és nő mivoltán keresztül kell megvalósítania emberségét. Viszont millió és millió számban futkos körülöttünk Szmirldakov-lakáj, aki *Ibsen* korában még csak *Dosztojevszkij* képzeletében élt, és akinek egészen biztos tudomása volt arról, hogy nincs Isten.

Egész világunkat a média közvetítésével a progresszív pornográfia, a szexuál- és áru fetisizmus hatja át. Prostitúáltak követelnek maguknak nemcsak türelmi zónákat, hanem önálló vállalkozási jogot, pedofilek folytatnak jelentős társadalmi mozgalmakat a fiatalokúakat érintő cselekmények büncselekményekké nyilvánítása ellen, mert az – úgymond – ellenkezik az egyébként természetes és egészséges gyermekkori szexualitással. Transzvesztiták, pederaszták és leszbikusok bontanak zászlót és harcolnak társadalmi méreteken az „új családformák” elismeréséért. A feministák transzparensein nagyobb betűkkel szerepel az „abortuszjog”, mint az állatvédőkén „a madarak és a lepkék jogai”. Az „önmagukra ébredők” sokasága omlik össze az alkohol vagy a drogok hatása alatt a magány hőmezőin, mint *Ibsen* Brand-ja, vagy olyanná válik, mint akikkel *Peer Gynt* a kairói örültek házában találkozott.

Norvégiában születik meg az első jogszabály, amelynek alapján nem a társadalombiztosítás vagy más biztosítási mechanizmus keretében, hanem állami finanszírozással történik a fogamzásgátlás. Ennek körében 14 éves kortól kezdődően az iskolaorvos mellett működő asszisztencia szolgálja ki „grátisz” a gyerekeket bármilyen kívánt fogamzásgátlási eszközzel vagy módszerrel. Az intézkedés társadalmi indoka a következő: A serdülő gyerekek nemi életet élnek – ez tény. Emiatt rendkívül sok az abortusz, következésképpen a legcélszerűbb a megelőzés, vagyis az, hogy a gyerekeket ellássák megfelelő fogamzásgátlókkal. *Hollandiában* 15 éves kortól kezdődően nem büncselekmény a kiskorúval való nemi kapcsolat. *Dániában* már 1989-ben megteremtették a homoszexuálisok számára a házasságkötéshez hasonló ún. „bejegyzett társ kapcsolatot”-ot és újabban *Hollandiában* is törvényesítették a homoszexuálisok házasságkötését.

Lehet-e ilyen értékvesztett világban házasságról, azaz életre szóló szeretetkapcsolatról beszélni?

Kezdetben nem így volt

A világ kezdetben nem ilyen volt és kezdetben nem ilyenek voltak az emberi kapcsolatok sem. A *kezdetet* azért szükséges hangsúlyozni, mert a farizeusokkal folytatott dialógus során, amikor ők a házasság felbonthatatlanságáról kérdezősködtek, *Jézus* kétszer is utalt a „kezdetekre”. A dialógus a következők szerint történt: „...Akkor odamentek hozzá a farizeusok, hogy próbára

tegyék. Ezt kérdezték: „Szabad-e elbocsátania az embernek valamilyen okból a feleségét?” Jézus így felelt: „Nem olvastátok, hogy a Teremtő kezdetben férfinak és nőnek teremtette az embert, és azt mondta: Ezért a férfi elhagyja apját, anyját, a feleségével tart, és a kettő egy test lesz. Most már többé nem két test, hanem csak egy. Amit tehát Isten egybekötött, azt ember ne válassza szét.” De azok erősködtek: „Miért adta akkor Mózes azt a parancsot, hogy elbocsátáskor adjunk válólevelet?” „Mózes szívetek keménységére való tekintettel engedte meg nektek, hogy elbocsátások feleségeketek – felelte, de *kezdetben nem így volt.*” (Mt 19,3-8; Mk 10,2-9).

Jézus tehát ebben a rövid dialógusban kétszer is hangsúlyozza, hogy kezdetben nem így volt. Ahhoz, hogy a házasság lényegét valóságosan felfogjuk és megértsük, vissza kell menni ehhez a kezdethez, amikor a világ teremtésének egységében, de mégis azon felülemelkedve, vagyis a világteremtés archaikus történetének a végén, Isten megteremti az embert, *férfinak és nőnek teremti*, és saját képmására teremti meg. Azt gondolom, a Teremtésnek ez a mozzanata fejezi ki a házasság egységének és felbonthatatlanságának tartalmát, mint Isten szavának a legősibb kinyilatkoztatásában kifejezett, eredeti jelentését.

Még az eredeti ártatlanság állapotában, az ősbűn, a jó és rossz tudása előtti időben vagyunk. Isten felismeri az általa embernek nevezett egyetlen *értelmes teremtményében az eredeti magányosságot*, és azt mondja, hogy: *teremtsünk mellé hozzá illő segítőtársat*. És ebben a fogalomban egyszerűen benne van az, hogy a személy, a másik teremtmény az elsőért létezik, és ez megfordítva is így van. Vagyis ők ketten egymás illő segítőtársai. Mert Isten – látva Ádám eredeti magányosságát – álmod bocsát rá és álmában megteremti segítőtársát, Évát, akit asszonynak nevez, mert a férfiből vétetett. És őrá mondja Ádám, hogy „*ez már csont a csontomból és hús a húsemből*”. Teológiailag tehát egészen világosan kell látni, hogy az eredeti ártatlanság állapotában, az eredeti bűn elkövetése előtt, Isten a férfit és a nőt egymásnak teremtette, a kettő egységében, és ez a feloldhatatlan egység a *személy lényegéhez*, az ember *Istenképmás* voltaához tartozik. A teremtő nem azt mondja, hogy a férfi hasonlít őrá, és az asszony hasonlít a férfira, hanem azt mondja, hogy az embert férfinak és nőnek teremtette, és saját képmására teremtette. vagyis kettőjük kapcsolata az ember, a személy lényegéhez tartozik, egységük döntő erőt hordoz.

Mindebből látható, hogy férfi és nő kapcsolatában a hűség és a felbonthatatlanság nem valamiféle kívülről „ránk aggatott” parancs, nem is a „Mózesi Törvény”, nem kényszerűség, hanem kettőjük egysége és közössége az ember teremtésekor szövegezett örök törvényt valósítja meg. Az ember a teremtés misztériumában lett férfit és nővé, azért, hogy eredeti magányossága megszűnjön, és kölcsönös és örök egymásnak-ajándékozásban, kapcsolatot által legyenek az Istenhez hasonlóvá.

Az, hogy a világ ilyené lett, amilyené lett, az az ősbűn következménye. Az eredendő bűn utáni állapot azonban nem azt jelenti, hogy a házasság nem az eredeti ártatlanság állapota szerint – Isten teremtésének lényegéből adódóan – a férfi és nő feloldhatatlan egysége.

„Nagy titok ez”

Én lángoló szerelmesként kötöttem feleségemmel, Évivel házasságot, és valóságos csodaként éltem meg házasságunk első éveiben, hogy mi ketten most már nem két külön személy vagyunk, hanem kettőnk egészen egy lett. Viszonylag rövid idő után találkoztunk azonban különbözőségünkkel, és ennek során az együttélés valóságával. Évi korai fekvő, én későn szeretek lefeküdni. Az udvarlás éveiben gyakran megálmodott éjszakába nyú-

ló beszélgetésekbe egyre gyakrabban és egyre korábban belebe-lealudt. A gyerekek érkezése után – ha nem is szívében – de már csak szükségleteik miatt is – ők kerültek az első helyre. Ébredés után az első dolga, hogy az ágyneműt szellőzni tegye az ablakba, én zavartalanul otthagytam a „szamárfészkét” és első dolgom az, hogy kávé főzök. Én este szeretem, szeretném ölelni, amikor ő már a fáradtságtól bezuhan az ágyba, és a következő pillanatban alszik. Ő reggel fordulna hozzám gyengédséggel, amikor nekem ahhoz sincs jótányi erőm, hogy felébredjek. *Mások vagyunk. Nagyon mások, nagyon különbözőek.*

Kommunikációnkban egyre gyakoribbá vált a „te-üzenet”, vagyis a „te mindig”, „te-soha”, azaz egyáltalában nem magunkról, hanem a másikról beszéltünk. A konfliktusok falat emeltek között, a távolság nőtt, kapcsolatunk hűvösödött.

Mielőtt azonban kapcsolatunk egészen a „világ terve” szerint alakult volna, megérintett bennünket *Szent Pál* teológiai üzenete: „Férfiak! Szeressétek feleségeket, amint Krisztus is szeretete az egyházat, és föláldozta magát érte... Így szeresse a férj is feleségét, mint saját testét. Aki feleségét szereti, önmagát szereti.” (Ef 5,25–29).

Először azt gondoltam, Szent Pál azért tudott ilyeneket mondani, mert neki nem volt felesége. Én, aki naponta többször is megvonom Évitől a szeretetemet, hogyan tudnám úgy szeretni, mint *Krisztus* szerette az egyházat? De ha figyelmesen elolvassuk a szöveget, láthatjuk, hogy *Szent Pál* nem tréfál. Az apostol nem azt mondja, hogy „próbáljuk meg” vagy „kíséréljük meg” feleségünket úgy szeretni, és azt sem mondja, hogy „törekedjünk arra, hátha sikerül”, hanem nagyon határozottan felszólít bennünket, hogy „*úgy szeressétek!*” Ez az üzenet arra tanít bennünket, hogy: *A szeretet döntés.* Vagyis a szeretet nemcsak jóézés, érzelem dolga, hanem a másik szeretete mellett döntenünk kell.

Nekem nagyon könnyű szeretnem Évit, amikor gyengéd hozzám és figyelmes, vagy amikor ölelésével az elragadtatás gyönyörűségébe röpít, de nekem akkor is szeretnem kell, amikor szomorú, amikor nem tud magával mit kezdeni, vagy amikor éppen rám szól, hogy vegyem le a cipőmet, fűjjam ki az orromat, vagy amikor megmondja, hogy éppen mit gondolok. Sőt ilyenkor kell őt szeretnem igazán, mert a szeretetemmel tudom őt felemelni, és így tudunk ketten együtt az Isten közelébe jutni.

„A házasság szeretetszövetség”

A házasság nem szerződés, hanem *szeretetszövetség*. A szerződéseket meg szoktuk szegni, fel szoktuk bontani, a szövetség azonban *örök*. Mint Istennek a népével kötött szövetsége. A házasság tehát nemcsak hűség, nem olyan, mint ahogy a „kutyák kötődnek gazdájukhoz”, hanem a házasság egy életre szóló szeretetszövetség. Naponta újra és újra kimondott igen a másik mellett, egymás mellett. Ez az örök szövetség, amely *kezdetben volt*, és amely kezdettől fogva az Isten oltalma alatt áll. A házasságban nem „kölcsönadom” magamat a másiknak, hanem *odaajándékozom*, és ez azt jelenti, hogy többé már magammal nem rendelkezem. „És a kettő egy test lesz” az ajándék visszavonhatatlanságára utal. A házasság felbonthatatlansága tehát nem külső parancs, hanem *belülről jön, az ember személy voltából fakad.*

A katolikus vallás szerint a házasság *szentség*. Mégpedig nem a házasságkötés aktusa, hanem a házasság: *életszentség*. Ha pedig a házasság szentsége, akkor a házasság *jel*. Valaminek a jele. A házasság az a legtokéletesebb emberi kapcsolat, amely egyedül alkalmas a *Szentháromság szeretetegységét* kifejezni.

Olyan sokszor halljuk, hogy a „házasság megöli a szerelmet”. Kezdetben, fiatal házasként ez ellen a teorema ellen lázadunk, tiltakozunk, aztán később valahogy vagy belenyugszunk, vagy cini-

kussá válunk, elkedvetlenedünk, közömbösek leszünk. Sokszor van, hogy feladjuk a reményt. Miért olyan gyakori jelenség ez? Miért mennek tönkre rendre még keresztény házasságok is? Hittel táplálkozó házasságok?

Ha a házasság egy életre szóló szeretetszövetség, akkor csak a *kegyelem* által létezhet. A kegyelem forrása pedig nem más, mint a hitvesek egymás iránti *feltétlen szeretete*. ha a szeretet kapcsolatunkban valóban feltétlen, akkor a házastársak ebben a szeretetben növekedni tudnak, kapcsolatuk egyre bensőségesebbé válik, és egyre gyakrabban fedezik fel meglepetten, szerelmük még erőteljesebb kiteljesedését. A bensőségesség, az intimitás a nagylelkű szeretetből fakad, egyben a nagylelkű szeretet megvalósítása. Ez a szeretet altruista, mindig jóakarátú, mindig a másikat nézi. Ebben a kapcsolatban a hitvesek kilépnek önmagukból, mert a másik javára vágyódnak.

És mi az eredmény? Semmit sem veszíték el abból, ami az enyém. Megmarad az én speciális énem, teljesen érintetlenül, de a saját érzéseim és gondolataim mellé beköltöztetem azt, akit végtelenül szeretek. És akit egy életre akarok szeretni. Akkor valóban elveszítem az életemet, de azért, hogy házastársammal együtt a maga kiteljesedésében megtaláljam azt. *József Attila írja*: „Hiába fürdeted magadban, csak a másikban moshatsz meg arcodat.” Nem ugyanaz a gondolat, amit a Teremtés könyvében olvasunk? Hogy teremtsünk hozzá illő segítőtársat.

Amikor egy házaspár a szeretetben lakozik, akkor az Istenben lakozik és az Isten öbenne. Amikor a házastársak ölelik egymást, ez lényegileg ugyanaz a gesztus, lényegében ugyanaz, mint amikor az Istent ölelik magukhoz. Amikor egy hitvesi szerelmi együttlét, egy hitvesi aktus megvalósítja a házastársak testi, belső pszichikai és lelki egységét, akkor ez a két lény tökéletesen eggyé válik. Márpedig ha ez az aktus az egész férfit és az egész nőt minden területen, egész személyünkben mozgósítja, akkor túl tudnak lépni az eddig elért szeretetük korlátjain, és tulajdonképpen belépnek a Szentháromság *eksztatikus boldogságába*. Nemcsak végbeviszik, megvalósítják, hanem „csinálják” a szerelmet.

Egy ilyen totális önátadás több partnerrel *teljes képtelenség*. Tudniillik hiányzik belőle a folyamatos, állandó és feltétel nélküli elkötelezettség. *Sartre* a nagy egzisztencialista filozófus is eljut oda, hogy az ember a szabadságát akkor éli meg, ha valami értelmeset tesz vele. Márpedig akkor tesz vele valami értelmeset – mondja –, ha valahova vagy *valakihez elköteleződik*. Egy eszményhez, egy kultúrához, egy *társhoz*. Elkötelezettség nélkül a szeretet nem önátadó, nem önfeláldozó, vagyis nem szeretet. A több partnerrel való kapcsolatban a személy eltárgyasul, eldologiásodik, a kapcsolat nem tud eljutni az intimitásig soha, semmikor.

A házastársi szeretetben azt az ajándékot kapja meg a férj és feleség, amely a Szentháromság kölcsönös mozgásában és szeretetében működik. Vagyis a szentségi házasság nem megöli, hanem folyamatosan *teremt és fokozza* a szerelmet. A szentségi házasságban a szerelem naponta *újratermelhető*, a múlt évek alatt egymás újra- és újrafelfedezése naponta *újabb csoda*. És ez je-

Lábady Tamás és Éva – közös irányba néznek

lentheti örömünk teljességét, amelyet *Krisztus* oly nagy gyengédséggel és szeretettel hagyományozott ránk.

„Szerelem a házasságban”

A napokban a hajnali IC-vel utaztam Budapestre. Amikor az óra ébresztett, Évi még aludt. Lassanként, ahogy lehullott rólam az álom, meghallottam könnyű lélegzését, megpillantottam lehunyt szemét, és hirtelen a meghatottság fojtogatta a torkomat. A nyugalom, alvó arcának kedvessége és bája szinte túlvilági volt. Szerettem volna egy pillanatra a karjaimba zárni és megcsókolni, de az a tudat, hogy megzavarhatom az álmát, visszatartott. Csak néztem, és gyönyörködtem benne. Azt akartam, hogy ez a pillanat az enyém legyen, és megmaradjon nekem. Harmincnégy évi házasság után ez a kép őrá. És túl az arcán és a vonásain, valami még mélyebbet éreztem. Mintha visszatükröződne benne az egész jövőm, és az, hogy ő nemcsak az enyém, hanem az énem egy része, hogy mi együtt lélegzünk, mozgunk és örülünk, közös fájdalomunk van, és közösek a reményeink. És ez a közösség valahogy az egész jövőnket szinte az örökkévalóságig magába foglalja. Egy mozdulattal belesimítottam a levegőbe, mintha a hajába túrtam volna, aztán ezzel a képpel a szívemben csendesen, lábujjhegyen kiléptem a szobából. Hálát adtam az Istennek, hogy mi kettőnket egynek álmódott meg.

Tisztelt Olvasóink!

Mindazok, akiknek lehetőségük van lapunkat „reklámozni”, kérjük, írjanak alapítványunk címére (Bp., 1055 Markó u. 7. III/4.), hogy el tudjuk küldeni részükre a folyóiratunkat bemutató plakátokat és szórólapokat!

Segítségüket köszönjük!

Wolf Judit

A személyes kapcsolat etikája

Szemponatok a szexualitás keresztény szemléletéhez

Erről a témáról nehéz beszél-nünk, mert majd mindannyiunk elődei keresztények voltak, és az akkori keresztények voltak, és az akkori keresztény erkölcsi felfogás értelmében szexualitásról nem beszéltek. Ennek megvan a története a korai keresztény filozófusoktól kezdve a középkoron át és főleg az Ellenreformációban – napjainkig. Ennek a folyamatnak a gyökerei az európai filozófia történetébe nyúl-nak vissza – Platónhoz. Vele kezdő-

dött el az eszmék, az ideák és az érzéki valóság elméleti szétválasztása a filozófiában. A görög és a római gondolkodás összeszövődött az Egyház életével. Az Apostolok korának – tehát az első keresztény közösségek – kivételével az Egyháznak, mint intézménynek mindig is egy kicsit zavart viszonya volt a szexualitáshoz.

Szexualitás a Szentírásban...

Az ószövetségi ember számára a szexualitás természetes, szép, gazdag és főleg szimbóluma az Isten szövetségének az Ő népével. Ezért volt hangsúlyozva a házasság termékenysége is. A házasság lényegéhez tartoztak a gyerekek. Ezen nem sokat filozofáltak a régi zsidók, mert az életérdekük az volt, hogy erős nép legyenek a háborús környezetben, és a hitük az a meggyőződés volt, hogy a mi Istenünk vigyáz ránk, az Ő gyermekei vagyunk, és annyi lesz az utódunk, mint égen a csillag. Ezt az Úr megígérte Ábrahámnak; tehát itt, a szexuális élet terén nem volt semmi zavar.

Az Énekek Éneke egy gyönyörű szerelmes költemény. Egy szó sincs a házasságról, csak a fiatalokról. A fiatal emberről és a lányról szól: érzékelhetem magamat, a fiatal testemet meg a szerelmesemet is. Isten alkotott.

Az ószövetségi ember számára nincsen külön test és külön lélek, mint azt később a Görögöknél és egész Európában láthatjuk, hanem férfi vagy nő vagyok, együtt Isten képmása vagyunk.

Ennek következtében Jézus sem beszélt sokat a szexualitásról. Teljesen természetes volt számára; nem volt piszkos, nem volt bűnös, nem volt semmilyen minősítve. Hanem egyet mondott: hogy megkívánja, hogy az ő tanítványai a házasságot ne törjék meg. És miért? Ebből az ószövetségi, mélyen hívő és misztikus életből, meg szemléletből fakadóan, hogy a házasság személyes kapcsolata az Isten hozzánk való kapcsolatának fénye és tükré.

...a középkorban...

A szexualitás helye hivatalosan a házasságban volt, és a házasság volt az alapja a gazdasági és társadalmi életnek. Ez nem volt kérdéses. Személyes kapcsolat, szeretet és szexualitás helyett inkább kötelességekről, önfeláldozásról és bűnökről beszéltek. A középkor óta a szexualitás a házasságon kívül bűnnek számított. Az én édesanyám engem még úgy tanított, hogy a házasság az egy megengedett bűn. És ezt a témát így is kezelték. Nem is volt

megengedve, hogy a Szentírást olvassuk, mert az helyenként nagyon szabadosan és érzékiesen írja le az emberi kapcsolatokat. Képzelnék csak el, ha valaki az Ószövetségből az Énekek Énekét olvasná, akkor már vétkezne – legalábbis gondolattal. És ha hangosan olvasná, szóban is vétkezne. Ha véletlenül ő is úgy élne, ahogyan az Úr Jézus ajánlotta, hogy éljünk úgy, ahogyan az elődeink, Ábrahám, Izsák, Jákob és a többiek, hát akkor meg... tettekkel is vétkezne. Ugyanis azt is meghatározták teológusok az Ellenreformáció óta, hogy ami a szexualitást illeti, ott nincs bocsánatos bűn, ezen a területen csak halálos bűn van. Szexualitásra tehát nem is volt szabad gondolni. Így történt aztán, hogy katolikus kislányok mindig nagyon szófogadóak voltak, nem is gondoltak rá, hogy hogyan akarnak a szerelmesükkkel vagy a vőlegényükkkel és később a házastársukkal élni, meg nem is készítette fel senki őket a házasságra. A házasság előtt nem volt alkalmuk ilyen problémákkal foglalkozni. – Ez volt a helyzet kb. a '60-as évekig.

...és ma

Miután a világ tovább fejlődött, mint közvetlen elődeink világa volt, az idősebb generációnak nagy problémát okoz, mikor látja, hogy a fiatalság beszél a szexualitásról, és él is vele. Úgy, ahogy nekik, a ma idősebbeknek nem volt szabad. És ők élték a hitüket nagyon komolyan, és nem is akarják feladni – nagyon helyesen –, de nem értik, hogy mit csinál most az ifjúság. Az ifjúság meg nem érti, hogy miért voltak olyan korlátozott elképzeléseik saját magukról az édesanyáknak meg a nagymamáknak – kötelességek, önfeláldozások meg bűnök között. Aztán meg a nagypapáknak, akik elvárták az önfeláldozást, és patriarchális elképzelésük volt saját magukról, ahogy ma már pl. egy egyetemista nem viselkedik.

Ha most XXIII. János pápára gondolok az aggiornamento-ra, a dialógusra, az egymással való beszédre, akkor azt gondolom, hogy a mi Zsinati Fórumunkon a mai témánkhoz az a feladatunk, hogy mi, akik különböző generációkhoz tartozunk, megtanuljunk egymással beszélni, és egymást meghallgatni az ilyen kényes témáról is.

Változások a világban, változások az Egyházban

Mindig újra felmerül a kérdés, hogy mi tartozik továbbra is a kereszténységünkhöz, amikor körülöttünk a világ annyira változik.

A család típusa korábban már a gazdasági rend miatt is, mindenképpen az egynejűség volt, és életre szóló házasságnak kellett lennie; mert képzelnék el, mi történt volna, ha az asszony úgy érzi, ezzel az emberrel nem tudok élni, – és elmegy, otthagyja a házat a parasztudvarral, az állatokkal, a kerttel. Hát miből éljen? És hogy éljen meg férje, a parasztember? Nem tud megélni, mert ha ő a földre megy dolgozni, ki főzi meg a levest? Szóval, egymásra voltak utalva már gazdaságilag is. Az egész gazdasági élet a családra volt építve – élethossziglan. A fiúk az apjuk foglalkozását vették át már a Középkorban is, így kerültek be a céhekbe, és nem is volt kérdéses, hogy ez az életútjuk. Hacsak nem kolostorba mentek. Hol vannak ma azok a fiúk és lányok, akik az édesapjuk,

édesanyjuk foglalkozását úzik? Ha még vannak, akkor legtöbbször abból az okból, mert művészi tehetséget örökölték. De nem azért, mert nem lenne más tanulási vagy megélhetési lehetőségük.

Alapvetően megváltozott a világ és a társadalom. Igaz Magyarországon a hitélet, az egyházi élet még kb. 40-50 év lemaradásban van. mégis, itt is az a feladata, hogy megszentelje azt a társadalmi formát, amelyben él. Pl. az első keresztények az ősegyházban megszentelték a rabszolgaságot. Szent Pál azt írta, hogy a hívők ne bántsák a rabszolgákat, szeressék őket, és bocsássanak meg nekik. A zsidóknál nem volt olyan jelentős a rabszolgaság, mint a görögöknél és a rómaiaknál. Ezért a probléma a görög és római keresztényeknél vetődött fel. Ők úgy oldották meg a kérdést, hogy jó, ha vannak rabszolgák, szeressük a rabszolgákat is, és a rabszolga szeresse az urát is. – Nem akartak ők semmiféle társadalmi fordulatot. De ez még nem tette magát, a rabszolgatartást etikussá.

A kérdés tehát az, milyen problémákat vet fel ez a társadalom, amelyben mi most élünk. Nem azok a válaszok a fontosak, melyeket elődeink találtak meg az akkori társadalmi viszonyokra a feudális egyházban, amikor a püspök nagy úr volt, és birtokai voltak. Lehet, hogy még ma is vannak birtokai, vannak feudális maradványok a püspökségen, de az élet az utcán, a városban, az már nem feudális, az már inkább globális, kapitalista. Társadalmilag átmeneti állapotban vagyunk. Sok kapcsolatunk van Nyugathoz is, Kelethez is, aktuális felfrissíteni az orosz nyelvtudást is; elérnek minket népek a Balkánról is, érintkezünk kultúrákkal, amelyek más történelmi és társadalmi fejlődésből fakadnak. Ez a „multikulturális” helyzet azt kívánja tőlünk, keresztényektől, hogy ismerkedjünk meg egymással, hallgassuk meg egymást, és próbáljuk egymást megérteni, az idősek a fiatalokat, a fiatalok az időseket, akik már élettapasztalattal rendelkeznek. Az odafigyelés a fontos. Ez az első lépés a személyes kapcsolathoz.

Így itt köztünk is az idősebbek, akik másképp tanulták a hitet, és a fiatalabbak, akik talán nem jártak hittanórara, mi mindannyian odafigyelhetünk egymásra, elmondhatjuk a tapasztalatainkat, és megpróbálhatjuk egymást megérteni. Így kezdődik a paradigmaváltás. Amit korábban a teológusok tárgyként kezeltek, az mára a mi személyes életünké vált. Gyakran még ma is azzal foglalkoznak a papok is, hogy mit szabad és mit nem, hogyan menjen a családtervezés, milyen módszer megengedett, milyen nem. Mintha a személyes kapcsolat két ember között egy tárgy, egy dolog lenne, amit szabályozni kell.

A farizeusok mindig újra kérdezték Jézust, hogy hát mi áll az Írásokban; a te tanítványaid morzsolják a búzaszemeket szombat; te gyógyítasz szombaton; nem mossátok meg a kezeteiket, pedig a mosakodás elő van írva. Jézus pedig azt hangsúlyozta, hogy nem attól lesz piszkos az ember, ami a száján bemeleg, hanem ami a szívből kijön. Ő tanítványok és barátok között, baráti körben élt, és tanította, hogy szeressétek egymást, mint ahogy én szerettelek titeket. Nem azért jöttem, hogy felbontsam a törvényt, hanem hogy beteljesítsem.

A farizeusi kérdések nem jó kérdések, mert nem arra irányultak, hogy hogyan éljünk egy szebb, teljesebb emberi életet, hanem arra, hogy igazhítt vagy-e te Jézus, vagy nem vagy igazhítt, – és akkor feljelentünk. Ez velünk is megtörténhet: fiatalok és idősek között a püspökségen, a plébánián, vagy nem-hivatalosan is. Rendben vagy-e te, vagy nem? Ezekre a kérdésekre ez a válasz: Mi nem akarunk törvényeket felbontani, hanem a mai életet akarjuk megszentelni. Az a fontos, amire az Úr Jézus tanított minket, hogy hogyan valósulhat meg Isten szeretete életünkben, a személyes kapcsolatunkban, a házasságunkban. Ha ma szexualitásról van szó, akkor ezt a személyes kapcsolatot egyik legfontosabb megnyilvánulásaként kell értelmeznünk.

Miről kell ma beszélnünk?

Mindenekelőtt arról, hogy mit várok a szerelemtől, az élettársamtól? Mit várhatok a házasságtól? Mit tartok fontosnak és mit gondol minderről a Másik?

A társválasztás, a házasság elődeinknél legtöbbször társadalmi és vagyoni szempontok szerint lett eldöntve: mennyi a lány hozománya, mennyit keres a fiú stb. Nagy szerepet játszott a szülők véleménye is mindkét részről. – Ma ezek a szempontok háttérbe szorultak; minél fejlettebb egy társadalom, annál inkább. Szerelem és szexualitás a fontos a társkeresésben. Ez egy kérdést vet föl mindenkinek a szíve mélyén: meddig tart vajon ez a szerelem, és hogyan tudjuk tartósítani? A nők természetüknél fogva óvni és tartani szeretnék a családot – főleg, ha gyerekeket szeretnének, vagy már vannak is gyerekek – a férfiak meg, szintén természetüknél fogva, ösztönösen hajlamosak a mindig újabb társkeresésre. Ezek megfigyelhető tendenciák, de nem kizárólagosan, és nem egyedül határozzák meg a viselkedésünket. A kérdés azonban megmarad: ha nem a ház, nem a lakás, nem a vagyon tart össze minket, hát hogyan lehet tartós kapcsolatot felépíteni? Merre visz az út a szerelemtől a szeretetig? Ez egy nagyon égető kérdés, és nem csak a lányoké. Már a partnerség elején beszélnünk kell arról, hogy mi a kapcsolatunk tartalma. Talán a gyerekeink együttes felnevelése? Egy kísérlet a tartós, személyes kapcsolatra? És ha nem vonzódunk már egymáshoz néhány év házasság után? Hogyan élem akkor a szexualitásomat? És vajon hogyan éli majd a férjem? Hogyan lehetünk bizalommal egymáshoz?

A másik megoldatlan probléma: hogyan egyeztessük össze a tanulást, a munkát a családdal?

A szakmai kiképzés, vagy az egyetemi tanulmányok idején is vannak jó barátaim; vagy talán egy nagyon jó barátom, barátnőm, akivel szeretném, ha sokáig, talán az egész életemen át jól megértenék egymást, akivel szeretném a gyerekeinket együtt felnevelni. De ugye, ütközik a gyerekeknek és a pályafutásunknak az érdeke. Nem szeretném a kiképzésemet megszakítani, mert minél fejlettebb, differenciáltabb egy társadalom, annál inkább szükség van mindenkinek, a nőknek is saját megfelelő munkalehetőségre. – Talán nincs is saját lakásunk, oda kell költöznünk az anyósomhoz, egy kicsit szűken élünk, és a feszültségek nem tesznek jót a szerelmünknek. – Ezek reális problémák, amelyek szét szakíthatják a kapcsolatunkat, de megadják az esélyt arra is, hogy megértsük magunkat egymással, odafigyeljünk egymásra – minden résztvevőre a nagy családi „játsszámában” –, hogy megtanuljunk együtt érezni egymással, anélkül, hogy elhanyagolnánk saját magunkat. Talán ez az út vezet a szerelemtől a szeretetig. „Szeresd felebarátodat, mert ő hasonló hozzád!”

Fiatal szerelmespár – egymásra támaszkodnak

A harmadik nagy kérdés nem a fiataloktól jön, hanem az idősebbektől, a szülőktől, nagyszülőktől, érdeklődő ismerősektől. Ugyanis látják, hogy hogyan élnek a fiatalok, önfeledten, mintha nem törődne a veszéllyel, és az idősebbek azt kérdezik, hát ez hová vezet? Mi lesz ezekkel? Ez nem vezethet jóra. Próbálnak tanácsokat adni, átadni a saját élettapasztalatukat egy másik világból, és sokszor aggódnak a hitük miatt is: Mi lesz itt a kereszténységgel? Pedig ha időt veszünk az egymással való beszélgetésre, néha az olvasásra is az egymás tapasztalatairól, akkor kiderülhetne, hogyan próbálják a különböző generációk keresztényei a különböző kulturális tájakon Jézust követni, Jézus misztikus életében részt venni. „A lélek ott fűj, ahol akar.”

Beszélnünk kell arról a tapasztalatról is, hogy a szexualitás és a házasság gyakran szétválnak. Miért? Régebben ez a két életterület együtt volt. A szexualitás a legtöbbször a házasság keretein belül lett megélve. És ma ezeket szét lehet választani. Ennek két oka van. Az orvostudomány is továbbfejlődött, és új fogamzásgátlási lehetőségeink vannak. Tehát technikailag meg lehet csinálni. – A fiatalok önállósodnak, az életszínvonal emelkedik, minél nyugatabbra megyünk, annál inkább megvan a lehetősége annak, hogy korán el is költözzenek otthonról, és az eredeti családjuk helyett összeköltöznek a barátjukkal, a barátnőjükkel, vagy lakóközösségben laknak, és így is megvan a lehetőségük arra, hogy a partnerükkel együtt éljenek. Régebben ez, ugye, nem így volt. Anyukák vigyáztak a kislányukra. Ma megvan a lehetőség, hogy együtt éljenek, ha nem is gondolnak házasságra.

A nők pedig, minél fejlettebb gazdaságilag a társadalom, annál inkább, nemcsak papíron, hanem tényleg egyenjogúak lesznek és vezető pozíciókba is kerülnek. Ebben a folyamatban félnek a nők a régi családi szerepüktől, a kiszolgáltatottságtól. A középosztályban a legtöbb svájci nő azt mondja, hogy nem megy férjhez. És mit csinálnak erre a svájci férfiak? Keletről hoznak feleséget, főleg Magyarországról, meg Lengyelországból. „Azok még rendben vannak.” Vagy egy szociális réteggel alacsonyabban keresnek társat. – Gyakran így van. Ehhez még hozzájön, hogy a generációs

konfliktus miatt a szülők példája nem útmutató példa a fiatalok számára. Egy változó világba nőnek ezek bele. Nem sokat segít, ha apuka az anyukával, de inkább a nagypapa a nagymamával olyan hűségesen élt, és sohasem veszekedtek. „Nekünk olyan szép házasságunk volt, hogy nálunk nem esett egy rossz szó sem.”

Ez a példa ma nem segít a nehézségekkel való bánásmódban. Abban az időben élünk, amikor egymással való vitatkozásoknak, a „veszekedésnek” a kultúráját már az iskolában tanuljuk.

Egy utolsó kérdés a mai estére: Hogyan fejlődik ki az egészség, jó szexualitás?

Miután a mi századunk elejéig a szexualitást nem volt szabad élvezni, ha meg is volt engedve a házasságban – ez a beállítottság mély nyomokat, gátlásokat hagyott a fiatalok nevelésében. Ez volt a talaja a kétértelmű vicceknek, a nők zavarba hozásának férfitarasaságban, kellemetlenkedéseknek. Hiányzott az öröm és a biztonság, hogy az egész testem jó úgy, ahogy az Úristentől kaptam, minden jó és szép rajtam, érezhetem és érzékelhetem magamon is, meg a társamon is. Ez az alapja az egymás megértésének, az együttérzésnek, a szeretetnek.

Az egészséges szexualitásra való nevelés a születés előtt kezdődik, a várákozás idejében, amikor a jövőendő kisbaba minden mozdulatának és megnyilvánulásának örülök. A születése után pedig, mikor a szülők ismerkednek az új jövevényvel, és minden új fejlődési mozzanatát, mintegy örömteli párbeszédben és testi közelségben kísérik a serdülőkorig, sőt azon túl is, fokozatosan elengedve az önállóságba. Ha mi szülők mindent szépen és jónak tartunk a gyerekeinken, ha odafigyelünk rájuk, és próbáljuk őket minden helyzetben megérteni, akkor a nevelésünk biztonságot ad, erős gyerekeink lesznek, akik szeretettel tudnak bánni saját magukkal és társukkal, testestől-lelkestől.

Ezek az én számomra a fontos kérdések, amelyekre együtt kereshetjük a választ, elsősorban az élettársammal, de baráti körben és néha a Zsinati Fórumon is. Az együtt-keresés fontosabb, mint egy adott válasz.

Feminista morál – férfiközpontú teológia

A macsó kultúrát másoljuk?

„Mi nem egyszerűen csak egy nagyobb szemetet akarunk a férfiak tortájából” – mondja az európai feminizmus anyja, a holland teológusnő, Catharina Halkes. Kultúrkritikájában így fogalmaz: „Mi sokkal inkább egy új tortát akarunk sütni. Kultúránkat szeretnénk gyökeresen megváltoztatni, hogy ne férfiközpontú legyen, hanem valóban emberi.” A patriarchátusról szóló kritikájában konkrétan megfogalmazza mindazokat a problémákat, melyek a nőket érintik a mindennapokban a társadalmi élet és az egyház számos területén. Ilyenek például: a nehezen elérhető vezető pozíciók, többszörös leterheltség, hátrányos megkülönböztetés a munkahelyeken és anyagi téren és nem utolsósorban az erőszak különböző formái. Ezek mögött a nők lebecsülése áll, mely kimondatlanul is sokszor megtapasztalható. Ez a hozzáállás teljesen megfelel a patriarchátusra jellemző dualista gondolkodásmódnak, mely elsősorban a görög filozófusok által jutott el a kereszténységhez. Ellentétes pólusokat – melyek kölcsönösen kiegészíthetik egymást – úgy értelmezznek, mint két egymással szembenálló, összeegyeztethetetlen és kibékíthetetlen fogalmat. Köztük világosan felismerhető a hierarchia: fenn-lenn, ég-föld, Isten-világ, lélek-test, férfi-nő. Ezekben az állítólagos ellentétekben reális hatalmi viszonyok tükröződnek vissza. Ez a gondolkodásmód a vallás területén ahhoz vezetett, hogy a nőket a világban, a természetben, a testiség és a szexualitás területén az alacsonyabb rendű oldalra állították – távol Istentől,

lélektől és értelemről. Így bizonyítják – verbálisan vagy nem verbálisan – a nők másodrendűségét. Feminista teológusnők felhívják a figyelmet, hogy ez a fajta hierarchikus és dualisztikus gondolkodásmód teljes mértékben távol áll a kereszténységtől. Jézus követőinek ugyanis az a feladata, hogy felebaráti szeretetben éljék meg és tükrözzék vissza Isten feltétlen szeretetét, nem pedig az, hogy egy férficentrikus kultúra törvényeit átvegyék. A feminista teológia ezért kezdetektől kiemeli a nőket abból a „tárgy” szerepből, ahová a hagyományos férficentrikus teológia helyezi őket és meghagyja őket annak, amik: „alanyoknak”, személyeknek, akiknek saját elképzeléseik vannak. Ezt a feminista teológia az élet számos területére kivetíti. Így nem csupán az istenkép válik vita tárgyává, hanem a teremtetéstörténet értelmezése, a környezettudatosság, az emberkép, az áldozatteológia, a föld és ég egysége. Végezetül a feminista teológia hangsúlyozza: itt nem arról van szó csupán, hogy kevésbé pusztítsuk a környezetet, hogy kevésbé legyünk uralkodók és elnyomók, hogy kevesebb erőszakot alkalmazzunk a nőkkel szemben és hogy kevésbé legyünk bálványimádói egy férfiközpontú és erőszakos képzeletbeli világuralkodónak – hanem egy radikális elfordulásra van szükség minden dualista és hierarchikus gondolkodás-és viselkedésmintától.

Forrás: Publik Forum 2000/22, 29. o.

Az irgalmasság lelki cselekedeteiről V.

Tévelygőket meginteni¹

Szent Tamás szerint annyit jelent, mint megszabadítani valakit a bűn rosszaságától. Fakadhat ez az intés az *igazsághossz* erényéből, ha főképpen azt a rosszat tartjuk szem előtt, amit a bűn okozott, a rossz példa káros következményeit, a közjó ellen elkövetett sértést. A „correctio fraterna”, a testvéri megintés azonban elsősorban a *bűnös embert* tekinti és nem a bűnt; az *embert* szeretné megszabadítani a bűn rosszaságától. Rengeteg sok fordul meg ennél a kérdésnél az illetékességen. Jó barátomat persze megkérhetem, hogy figyelmeztessen hibáimra, minden jó házasságban is el kell jutni ennyire, az előljáróknak természetes kötelessége alattvalóikkal szemben, szülőknél gyermekeikkel szemben –, de ha egyszer az irgalmasság cselekedetei közé tartozik, akkor nyilván nem arról van szó, hogy valaki kötelességből tárja elé a hibáimat, mint például az előljáró, vagy jogból, akár én adtam, akár természet adta jog. Tehát milyen okból teheti ezt valaki? (Akinél azért, mert beleszólt a dolgaimba, még hálás is legyek, ahelyett, hogy nyaklevesrel intézzem el?)

Szeretettől és irgalomból – más jogalapja nem is lehet, és ez annyira elég keresztény emberek között, hogy még kötelességgé is teszi a testvéri megintést...

Nézzük elsősorban a feladat terjedelmét, hogy *kikkel szemben* vagyunk erre kötelezve? Nyilván nem jelenti ez a kötelesség azt, hogy bármelyik jött-ment emberhez odalépünk, és találó, de rendkívül nagy mértékben kellemetlen megjegyzéseket tegyünk lelkiállapotára vonatkozólag. Még a lelkipásztorok sem tehetik azt meg, pedig híveik nagy részének lelki képe, anélkül, hogy személyesen ismernék őket, mint a nyitott könyv fekszik előttük. Akadtak szentek, akiknek megadatott a léleknevezés adománya, az a nagy és rettenetes teher, amikor valaki előtt teljesen nyitva áll a többiek lelke. Ilyen volt svédországi Birgitta vagy az Ars-i szent plébános. Akadtak próféták, akik nyilvánosan ostromozták koruk hibáit és bűneit, akiknek Isten büntető ítéletét kellett hirdetniük: „Nem szabad bírnod testvéred feleségét!” – de mily nehéz megállapítani, hogy a próféta küldetése, vagy csak a hatalmi ösztön szól-e valakiből? Mi, közönséges keresztény emberek tarthatjuk azonban magunkat az erények anyjához: az okossághoz – hogy hol, mikor, hogyan illik...

Tehát megelégedhetünk azzal, ha az irgalmasságnak ezt a cselekedetét azokkal gyakoroljuk, akik *ránk vannak bízva*, akár természetes, akár hivatásbeli vagy más személyes kapcsolatok révén.

Másik kérdés arra vonatkozik, hogy *mit* kell megmondanunk? Az igazi barátot arról lehet felismerni, hogy képes-e arra, hogy megmondjon valakinek, és persze hogy *hogyan* mondjon meg valakinek egy kellemetlen igazságot. Persze, hogy mi a kellemetlen igazság, az megint relatív; a mai ember általában sokkal kevésbé szívesen hallgatja meg azt, hogy kellemetlen szájszaga van, vagy nem mosakszik eleget, mint azt, hogy miért nem jár templomba és miért tart fenn valakivel bűnös viszonyt. Ha igazán jó barátom valaki, akkor természetesen ezeket a hibákat is megmondom neki, hiszen ez elidegenítheti a társaságtól, és odáig fajulhat, hogy mindenki kerüli, mert nincs senkinek sem elég bátorsága, hogy figyelmeztesse hibáira. És ha ezeket a hibákat megmondom neki, hát hogyne hívnám fel figyelmét azokra is, melyek Istentől idegenítik el?

Olyan könnyű erről így beszélni, de mennyivel nehezebb megcselekedni. Miért? Mert nemcsak a hallgatás, hanem az igazi, helyes megmondás is nagy művészet. Nézzük meg tehát most, hogy milyen súlyosan kötelezi az embert a correctio fraterna? A legtöbb nehézséget a részvét okozza, az a *hamis részvét*, ami a másikat minden körülmények között meg akarja kímélni a kellemetlenségtől, vagy sokszor inkább saját magát, mert fél a jelenetektől, kiábrándulástól vagy a megtört barátságtól – hisz köztudomású, hogy semmi mással nem gyűlöltethetem meg magam jobban, mint éppen az ilyen figyelmeztetésekkel. Aki látja, hogy használna a figyelmeztetése, de akár kényelemből, akár félelemből elmulasztja, az nemcsak hogy nem gyakorolja az irgalmasságot, hanem még bűnt is követ el, mert önmagát jobban szereti, mint felebarátját... A bűn feltétele persze az elsősorban, hogy úgy látom, tudnék segíteni, de

nem teszem. Ahol józan ítélettel azt mondhatom, hogy hiábavaló a figyelmeztetésem, vagy esetleg éppen az ellenkezőjét érem csak el vele, ott természetesen jogosult a hallgatás. Azután azt is le kell mérni, hogy az a bűn milyen viszonyban áll azzal a jóval, barátsággal, házi békével, amit a figyelmeztetéssel veszélyeztetek.

Egyébként persze nem is olyan nagy baj, hogy neheziinkre esik a megintés, mert biztos, hogy csak az teszi kellő figyelemmel, mértékkel, az emberi méltóságnak minden körülmények közötti tiszteletben tartásával, aki saját maga érzékenységet képes másokban is felismerni. Éppen szent Birgittáról jegyezték fel, hogy látnoki erejének hatalmából bűnbánatra szólította fel az avignoni pápákat, hogy a svéd királyt úgy megrendszabályozta, mint egy kisgyermeket szokás – közben pedig természeténél fogva olyan szerény és félénk volt, hogy a legnagyobb önlegyőzésébe került, ha egy szolgálóját valami miatt meg kellett szidnia. Az ilyesmit aztán megérzi a bűnös, a tévelygő is, és ez az érzés megfosztja a megintést attól a gyanútól, mintha csak valami gonosz önelégülés miatt történe az egész. Liziói szent Teréz azt írja: „Valamibe kerülnie kell nekem, magamnak is a megintésnek, de ha helyes volt, akkor ki kell tartani mellette és nem szabad keseregni afölött, hogy bánatot okoztam másnak”. Goethét lehetne még idézni mellé: „Gott und die Natur lieben nicht zärtlich” – Isten és a természet nem gyöngéden szeret...

Vigyáznunk kell azonban arra, hogy a bűnös megintése ne annyira az ember megszégyenítését vagy gyöngeségének hangsúlyozását célozza, mint inkább azt, hogy tartson bűnbánatot és újuljon meg lelkében. Ősrégi vágya az emberiségnek, hogy megtalálja a fiatalító életelixírt; pedig már a lélek számára – és akkor tulajdonképpen az egész ember számára – adva van a bűnbánatban. Aki bűnbánatról beszél, az az ember megfiatalodó és megújuló erejéről tesz tanúságot. Aki bűnbánatról beszél, az a feltámadásnak és újjászületésnek hallatlan erejét hirdeti, amellyel az ember mindig győzedelmeskedik a pusztulás és tévelygés felett. Éppen ezért aki megint a másikat, mindig alázattal teszi ezt, meghajol a bűnös jóakarata, egyenessége, elszántsága előtt, mert hiszen a megintésnek csak akkor van értelme, ha az Isten kegyelme mellett bízhatunk ezekben a természetes erőben...

Bűnösöket meginteni: az evangélium tanítása. Csak aki komolyan veszi azt a veszélyt, amiben a bűnös lebeg, aki meg van győződve a bűn rettenetes valóságáról, csak annak lesz kellő bátorsága és ereje, hogy döntő pillanatban közbeszóljon és segítsen. Ez is az egyik pont, ahol oly furcsán meggyöngült napjaink hite és ezért menekülünk a szeretetnek ettől a kötelességtől. Nem hisszük igazán, hogy elpusztulhatnak emberek, hogy valóban *örök kárhozatra* juthatnak; vagyunk olyan túlságosan toleránsak, nagyvonalúak, magyarára mondván azonban *közömbösek* mások bűneivel szemben – ha mégannyira is türelmetlenné tesznek vagy felbőszítenek apró hibáik vagy modorosságaik. Ezért színleljük az ártalmatlanságot ott, ahol meg kellene éreznünk a helytelent, a hamis diszkréción mögé rejtőzünk, mikor az emberek szája már telve van annak a magánéletnek a titkaival. Vajon röstellnénk-e, hogy kiüssük valakinek a kezéből a poharat, ha tévedésből méreghez nyúl, pusztán azért, mert ez nem illik? Vagy talán nem keltenénk fel csupa tapintatból azt, aki alszik és feje fölött kigyulladt a ház?

Mindaddig azonban feltételeztük azt, hogy az intés eredménnyel jár. De mi legyen akkor – és talán ez a gyakoribb eset –, ha nem lesz eredménye, ha már sokszor próbálkoztunk eredmény nélkül, vagy megvan az a veszély, hogy éppen az ellenkezőjét érjük csak el, megkeményedik és megmakacsolja magát? – Bizonyos esetekben itt is érvényes, hogy hét-szer és hetvenhét-szer kell próbálkoznunk. Általában azonban az imához kell fordulni, és az Isten irgalmába ajánlani a mi irgalmas szívünk gondját, aggodalmát...

1. Nyíri Tamás kéziratban maradt beszédei, IV. kötet 35–41. o.

Az Európai Jezsuita Tartományfőnökök Konferenciája (sajtó-tájékoztató)

Az európai jezsuita vezetők aggodalmaikat fejezik ki a menekült kérdéssel kapcsolatban:

- A menekültek nagy száma „az emberi méltóság megsértése”
- A menekültek erkölcstelen csempészésének feltárása
- A kormányokat nagyobb megértésre ösztönzik a szegénység elől menekülővel
- A tömegtájékoztatói eszközöket kéri, hogy ne általánosítsanak túlságos leegyszerűsítésekkel
- Az oktatás szerepe; speciális programok szükségessége

Európai jezsuiták vezetői sürgetik a kormányokat, hogy megértőbben viszonyuljanak az Európába gazdasági okokból menekültekkel szemben. Ezt a nyilatkozatukat a Jezsuita Menekült Szolgálat alapításának (1980. november 14.) huszadik évfordulójára adták ki. Habár elismerik, hogy „különbség van az életveszély elől és a gazdasági okok miatt menekültek között”, de „a szegénység előli menekülés is jogos, és megfelelően kell válaszolnunk erre a kihívásra: hosszú távon azzal, hogy jól célzott segélyeket adunk a fejlődő országoknak, rövid távon pedig azzal, hogy együtt érzően fogadjuk az ezekből az országokból menekülteket”. Rámutattak arra is, hogy „a menekültek befogadása nem csak abból áll, hogy nem küldjük őket erővel vissza, de biztosítanunk kell nekik lakást, szociális ellátást, oktatást és a családgyegetést jogát is”.

Európa népesedésének csökkenése rádöbbeníti országainkat arra, hogy a menekültekre igény van, mint „lényeges gazdasági erőforrásra”. De arra figyelmeztetnek, hogy „a menekülteket ne csak gazdasági tényezőként tekintjük, hanem mint jogokkal rendelkező emberi lényeket”. Azt is megjegyzik, hogy „ha a mi nyugati gazdaságaink a fejlődő országok legjobbjait vonzzák (sőt kiválogatják), ez megfelelő tehetségek nélkül hagyhatja ezeket az országokat, pedig fejlődésükhöz nagyon kellenének ezek az emberek”. A nyilatkozat különösen sajnálja, hogy csempészet folyik a menekültekkel és a letelepedési engedélyt kérőkkel.

A nyilatkozat aggodalommal szól arról, hogy a kormányok növekvő keménységgel viszonyulnak a menekült kérdéshez: „keményebb feltételekhez kötik a vízumot; olyan elriasztó intézkedések, mint a közösségi szállásra zárás, szociális juttatások megvonása; határozatok, amelyek az állam felelősségét megszüntetik, mint például újrabelépési egyezmények, időleges védelem, a származási ország biztonsága, biztonságos harmadik ország”. Főleg az ad aggodalomra okot, hogy „egyre több menekültnek és letelepedési engedélyt kérőnek jelölnek ki kényszer lakhelyet a közösségi szállásokon”.

A tömegtájékoztatói eszközök felelőssége a menekült kérdéssel kapcsolatban kiemelt helyet kapott a nyilatkozatban. Ha a tájékoztatás kiegyensúlyozott, az elősegítheti, hogy a menekültekkel szembeni hozzáállásunk is kiegyensúlyozott legyen. Ellenkező esetben erősödhet az idegenekkel szembeni ellenszenv és a fajgyűlölet. „A tömegtájékoztatói eszközök legye- nek annak tudatában, hogy főlshíthatják a gyűlöletet, és növel- hetik a már úgyis túlzott félelmeket. Mindez a menekültekkel szembeni bizalmatlansághoz, gyűlölethez, sőt megtámadásuk- hoz vezethet.” Ezért sürgetik a tájékoztatói szakembereket, hogy „egyezzenek meg a menekültekről szóló híradások közös hangnemében, módszerében”.

Kiemelték az oktatás szerepét is: „Az oktatóknak kulcsszere- pük van a jövőendő nemzedékek menekültekhez való felelősségtel- jes és tájékozott hozzáállásának kialakításában. Sürgetjük megfe- lelő oktatási programok kifejlesztését az oktatás minden szintjén.”

A Jezsuita Menekült Szolgálatot 1980-ban alapította az akkori jezsuita rendfőnök, Pedro Arrupe. Ma a világ 65 országában tevé- kenyedik a Szolgálat.

Kilépések az egyházból – a folyamat nem áll meg

Az 1998-as statisztikai adatok szerint a megelőző évben alapo- san megcsappant Németország két nagyegyházának taglétszáma. Az evangélikus egyház 1998-ban mintegy 300 000 hívővel mond- hat kevesebbet magának, míg a katolikus egyházból 230 000-en távoztak.

„Oké, ha szűz vagy. A szüzesség érték.”

Nagy-Britanniában oly gyakori a teenager-terhesség, mint sehol másutt Európában. Ez évente mintegy 90 000 fiatal lányt érint, akik még nem töltötték be a 19. életévüket. A szexuális felvilágosítás és az ingyenes fogamzásgátlók terjesztése úgy tűnik önmagában nem elegendő ahhoz, hogy a folyamatot meg- állítsák. A kormány felismerte, hogy a fiatalok tudatára kell ha- tást gyakorolni, lelkiismeretüket formálni, érzékenyebbé tenni. Ezt célozzák meg most induló kampányukkal, melynek szlo- genje így hangzik: „Oké, ha szűz vagy. A szüzesség érték.” Ez- zel szeretnék felhívni a teenagerek figyelmét arra, hogy a sze- xualitás lényegét megérteni egy tartós párkapcsolatban illetve a házasságban lehet.

Sok millió aláírás gyűlt össze 145 országból a halálbüntetés el- tiltása érdekében, melyeket még az új évszázad beköszönte előtt, decemberben nyújtottak át Kofi Annan ENSZ főtitkárnak. A csaknem 3 millió aláírást a Római Szent Egyed Közösség gyűj- tette Helen Prejean nővér vezetésével a Moratorium 2000 kam- pány keretében

Az Indiai Katolikus Püspöki Kar felhívást tett közzé „a keresztény közösség békéje és igazsága” érdekében közvetlenül az után, hogy a múlt év decemberében egy éjszaka brutális körülmények között meggyilkoltak egy indiai katolikus papot. A támadók feliratot he- lyeztek a holttestre a következő felhívással: „Ne ünnepelj hindu szertartásokat, ne hívj meg hindukat, és ne téríts! Először figyelmeztünk, utána megsebesítettünk, harmadszorra megölünk!” Az elmúlt év végén több támadás is érte az indiai keresztény közösségeket.

Karácsony napján illegális afrikai bevándorlók foglalták el a Vatikán párizsi nunciaturáját. A 70 illegális menekült lakhatási engedélyt kért Franciaországtól. Elmondásuk szerint az épület- foglalásra a megértés és együttérzés keresztény ünnepét szándé- kosan választották. A rendőrség a betolakodókat letartóztatta.

A Vatikánt Indonéziában képviselő pápai nuncius Renzo Fartini érsek felhívást intézett az Indonézia 210 millió lakosságá- nak mindössze 3%-t kitevő katolikus keresztény közösséghez, hogy a muzulmán országok némelyikében – köztük Indonéziában is – erősödő iszlám fanatizmus dacára se adják fel a reményt, és keressék az együttműködés új útjait.

A Spanyol Püspöki Konferencia elnöke minden nézeteltérés, még a terrorizmussal kapcsolatos problémák megoldására is leg- fontosabb eszközként a párbeszédet tekinti. A spanyol püspökök ülése a terrorizmust az igazság és együttérzés elleni legnagyobb támadásnak tekinti.

*Szent Ferenc Bronxban.
Fiatal szerzetesek szokatlan életmódja*

Tizenhárom évvel ezelőtt kilépett a rendjéből nyolc amerikai kapucinus szerzetes. Döntésük felháborodást váltott ki a közösségükben, de ők elszántan keresték azt az életformát, melyben még radikálisabban követhetik az evangélium tanítását. „Amennyiben Jézust a Kálváriára is követni szeretnénk, miért ne ereszkedhetnénk le a gettó emberei közé?” – kérdezték John O’Connort, New York nemrég elhunyt érsekét. Az egyházfő Bronxba, a St. Chrispin Plébániára küldte őket. Ez Bronxnak az a része, ahol Puerto Ricói bevándorlók élnek, egy negyed, melyet zömében hajléktalanok, drogosok, fiatalokból álló bandák és nincstelenek laknak. A St. Chrispin Plébánián alakult meg az első közösségük, mely a „Megújulás Ferencesei” nevet viseli. (Franciscan Friars of the Renewal). Szürke csuhájukról ismerhetők föl, tonzúrát és szandált viselnek. Naponta négy órát imádsággal, havonta két napot teljes csöndben, visszavonultságban töltenek. Idejük többi részében apostoli tevékenységüknek tesznek eleget. A testvérek átlagéletkora harminc év, számuk hatvanra nőtt, New York hat különböző közösségében tevékenykednek. Szerke az Egyesült Államokban végeznek missziós munkát, prédikálnak fiataloknak. Néhányuk a „Hop Line” szervezetben bevándorlók ügyeivel foglalkozik. Ismét mások a hajléktalanoknak szentelik életüket. Vezetőjük, Glenn Sudano testvér szokatlan módon, amerikai stílusban fogalmazza meg munkájuk lényegét: „Semmi pénz, semmi nyalánság, egy főnök” (no money, no honey, one boss). Luc Adrian francia újságíró így vélekedik a testvérek munkájáról: „Nem elsősorban a fizikai szegénység az, amitől Bronx lakói szenvednek. Sokkal inkább egy erkölcsi, érzelmi és szellemi nélkülözéstől. Különösen a nehéz családi körülmények közül érkeztek vágnak együttérzésre, melegségre”.

A fiatal szerzetesek így látják saját munkájukat. Tudatosan nem akarnak hivatásos szociális munkásokká válni. Önmagukat elsősorban Szt. Ferenc radikális követőinek tartják, akik minden reményüket a Szentlélek vezetésébe vetik. Ez a fajta élet sokszor megbotránkoztató, ellentmondásos és diszharmonikus, ugyanakkor egy belső nyugtalanságból lelki forrongásból táplálkozik, mely sajátos gyümölcsöt terem – nem csak Bronx szegényeinek.

*Tisztességes kereskedelem,
igazságos bérek, környezetünk védelme*

A japán Hirosimában 120 szerzetesnő rendezett konferenciát: „Nők a valódi kiengesztelődés útján – teremtsünk új életet” címmel. Miközben a gazdasági globalizáció „felülről” igazságtalan struktúrákat, formákat hoz létre, szükség lenne arra, hogy különböző lelkiségi mozgalmak, egyházi közösségek egy „alulról jövő” lelki megújulást hozzanak. Ide tartozna egy tisztességes, mindkét fél számára előnyös kereskedelem, reális, igazságos bérek, a környezet védelme, átgondolt beruházások, melyek erkölcsi és szociális szempontból is indokoltak. Mindez segítene a szegénység leküzdésében. Példát adhatna e tekin-

tetben egyfajta mértékletes magatartás. A szerzetesnők hangsúlyozzák, hogy fontos az igazságtalanság áldozatait és elkövetőit is kiengesztelni egymással, hogy „új teremtménnyé legyenek az igazságosság útján.”

*Könnyek között imádkozták együtt a Miatyánkot.
Történelmi jelentőségű találkozás
a Pátriárka és a Bíboros között*

Megható Találkozásról tudósít az osztrák hírügynökség (Kathpress). I. Teoctist ortodox pátriárka meglátogatta otthonában a nyolc éve szülítés következtében lebénult görög-katolikus egyházfőt, Alexandru Todea bíborost. Todeát a kommunista rezsim alatt többször megkínózták, egyházát előbb egyesítették Rómával, majd 1948-ban hivatalosan feloszlatták és az ortodox egyházba olvasztották. A bíboros betegsége miatt nehezen fejezi ki magát, csak nagy erőfeszítések árán sikerült elmondania együtt a Pátriárkával a Miatyánkot, aki a meghatottságtól könnyezett. A látogatást I. Teoctist kezdeményezte, akit a rezsim alatti vitatott magatartásáért sok támadás ér. Szerette volna meglátogatni testvérét Krisztusban, akit mártírként tisztelnek a kommunista rendszerben elszenvedett megaláztatásokért, melyet Krisztusért és a román népért hőiesen vállalt. Sok évvel ezelőtt ismerkedett meg vele: „Akkoriban nem voltunk egy véleményen. Ma sem értem, miért kellett külön utakon továbbindulnunk.” – vallja a Pátriárka az egyórás találkozó után, ami igen szívélyes hangulatban telt. A találkozás létrejöttét II. János Pál látogatásának gyümölcsként értékeli.

Ghánában nincs éhínség

Nyugat-Afrika egyes országaiban, mint például Ghána és Mali, nagy lépéseket tett az Entwicklungshilfe az alultápláltság és éhínség leküzdésében. Ghánában a maniókatermés hektáranként 10 tonnáról 55 tonnára emelkedett. Maliban is eredményes volt a segítség. Mindkét ország békében él szomszédaival – derül ki az élelmezési világszervezet tudósításából.

Afrika más országaiban, mint Etiópia, Zimbabwe, Angola és Uganda, a háború és a korrupció a nyugati segítség eredményeit tönkretette. Világszerte 826 millió embernek nem jut elég élelem. Ez a szám kb. 30 év múlva csökkenthető a felére – vélik a szakemberek.

A Magyar Televízió vezetése megszüntette az EZREDELŐ c. műsort. Az 1991-ben kezdett EZREDVÉGI BESZÉLGETÉSEK-ben, ill. folytatásában az EZREDELŐ-ben **Monory M. András** – **Tillmann József** a magyar és a világkultúra közel száz jeles személyiségével folytattak beszélgetéseket. Mivel a műsor a televízió legolcsóbb produkciói közé tartozott, megszüntetése mellett anyagi érvek nem szóltak. A beszélgetések szövegváltozatai vezető magyar újságokban és folyóiratokban jelentek meg. A műsorról méltányló kritikák láttak napvilágot különféle orientációjú újságokban és folyóiratokban (Magyar Hírlap, Magyar Nemzet, Magyar Szemle, Magyar Narancs, Népszabadság, Országépítő, Élet és Irodalom, Filmvilág). A beszélgetésekből készült könyv két kiadásban jelent meg és fogyott el.

„Nagy és pompás az emberi szellem, nem hagy maga elé semmiféle határt állítani, csakis olyat, ami vele és az Istennel közös. Az ő hazája az a tér, amely a legmagasabbat és a mindenséget a saját kerületébe foglalja be, ez az egész boltozat, melyen belül terülnek el a tengerek, a szárazföld, amelyen belül a levegő, míg egyfelől az istenit az emberitől elválasztja, másfelől össze is köti. Azután nem engedi, hogy szűkre korlátozott életkort adjanak neki: „Minden előttem lefolyt év az enyém” – mondja. Egyetlen évszázad sincs a nagy szellemek elől elzárva, nincs oly idő, amin a gondolat át ne hatolhatna.”

SENECA 102. levél (Barcza József fordítása)

Kolumbia: Tanja vallomása

1993. január 31-én a kolumbiai *Forradalmi Fegyveres Erők* (FARC) gerillái elrabolták **David Mankins**, **Mark Rich** és **Rick Tenenoff** amerikai misszionáriusokat, akikről a mai napig nincs hír. Egy 2000. februári rádióinterjúban *Tanja Rich*, az egyik hitértő felesége, többek között ezt mondta:

„A férjem és én csak alig hat hónapja éltünk az esőerdőkben a kuna indiánok közt, amikor Markot elrabolták, de már rég a szívünkbe zártuk őket. Sok jó barátunk volt, akikkel együtt neveltünk hibás mondatainkon, újra és újra belebonyolódva az ot-taniak nehezen elsajátítható anyanyelvének rendszerébe. Éle-tünk legvidámabb napjait töltöttük együtt, és – az ő nagy tetszé-sükre – próbáltuk megszokni a dzsungellét mindennapjait.

Aztán jött január 31-e, az elrablás napja: Mark hátrakötött kézzel feküdt a padlón. Az egyik gerilla átkutatta a konyhánkat élelemért. Azt mondtam neki: „*Ha akarja, adok egy zsákot, amiben mindent elvihet.*” A gerilla megállt, megrökönyödve rám nézett, és így szólt: „*Tudja, ön egy nagyon különös asz-szony!*” Ettől a pillanattól kezdve megvédett többi elvadult, ör-jöngő társától. Megparancsolta nekik, hogy rögtön eresszenek el, és azt mondta: „*Azonnal tűnjünk el innen!*” Két kislányunk, akik akkor 5 és 7 évesek voltak, mint egy csoda, átaludták az egész borzalmat. Ma is hálát adok az Úrnak, hogy a gyerekek a dulakodás, lövöldözés, ordítozás, és teljes fölfordulás ellenére, semmit sem vettek észre Mark elrablásából. Az egészet átalud-ták – így védte meg őket az Úr egy életre szóló traumától. Ez az, amiért annyi, Mark nélkül eltöltött év után sem hiszek a rémhí-rekben, hanem egyedül csak benne, az Úrban.” – Gondviselő Atyánk fénye világítsa meg végre a sorsukat!

David Mankins, Mark Rich és Rick Tenenoff
amerikai misszionáriusok. A nemzetközi tiltakozások ellenére,
elrablásuk után hét évvel sem tudunk róluk semmit. /CSI

Dél-Szudán: Kivégzés és emberrablás az USA-küldöttség látogatásakor

November 19-én Marial Baiba érkezett **Susan Rice**, amerikai külügyi államtitkár-helyettes, hogy kiszabadított rabszolgákkal találkozzon. 20-án délelőtt, a hivatalos küldöttség érkezése utáni napon, kormánycsapatok betörték a Guong Nowh melletti általános iskolába. Kivégeztek 7, és elhurcoltak 24 fekete-afrikai gyereket – köztük 6 lányt – jelentette **Simon Wol**, Nyugat-Aweil előljárója. Két fiú – **Abraham Malong Chan** és **Dut Uchala Mel** –, akinek sikerült megszöknie, végignézte osztály-társai – **Santino Ngor Kuel**, **Peter Manyok Deng**, **Kuac Deng Kuac** – kivégzését, és jelentette az esetet. A katonák fejbeltették a három gyereket, hogy megfélemlítsék, és engedelmességre kényszerítsék a többieket. A kivégzést mindenkinek végig kel-

lett néznie. A helyiek később megtalálták négy másik, ugyan-így megölt fiú holttestét.

Az iskola elleni rabszolgava-dászatot a kormány *Népi Védel-mi Erők* (PDF) fegyvereseinek 600 fős osztaga hajtotta végre. A különítmény november 18-án azzal a céllal hagyta el aweili támaszpontját, hogy rabszolgát és szarvasmarhát raboljon a Chel nyugati partján, de az áradás miatt nem tudtak átkelni a folyón. A támadás után a Kartúmot Váúval összekötő vasútvonal mentén fekvő wed-weili laktanyába tértek vissza.

Omar Bashir elnök novemberben jelezte az újabb rabszolga-hadjárat kezdetét, sürgetve egy 12 000 fős PDF-csapat Nijálába (Nyugat-Szudán) vezénylését a Dél-Szudán elleni *dzsihad* folyta-tására – szól az *AFP* november 17-én keltezett kartúmi jelentése.

*Simon Wol, Nyugat-Aweil
megbízott vezetője /CSI*

A nemzetközi jog meghatározása szerint a rabszolgaság „emberiség elleni bűntett”. Az ENSZ jelenlegi szudáni külömbizottja, Leonardo Franco és elődje, Dr. Bíró Gáspár is elítélte a kormány PDF-csapatait a rabszolgaság újjáéle-désében játszott központi szerepük miatt. A CSI becslése szerint az arab többségű szudáni fegyveres erők és a velük szövetséges milicis-ták 1983 óta több mint 100 000 fekete-afrikai nőt és gyereket vetettek rabszolgaságba.

Szudán

A CSI májusban a szudáni rabszolgák érdekében új kam-pányt indított az USA-ban, amelyhez tizenkét különböző polgá-ri szervezet, és több afro-amerikai gyülekezet lelkeszei is csat-lakoztak, akik mindent megtesznek azért, hogy az amerikai köz-véleményt megismertessék a szudáni népirtás, éhínség és rabszolgaság valódi körülményeiről és hátteréről. A CSI ugyan-akkor több európai országban aláírásokat gyűjt szudáni tiltako-zó akciójához.

A *Szudáni Katolikus Püspökkari Konferencia* (SCBC) szept-ember 25-i közleményében teljes támogatásáról biztosította a Szudán és a vele szomszédos országok által kiadott *Alapelvek Nyilatkozata* című dokumentumot. A nyilatkozat követeli az emberi jogok és a vallásszabadság helyzetének alapos kivizsgá-lását Szudánban. – Imádkozunk a megbékélésért Szudánban.

Szaúd-Arábia

Június 25-én a hatóságok őrizetbe vették az indiai keresztény **George Josephet**, mert egy keresztény összejövetelről készült videofelvételt találtak nála. Két nappal később, június 27-én a vallási rendőrség Rijádban letartóztatta a szintén indiai keresz-tény **Joseph Vergist**. Nála is találtak egy videokazettát, amely-nek címkéjén a „Jézus” szó szerepelt. Szaúd-Arábiában nem-muzulmánoknak tilos a vallásgyakorlat.

Nem fosztogattak, hanem osztogattak

Megfordítva egy klasszikus (a „Jereváni rádió bemondta”-sorozatba tartozó) vicc poénját próbálom Barsi Balázs okozta szomorúságom derűre váltani. Varga Károly könyvéhez írott kommentárom egyik, a Barsi és Varga közötti – általam izgalmasnak és érdekesnek minősített – eszmecserevel foglalkozó bekezdését az általam mindig is szeretett és tisztelt Barsi atya több helyen alaposan félreolvasta. Sem őt magát, sem igehirdetését nem akartam kikezdeni, egy érdekes eszmecsere próbáltam felidézni. Többnyire Varga Károly többnyire szellemes megállapításait, jelzőit idéztem (és ezeket idézőjelbe is tettem), itt-ott egyetértve velük. Hogy miért nem érvekkel jöttem? Egyfelől, mert ezúttal nem vele vitatkoztam, hanem Varga Károllyal, s eközben felidéztem Varga könyvének egyik legérdekesebb mozzanatát, a Barsi–Varga eszmecsere, másfelől meg egyetértettem Varga érveivel. Úgy vélem, világosan jeleztem, hogy én magam mikor, miben nem értek Barsi atyával, akinek Egyházforum-beli lendületes replikáját élvezettel olvastam, érvelését több esetben meggyőzőnek találtam. Nagyon is egyetérték vele az izmusok utálatában, továbbra is rokonszenvezek túlvilágképével, melyet én – persze frappírozva – „pokol nélkülinek” tituláltam. Visszavonom a „sztárolt” jelzőt. Egyfelől azért teszem ezt, mert Barsi atya, mint izzig-vérig „kistestvér” igazán nem tehet arról, hogy sztárolják, másfelől azért, mert Torgyán szokta magát „sztárolt ügyvédnek” nevezni. „Mindössze” népszerű és nagyon sokak által szeretett igehirdető Balázs atya. Fenntartom viszont mindazt, amit az általam egyszerre tiszteletreméltónak és

vitathatónak tartott „tüzes katolicizmusáról” írtam, amely ugyan nem kelt bennem véres félelmet, hanem – amellet, hogy elgondolkodtat – legfeljebb olykor bosszant, olykor szomorít.

Ami igazán elszomorított, és ami miatt a nyilvánosság előtt válaszoltam, ez a három mondat: „Persze, ha nincsenek komoly érveink érvek ellen, akkor ismeretlenül is személyeskedünk. Kamarás ezt teszi velem szemben Nagymaros óta, ahol igehirdetésem hallva minősített. Akkor még a kommunizmusban éltünk.” Valóban, akkor még egy szovjet-típusú diktatúrában éltünk mindketten, és akkor még – én így éltem meg – egymással szoros szövetségben tettük a dolgunk: Balázs atya hihetetlenül szuggesztíven hirdette az Igét Nagymaroson, én meg szociográfiát írtam a nagymarosi találkozóról, és benne tudósítottam Balázs atya igehirdetéséről is. Megpróbáltam a lehető legnagyobb tárgyilagossággal. Nem egészen sikerült. Igaza van, minősítettem, pozitív felhangokkal. Tessék csak elolvasni a 92-93. és a 161. oldalakon írtakat. Nagymaros óta, azaz 12 éve nem írtam, nem nyilatkoztam Barsi Balázsról a nyilvánosság előtt. Úgy vélem, nem csak izlés- és stílusbeli különbségek akadnak megközelítéseinkben, hanem itt-ott teológiai felfogásunk is eltér, ám ezzel együtt – szentül hiszem – egymás másságát szeretettel és derűvel nem csak elviselő, hanem értékékként is tételező „párbeszélők”, s nem perbeszélők, már csak azért is így gondolom, mert a két rend, az övé (a ferences) és az enyém (a ferencesből kiágazó Ordo Joculator Dei, vagyis az istenbohóca) kétféle változat Ugyanarra, amiben – bizonyos vagyok benne – egyetértünk.

Legalsószentbenedek, 2000. december 7.
Kamarás István OJD

Tisztelt Szerkesztőség!

Az Egyházforum XV. (I. új) évfolyam – 2000/5 számának *Önigazolás vagy megigazulás* című cikkéhez kívánok hozzászólni. Pontosabban nem Mártonffy Marcell szokás szerint lényeglátó írásához, hanem egy képaláíráshoz: *Trentói zsinat – nem kereste a konszenzust*. Mivel ez a kijelentés nem következik a cikk gondolatmenetéből, nyilván a szerkesztőség véleményét fejezi ki. Csakhogy a sommás megállapítás nem állja meg a helyét sem a zsinat egészét, sem a megigazulás körüli vitákat illetően.

A Trienti/Trentói zsinat első két ülésszakáról (1545–47; 1551–52) ugyanis – a viták, levelezések, jegyzőkönyvek, naplók ismeretében – éppen az mondható el, hogy a zsinati atyák jelentős részében élt az egyházzsuzsákadás megszüntetésének reménye. A zsinati munka éppen azért haladt nehézkesen, mert „fél szemmel” mindig Németország felé tekintettek, és a megegyezés szempontjából legkényesebbnek ítélt témákban, vagyis az egyházreform gyakorlati és strukturális kérdéseiben elhalasztották a döntést. Sőt, a második ülésszakon néhány protestáns fejedelem és város küldöttsége is megjelent, hajlíthatatlanságuk azonban kiábrándulást keltett. Az is a tárgyalásos rendezés reményére utal, hogy a dekrétumokhoz csatolt kánonokban teológiai véleményeket ítélték el, s nem név szerint a reformátorokat (szemben a korábbi gyakorlattal, pl. Husz esetével). Megjegyzendő persze, hogy a zsinati atyák többnyire nem olvasták Luther, Melancton, Zwingli és Kálvin műveit, hanem a zsinati teológusok által ezekből kivonatolt tételeket vették vizsgálat alá.

A harmadik ülésszakon (1562–63) azonban már más volt a helyzet. Az augsburgi vallásbéke (1555) bizonyos értelemben rögzítette a felekezeti határokat, ezenkívül a spanyol résztvevők megnőtt befolyása és a humanisták háttérbe szorulása azt eredményezte, hogy a zsinat a protestánsokkal való megegyezés helyett a katolikus egyház belső reformjára irányította figyelmét. Ekkor vetették meg a zsinat után lassanként kibontakozó katolikus reform alapjait.

Ami a megigazulás tana körüli vitákat illeti, az 1530-as években egy igen tekintélyes, Erasmus szellemiséget követő csoportosulás (a szakirodalom evangélizmus név alatt emlegeti) ebben a kérdésben közvetítő álláspontot képviselt. Ez a kör azért érde-

kes, mert a pápai udvarban tevékenykedő bíborosokról, az egyházreform elkötelezettjeiről van szó. A lutheri és a később Trientben szentesített katolikus formulák közötti áthidaló javaslatuk az ún. kettős megigazulás tana, mely szerint az ember egyrészt egyedül Krisztus érdeméből igazul meg (beszámított megigazulás), másrészt az emberbe öntött kegyelem által (megszentelődés). Ezt a nézetet képviselte 1541-ben a regensburgi hitvitán Gaspere Contarini (egyébként laikus) kardinális, aki ekkor „kifejezte meggyőződését, hogy Luther üdvösségéről vallott felfogásának elsődleges forrása katolikus, annak teológiai megfogalmazása és az abból levont következtetések azonban nem.” Contarini és a jelenlévő reformátorok (Melancton, Butzer, Kálvin) hosszas vita után kidolgoztak egy „közös nyilatkozatot” a megigazulás kérdésében, amely azonban mindkét oldalon elutasításra talált. Megjegyzendő, hogy először Luther vetette el „pápista csalásnak” bélyegezve, s csak ezután Róma.

A megigazulásról a Trienti zsinat első periódusán lefolyt vitában pápai legátusként nagy szerepet játszott Reginald Pole bíboros, aki szintén az említett erasmianus körhöz tartozott. A kettős megigazulás tanát pedig az a Giacomo Sadoletto bíboros terjesztette elő, aki 1539-ben „mint egy barát és testvér” fordult a genf városához, az egyház egységének helyreállítását sürgetve (a városi tanács Kálvint bízta meg az elutasító válasz megfogalmazásával). A zsinaton végül – bár nem utasították el *expressis verbis* a kettős megigazulást – a jelenleg is érvényes formában hagyták jóvá a megigazulásra vonatkozó katolikus tanítást.

A Tridentumot nem lehet tehát azzal vádolni, hogy ne kereste volna a konszenzust, az viszont joggal állítható, amit a cikk O. H. Peschtől idéz: „Annak idején a politikai kényszer, a reformatori iratok tárgyilagossága ismerete és számos német püspök távolmaradása a trentói zsinattól megakadályozta a tárgyilagosságot.”

Végül megemlítem, hogy a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskolán az elmúlt szemeszter egyháztörténelem szemináriumát a megigazulás-tan körüli XVI. századi vitáknak szenteltük, így segítve a téma recepcióját a katolikus teológiai hallgatók körében.

dr. Gárdonyi Máté Ph.D. – főiskolai tanár
Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola

ÚJ PÜNKÖSD

– LELKIPÁSZTORI KÖZLEMÉNYEK

11. szám – 1999 Pünkösöd

Éljük szövetségünket Jézus Krisztussal? A magyar kereszténység ezeréves jubileumára

14. szám – 2000 A Megváltás ünnepén

Az ezeréves magyar kereszténység megújulásra szólít.

*Csak az új emberek, a bibliai embereszmény megélőí képesek
a Szent István-i örökséggel építeni életet, hazát és Isten Országát*

15. szám – 2000 nyarán

Az emberi szexualitás. – A házasságra való felkészülés szükségessége

16. szám – 2000 őszén

*Tanúim Lesztek! Lelkipásztorkodásunk elégtelensége;
keresztény vallásgyakorlatok önelégessége*

Az ÚJ PÜNKÖSD nem üzleti vállalkozás. Amíg a készlet tart, megkapja az, aki beküldi postacímét.

Dr. Mihályi Gilbert – 6000 Kecskemét, Reile G. u. 8. 3/8.

Határidőnapló és mini enciklopédia (nem ábécé, hanem dátum szerint rendezve). Londonban a Housmans már 48. éve ad ki Békenaptárt. Más nyugati nyelveken is rendszeresen megjelennek. Most végre itt van magyarul is, tele magyar vonatkozású adatokkal és anyagokkal! Szép és értékes ajándék lehet – környezeti és békére neveléshez nagyon hasznos!

Mérete 16x16 cm, 160 oldal. Színes borító. Strapabíró tűzött kötés. Kinyitva egy hét látható-kezelhető egyszerre.

Az egyes napokhoz magyar és nemzetközi évfordulók, művészek, díjazottak (pl. béke Nobel-díjasok), világ- és akciónapok, csillagászati események, más kultúrák témába illő érdekességei, zöld- és békemozgalmi emlékek vannak feltüntetve. Információkban nagyon gazdag! A hetekhez mottók, idézetek, versek, grafikák.

Összesített naptár 2001, 2002, sőt 2003-ra is. Évtervező, hetirend. Hely pénzelszámolásnak, mire-megy-el-az-idő-megfigyelésnek, személyiségfejlődés-célkitűzéseknek, élményörzőnek! Kölcsönadtam/kaptam nyilvántartó lap. Közérdekű információk.

Függelék: öko- és békecsoportok nemzetközi és hazai címjegyzéke.

Kiadja a Bocs Alapítvány. Szerkesztette Simonyi Gyula. • A napárnak nincs ára, az érte kapott adományok az újdívidi érecesekkel szervezett vajdasági békekeparcsra mennek. A javasolt adomány 400 Ft/db (plusz 80 Ft postázási költség), 3-8 példány rendelése esetén 350 Ft/db (plusz összesen 230 Ft postázás), 9-20 példány esetén 300 Ft/db (plusz összesen 100 Ft postázás), ennél több példánynál 280 Ft/db (plusz összesen 600 Ft postázás). • Kérjük a rendelésben pontosan felírni, hogy darabot és milyen címre küldjünk. Postai rendelésnél elég maga a esek, ha pontosan rajta van a cím és a darabszám.

Megrendelés: postán: Simonyi Gyula, 8003 Székesfehérvár, Pf. 7. – telefonon: 22/327-263),
– faxon: 22/501-844) – sms: +36302473648, – e-mail: Gyula@Simonyi.zpok.hu

NEM A PATAKOK RITKA ARANYRÖGE,
HANEM AZ ERDŐK, A MECSEK ÖLELÉSE
AZ IGAZI KINCSÜNK!

A hétszáz éves **Kárász** Baranya megyében, a Mecsek festői völgyében, nemzeti park területén fekszik. A négyszáz lakosú erdei falut patak szeli át. A település környezete alkalmas pihenésre, barangolásra.

A falutól 200 méterre lévő **Mezei-tanya** két négyszemélyes, minősített apartmannal várja vendégeit. Fazekasműhely, prэшáz található a portán, reggeli kérhető. A környék vendéglői házas ételekkel szolgálnak.

Szeretettel várjuk Önöket!

MEZEI-TANYA

7333 Kárász, Külttelek 5.

Telefon: 72/420-032

Nagy örömmel vettem részt egy új zenei album bemutatásán, amit fiatalok készítettek sok munkával, fáradtsággal, de töretlen lelkesedéssel. Ez a zene a hitről, titokról, csodáról szól.

„Az *Élet* vigyáz rád” – Az élet, mint a mindent átható csoda, az Úr keze nyoma, az élet, mint Gondviselés, az élet mint esély, az élet mint az Úr kegyében élni. Az *Élet*, ami értünk van, nem ellenünk.

„Hallják a hangodat” – Hiába halljuk az Úr intését, hiába értjük igazát, hiába törekszünk felé, az erőnk néha kevésnek bizonyul, és könnyen elbukhatunk. De az Úr szeretete örök és töretlen.

„*Kincs*” – A földi kincsek mulandók, veszendők. A halállal kihullik a kezünkől minden anyagi érték. Azokat a kincseket érdemes keresnünk, melyek láthatatlanok, de soha nem mulnak el.

„*Teremtés*” – A legősibb misztika. A titokzatos erők tánca a végtelen tér és idő színpadán. A rettentő őserő megnyilvánulása, a végtelen hatalom és bölcsesség manifesztuma. A teremtés az Úr hatalmának egyértelmű kinyilatkoztatása, mégis leginkább a szeretetről szól.

„*Példakép*” – Az élet útját akkor könnyebb végigjárni, ha nemes célok, eszmék lelkesítenek. Erőt merithetünk azok példájából, akik értelmesen, értékesen éltek, s nem pusztán önző érdekeiknek. A szentek példája előttünk lebeg...

Ezek, és hasonló gondolatok kavargtak a fejemben, míg hallgattam Iváncsits Tamás hittel átélt előadását. Csodálatos élmény volt számomra, és remélem mások is értékes benyomásokkal, reményekkel és hittel gazdagodnak, ha e lelki „*Kincs*”-ekről szóló albumot hallgatják.

Wágner Krisztina

Hirth Tamás, és Iváncsits Tamás „*Kincs*” c. albuma megvásárolható az ország nagyobb városainak keresztény könyves- és kegytárgyboltjaiban, valamint megrendelhető: Planet Records Bt. 7634 Pécs, Bolgár köz 22. Telefon/Fax.: 72/256-510